

Jaarboek
1984

HEBBEN MEEGEWERKT AAN DE SAMENSTELLING
VAN DEZE UITGAVE

Arens Robert
Boone Irma
Colman Kamiel
Coucke Albert
De Loose Frans (+)
Moens Frans
Quintyn Etienne
Quintyn Marc
Van Uytfanghe Marc

Iedere medewerker is verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

D 1985/3899/1

Niets in deze uitgave mag overgenomen worden zonder toelating.

*Secretariaat H.O.K. van Zele
Quintyn Etienne
Minister E. Rubbenslaan 15
9140 Zele
Tel. 052 / 44 45 08*

IN MEMORIAM DE HEER FRANS DE LOOSE

Het is met spijt in het hart dat de bestuursleden van de Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele, afscheid nemen van hun stichtend en bestuurslid de heer Frans De Loose.

Frans was een voorname en zeer vriendelijke man die onze vereniging een warm hart toedroeg. In het bestuur zolang zijn krachten dat toelieten, stond hij ons steeds bij met zijn wijze raad.

Hij was zeer onderlegd en belezen in de plaatselijke geschiedenis.

Zijn artikels in onze jaarboeken waren fijn geschreven en rijk gedocumenteerd over de meest verscheiden onderwerpen: 125 Jaar muziek bij de Kon. Volksfanfare "De Leerzuchtige Broeders"; N.V. Van Der Eecken en C° Zele, Jutespinnerij-Weverij; Over de stichting van de onderlinge bijstanden; Orkestmeester Karel, Jozef Geerinck; Mijn dorp zoals het was; Dorpsmuziek van toen; Hospitaalzusters Maria, Jonatina en Josephina gedecoreerd met het "Burgerkruis" voor 50 jaar dienst; Politiek in Zele rond de eeuwwisseling, waarvan we het tweede deel in dit jaarboek in piëteitsvol herdenken publiceren. Al deze geschriften getuigen van zijn kulturele en sociale bekommernis, van menselijkheid en verdraagzaamheid.

Als bediende bij N.V. Van Der Eecken, als gemeenteraadslid en schepen heeft hij steeds het beste van zichzelf gegeven.

Door zijn heengaan heeft de Heem- en Oudheidkundige Kring een waardevolle raadsman en een trouwe medewerker verloren. Zijn nagedachtenis zal bij ons allen levendig blijven.

Aan Mevrouw De Loose-D'Hooghe en kinderen bieden wij onze innige gevoelens van medeleven.

Frans Moens

HET BEVOLKINGSCIJFER OP 31 DECEMBER 1983

A. Opnemingen in het bevolkingsregister

	Mannen	Vrouwen	
1. Belgen door geboorte	116	133	
door vestiging	131	144	
Vreemdelingen door geboorte	15	16	
door vestiging	14	13	
2. Opnemingen in het vreemdelingenregister			
door geboorte	4	6	
door vestiging	19	13	
	<u>299</u>	<u>325</u>	
Totaal	299	325	
B. Afvoering van het bevolkingsregister			
1. Belgen door overlijden	101	101	
door vestiging	198	202	
Vreemdelingen door overlijden	—	1	
door vestiging	11	9	
2. Afvoeringen van het vreemdelingenregister			
door overlijden	1	—	
door vestiging	10	5	
	<u>321</u>	<u>318</u>	
Totaal	321	318	
Totaal der opnemingen	299	325	
Totaal der afvoeringen	321	318	
	<u>— 22</u>	<u>+ 7</u>	— 15

Bevolkingscijfer

op 31.12.82	9911	9847	19758
op 31.12.83	9889 +	9854	19743

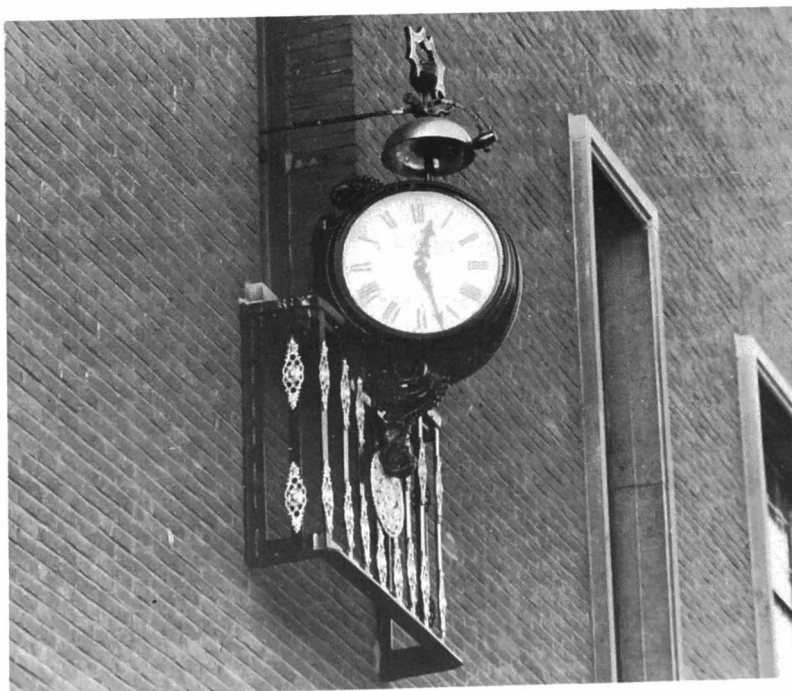
1983: verlies 15

19743

ZELE IN 1984

- 2 feb* De Senaat brengt hulde aan Etienne Cooreman, 25 jaar parlamentslid.
- feb.* Roger Van Daele voor de tweede maal wereldkampioen. Hij haalde goud met een spreekw.
- 3-4 mrt* De Beenhouwersbond van Zele en omliggende viert 75-jarig jubileum.
- 9 mrt* Zelenaar E.H. Georges Van Driessche wordt de nieuwe deken van Sint-Niklaas.
- 25 mrt* De oudleerlingenvereniging van het Pius X-college «Oud en Nieuw» in het zilver.
- 1 apr* Nieuwe straatnamen in de industriezone «Station».
- 7-15 apr* Lentekermis en jaarmarkt op dinsdag 10 april.
- 5-6 mei* Viering van het 65-jarig bestaan van de Zeelse Nationale Strijdersbond. Expo «Uitrusting en lichte wapens».
- 2 jun* 30-jarig bestaan van «De Goudvink».
- 3 jun* Klokvaste Interregio-treinen verbinden Zele op lijn 73.
- 17 jun* Ook te Zele Europese verkiezingen.
- 7 jul* Eerste minister Martens te gast bij de C.V.P. voor een boottocht op de Schelde.
- 18-19 aug* VP-feest voor 40 jaar werking.
- 1-2 sep* De tuinwijk viert zijn 20-jarig bestaan.
- 2 sep* Herdenking van de 40e verjaardag van de bevrijding door de verzetsgroepering B.V.L.: optocht.
- 1-5 sep* Expo «Het Verzet — Zele in 1940-45» ingericht door het B.V.L.
- 7-8-9 sep* De Kon Harmonie Ste-Cecilia viert Louis Walrave, 25 jaar voorzitter.

- 12 sep* 16.05 u. Plaatsen van de Hertecantklok aan de gevel van het gemeentehuis.
- 14 sep* De Zeelse kant aan de eer te Brugge. Aan de koningin wordt een prachtig werk in naaldkant overhandigd.
- 3 okt* Een reusachtige brand teistert de firma Retex-Alba.
- 6-14 okt* Oktoberkermis met jaarmarkt op 9 oktober.
- 4 nov* De Culturele Raad viert het 10-jarig bestaan met academische zitting. Culturele week. Inhuldiging van de « Hertecant-klok ».

De Hertecantklok werd op 12 september geplaatst en ingehuldigd bij de viering van de Culturele Raad.

ACTIVITEITSVERSLAG 1984.

Na het overlijden van zijn secretaris, wijlen Hubert Van Cauteren, diende het Kringbestuur in zijn zitting van 2 december 1983 over te gaan tot de verkiezing van een nieuwe secretaris. Etienne Quintyn werd bereid gevonden deze functie tijdelijk waar te nemen. Ook werd inzake takenverdeling een reorganisatie voorgesteld.

Het bestuur werd aangevuld met enkele leden zodat de samenstelling er als volgt uit ziet:

Frans Moens, Cesar Meeusstraat 7, voorzitter
Marc Van Uytfanghe, Schoolstraat 48, ondervoorzitter
Etienne Quintyn, Min. Rubbenslaan 15, secretaris-penningm.
Irma Boone, Markt 10, bestuurslid
Kamiel Colman, Veldekensstraat 286, bestuurslid
Jozef Coppieters, Lokerenbaan 166, bestuurslid
Albert Coucke, Dendermondebaan 4, bestuurslid
Basile De Block, Rinkhout 21, bestuurslid
Frans De Loose, Centrum 69, bestuurslid+
Freddy De Krijger, Langestraat 228 W 1, bestuurslid
Etienne De Rop, Groenlaan 4, bestuurslid
Paul Limpens, Lokerenbaan 277, bestuurslid
Erik Pletinck, Rotstraat 55, bestuurslid
Luc Verbeeck, Cesar Meeusstraat 6, bestuurslid
André Walrave, Dendermondebaan 74, bestuurslid.

Als meest dringende actualiteit stond de inhoud van het jaarboek op de dagorde. Albert Coucke en Etienne Quintyn zullen zich voortaan met deze activiteit gelasten. Voor het jaarboek waren er voldoende artikels voorhanden zodat de samenstelling, de prijsaanvraag en het drukken zijn normaal verloop kenden. Het 14de jaarboek zou verschijnen einde maart.

Vanaf dit jaar werd een keuzelidgeld ingevoerd. De leden kunnen naar goeddunken kiezen tussen 300 fr als gewoon lid, 500 fr als steunend lid en 1000 fr als beschermend lid. Gezien mevr. G. Dauwe niet meer wenste te fungeren als bode, werd voorgesteld aan de bestuursleden om de jaarboeken zelf af te leveren aan de leden en het lidgeld te innen. Het resultaat was schitterend vermits er een belangrijk bedrag aan meerinkomsten werd genoteerd. De lidkaart werd opnieuw ingevoerd.

Aan de H.O.K.-leden werd een omzendbrief gezonden met de mededeling over de inningswijze van het lidgeld, de uitnodiging tot de heemkundige avond en de opgave van de verscheidene data waarop activiteiten plaats grijpen.

In het kader van de gevoerde ledenwerving werd een aangepaste omzendbrief verzonden aan tientallen aspirant-leden om hen aan te zetten lid te worden van de Kring, o.a. aan gemeenteraadsleden, vrije beroepen en leden van het onderwijzend personeel.

De ledenwerving leverde een schitterend resultaat op. Door persoonlijke contacten, door de omzendbrieven en als gevolg van de heemkundige avond, werden voor 1984 74 nieuwe leden genoteerd, wat het totaal aantal leden op 332 brengt. Slechts 5 leden wensten niet meer te hernieuwen. In 1984 vonden 8 bestuursvergaderingen plaats in het Huis Peeters.

Op 12 maart kwamen de jaarboeken van de pers en werden de lidkaarten onder de bestuursleden verdeeld voor de inning. Alle bestuursleden ontvingen een nieuwe ledenlijst.

Onze stand op de boekenbeurs van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen kende op 1 april een bemoedigend resultaat. De taken werden onder de bestuursleden verdeeld.

16 april: statutaire, algemene vergadering en heemkundige avond over Emeric Deprouw, in de raadszaal van het gemeentehuis. Voor deze gelegenheid werd een brochure samengesteld getiteld: «Emeric Deprouw, dichter en boer» waarin naast het programma, inleidingen door Godfried Deprouw en Kamiel Colman, een selectie van de beste gedichten werden opgenomen. Samenstelling en selectie door Albert Coucke. Deze handige brochure werd algemeen aangeschaft.

De heemkundige avond werd opgeluisterd door het muzikaal ensemble «Melopia» en kende een origineel en schitterend verloop. Tussen de vertellingen over Emeric Deprouw, naar voor gebracht door Kamiel Colman, droeg voordrachtskunstenaar Marc Van Cauteren aangepaste gedichten voor. Deze smaakvolle avond bijgewoond door nagenoeg tweehonderd aanwezigen, besloot met een receptie. Godfried Deprouw dankte in aangepaste termen.

Wij danken deze hulding
aan Heem- en Oudheidkundige Kring.
De voorzitter en het bestuur,
de werkers van het eerste uur,
betuig ik mijn erkentelijkheid.
Ook naar de Zeelse overheid
-van burgemeester tot raadslid-
gaat al mijn dank die ik bezit.

En jij, Kamiel, eens vaders vriend
ik weet dat jij veel lof verdient :
je hebt geijverd en gepleit
tot deze viering werd een feit.
De muzikanten schiepen sfeer,
de declamator nog veel méér :
die heeft de tere snaar beroerd,
met vaders verzen ons ontroerd.
De huldeblijken, als een gloed,
verwarmden deugdelijk ons gemoed.
Posthume hulde, laatste eer,
straal ook op ons, zijn kinderen neer.
Mijn dankwoord is hiermee verricht ;
ik deed het graag, het viel me licht.
Dat ik het kon met een gedicht,
dank ik aan vader nog, allicht !

De kant- en handwerkmarkt op 3 juni kende een overrompelend succes. Op deze regendag diende de kantactiviteit plaats te grijpen in alle beschikbare zalen en plaatsen van het gemeentehuis. Een massa toeschouwers bezochten de 55 verschillende standen waarbij 200 kantwerksters uit alle streken van het land aan 't werk waren. Ook onze publicaties gingen vlot van de hand.

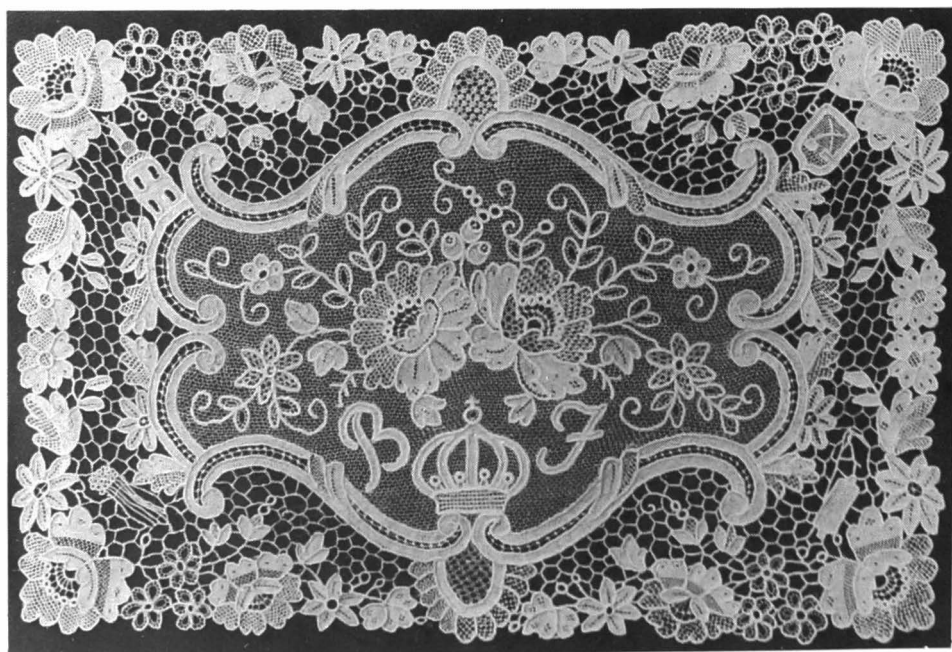

Armand De Becker uit Baasrode bouwt mini-schepen gebaseerd op originele plannen. De waalse bak werd destijds nog gebouwd op de scheepswerf van Eugene Burm. Op de foto de maquette op schaal 1/10 aan de oever van de Schelde. Deskundige uitleg werd gedurende het bezoek aan de Dijk verstrekt door Armand De Becker.

Geleid bezoek en wandeling te Zele-Dijk op 24 juni. Op deze zonnige namiddag kwamen 58 geïnteresseerde wandelaars opdagen om de voornaamste gebouwen te bezoeken welke te Zele-Dijk geschiedenis hebben geschreven: het kasteel, «Den Anker», de herenhuizen van de families Burm, De Smedt en Rosseels, de Scheldeschuur, de ijskelder, de oude timmerwerkplaats bij Judith D'Heer en «Het Schipken». Voor de uitleg op de verschillende plaatsen van het geleid bezoek zorgden Philip Van Damme, Armand De Becker uit Baasrode, Kamiel Colman en Etienne Quintyn. Dit bezoek kaderde in de artikelenreeks die momenteel loopt in het jaarboek. Tot slot bracht de Kring samen met de P.V.B.A. Bieren De Bus een passende hulde aan Odile Temmerman-Van Assel in «Het Schipken», die reeds 70 jaar herbergierster en 98 jaar oud is.

Op 1 augustus overleed ons bestuurslid Frans De Loose (74). Hij was sinds de stichting in 1969 bestuurslid en medewerker aan het jaarboek.

Van 14 tot 21 september gingen te Brugge de internationale kantdagen door met een expo over klos- en naaldkant en de algemene vergadering van de OIDFA, de «Organisation intercontinentale de la dentelle au fuseau et à l'aiguille». De plechtige opening met een feestzitting vond plaats in de stadsschouwburg in aanwezigheid van H.M. Koningin Fabiola op vrijdag 14 september. Daarna bezocht de vorstin en haar gevolg de internationale tentoonstelling in het Provinciaal Hof. Het was

Dit raffijne kantwerk, kunstig uitgevoerd door de Zeelse kantwerksters, werd aan koningin Fabiola aangeboden (foto E. Q.)

Overhandiging van het kantwerkstuk van Zele door Lea Vermeire. Op de foto Robert Ruys, voorzitter van het Verbond van de Kringen voor Heemkunde in O-Vl., koningin Fabiola, Y. Pauwels, algemeen secretaris van de OIIFA, Irma Boone, Lea Vermeire en hofdame en Frank Van Acker, burgemeester van Brugge.

Tijdens de rondgang nam de koningin rustig de tijd om zich met de leiding en de kantwerksters te onderhouden. V.l.n.r. een hofdame, Irma Boone, Jozef De Bruyne, burgemeester van Zele, de koningin, mevr Van Steyvoort, voorzitter van de kunstambachten van België, en Robert Ruys.

Lea Vermeire die namens de kantafdeling Zele een prachtig kantwerk aan de koningin overhandigde. Het kantwerk werd gezamenlijk vervaardigd door de kantwerksters van Zele. Tussen een waaier van bloemen en de initialen van Boudewijn en Fabiola zijn de kerktoren, het wapenschild en de motieven over het vlas en de naaldkant in het geheel ingewerkt. Bij de verkiezing van de beheerraad van de OIDFA werd Irma Boone (98 stemmen) verkozen, samen met Y. Pauwels (137st) en Jean Verfaille (84st) van het kantcentrum van Brugge.

Tenslotte nog een greep uit de menigvuldige activiteiten van de kantafdeling van de H.O.K.

DEMONSTRATIES te Mespelaar, Wanzele, Herzele, Westende, Middelkerke, Veurne en Rock-bear (GB).

TENTOONSTELLINGEN te Overmere, Lokeren, Kalmthout, Geraardsbergen, Zele, Aalst, Torhout en Brugge.

LEERGANGEN te Mechelen, Aalst, Haaltert, Torhout, Geraardsbergen, Kalmthout, Kontich, Brugge, Brussel en Middelburg (NL).

CURSUS in februari aan 10 dames uit Exeter (GB) en bezoek op 27 oktober van 15 Engelse dames uit Rock-bear.

Er kwamen LEERLINGEN uit Engeland, Duitsland, Canada, Australië, Nederland, Zweden, Finland, Zuid-Afrika, Sri-Lanka, India en Japan.

REIS naar Praag van 28 juli tot 3 augustus met 44 deelnemers. Bezoek aan musea, merkwaardige gebouwen en monumenten en bijzonder aan kantscholen met een leergang in een typisch borduursel. In Rock-bear (GB) won Agnes Stevens de «trofee John Bull 1984» met een eerste prijs (93%) in naaldkant voor haar werk «A dream fulfilled». In totaal behaalde zij de tweede prijs.

Het werkingsjaar 1984 besloot op zondag 23 september met een wandeling op Sint-Onolfsdijk. Regen en wind waren oorzaak dat de opkomst eerder aan de lage kant bleef. In de kapel van de wijk werd de groep opgewacht door Dom Robert die de wordingsgeschiedenis van het heiligdom schetste. De bezoekers waren getuige van de uitstekend geslaagde restuaratiewerken door eigen medewerkers uitgevoerd.

Etienne Quintyn

DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN TE ZELE IN 1921, 1926 en 1932

DE EERSTE GEMEENTEVERKIEZING NA W.O. I IN 1921.

De omstandigheden waren totaal verschillend bij vroeger. Er was een nieuwe kieswet "zuiver algemeen stemrecht voor mannen" en een totaal gewijzigde opinie bij de kiezers, na de vier jaar oorlog.

De uitslag was :

Geldige stembrieven	6811 voor 13 zetels
Lijst 1. Socialisten (Smedt & Copejans)	313 st. 4%
Lijst 2. Liberalen (Dr. V. C. 4 kandid.)	2375 voor 5 zetels
Lijst 3. Katholieken (9 verkozenen)	3722 voor 8 zetels
Lijst 4. Scheurlijst	384 geen zetel.

De behaalde naamstemmen en de verkozenen:

Dr. Victor Van Cauteren	1149
Karel Heirman	152
Raymond Dauwe	99
Baziel De Block	59

Katholieken:

P. Coppieters	757
A. Rubbens Dr.	595
Albert Meeus	461
E. Van Driessche	350
Van Haute	335
Maurice De Wilde	245
Cesar Van Acker	234
Frans De Waele	176

Plaatsvervangers;

De Vuyst, Leon Van Lokeren, Emiel Van Uytfanghe,
De Maesschalck.

Ditzelfde jaar hadden ook wetgevende verkiezingen plaats. Belangrijke informaties hieromtrent hebben we niet kunnen vinden. Wel lazen we dat de Heer Tibaut en de nieuweling van Zele Edmond RUBBENS verkozen werden, dat Dr. V. Van Cauteren de Heer Cesar Van Damme opvolgde en de socialisten de Heer Hipoliet Vanden Meulebroucke tot volksvertegenwoordiger verkozen.

De vier jaar oorlog had de geestesgesteldheid van de bevolking merkelijk gewijzigd. De katholieke partij behield een duidelijke meerderheid in de gemeente, maar de algemene politieke strekking ging een meer democratische richting uit. Sociale en economische elementen zullen in de jaren die komen steeds meer op de voorgrond treden.

VOLKSVERTEGENWOORDIGER EDMOND RUBBENS.

In de Zondagbode van 27 november 1921, weekblad van uitgever Odilon Bracke, lezen we een "HULDE aan de Heer Rubbens, volksvertegenwoordiger" door Dr. A. Pil:

«Als hoogstudent kende ik hem voor de oorlog aan de Leuvense Universiteit... We voorzagen met blijdschap dat hij als stevig kristen en als radicaal vlaamsgezinde een leider zou worden... Vlaanderen heeft een stem meer, een geest meer. De boom aan de weg moet de stormen over zich kunnen laten heengaan, de werker in Vlaanderen moet tegen een orkaan zijn opgewassen. De vlaamschgezindheid van de Heer Rubbens werd algemeen geroemd, zowel elders als in ons arrondissement. Edm. Rubbens bleek met beide benen te staan op het minimum vlaams programma eveneens bijgetreden door Dr. Van Cauwelaert, Julius Hoste en Kamiel Huysmans. Edmond Rubbens had buiten zijn politieke ideeën een merkwaardige letterkundige en wetenschappelijke bagage. Zijn toneelspelen, zijn talrijke redevoeringen op studentenvergaderingen trokken de aandacht. Hij schreef een uitstekend werk over "De Vlaamse Kantnijverheid" en stichtte de Zeelse Kantschool in 1918. Hij schreef een paar werken met godsdienstige en wijsgerige inslag, werkte mee aan verschillende tijdschriften met onderwerpen als "neutraliteit", "Vlaanderen economische Ontwikkeling" e.a.

Deze voorname Zelenaar bracht het tot Minister van Arbeid & Sociale Voorzorg en in de hoedanigheid van Minister van Koloniën werd zijn schitterende politieke loopbaan door de dood afgebroken. Zijn wankelende gezondheid heeft hem belet het zeer zware en zenuwslopende politiek leven lang door te zetten.

Hij overleed in 1938. Vader Dr. Rubbens, burgemeester, en met hem de Zeelse bevolking hebben met fierheid en trots zijn persoonlijkheid geprezen en geëerd. Om zijn nagedachtenis te vereeuwigen heeft het Gemeentebestuur een straat in het Centrum naar hem genoemd.

UITSLAG GEMEENTEVERKIEZINGEN 1926:

Lijst 1 - Liberalen	1901 st.	3 zetels - 24 %
2 - Katholieken	4633 st.	9 zetels - 59 %
3 - Socialisten	1130 st.	1 zetel - 15 %

Naamstemmen van de verkozenen :

Liberalen :	
Dr. V. Van Cauteren	541
Karel Heirman	133
Baziel De Block	49
Katholieken :	
Dr. Rubbens	517
A. Rupus	245
Van Acker	285
V. Kerckhove	449
L. Walrave	302
Volckerick	368
A. Meeus	291
Van Driessche	308
De Schepper	350
Van Haute	271 (pl. v.)
Socialist :	
Gustaaf Copejans	133

UITSLAG GEMEENTEVERKIEZINGEN 1932

De vrouwen stemmen mee.

Totaal stemmen			8552
Lijst 1 - Katholieken	4802	10 z.	56 %
2 - Liberalen	1628	3 z.	19 %
3 - Socialisten	1463	2 z.	17 %
4. - V.N.V. -	699	—	7.7 %

Naamstemmen van de verkozenen :

Dr. Rubbens 591 - Volckerick 390 - Van Acker 308 - Fiers 340 -
A. Rupus 274 - J. Van Kerckhove 1209 - V. D. Steen 755 -
L. Walrave 520 - De Kimpe 347 - J. De Cock 329 - Dr.
Van Cauteren 575 - Karel Heirman 119 - R. Van Mingroet 145 -
Pl. v. A. De Loose 68 - A. Van Laere 134 - Leon De Witte 88 -
Gustaaf Copejans 233 en Petrus Smet 39.

Alhoewel de indeling van de raadszetels geen wezenlijke wijziging bracht in het bestuur van de gemeente, was de verkiezing van 1932 toch een mijlpaal in de politieke geschiedenis van Zele. Het was het jaar dat de drie nationale partijen gans hun gewicht in de weegschaal wierpen terwijl een nieuwe partij, de Vlaams Nationale Volkspartij, een ernstige greep naar medezeggenschap in het Gemeentebestuur deed.

De KATHOLIEKE kandidaten hadden zich vooral ingespannen en zich

strijdvaardig getoond in menigvuldige publieke meetings en gespreksavonden zeer oordeelkundig gespreid over de gemeente. De kandidatenlijst getuigde van een zorgvuldig spreiden van personen over al de volkslagen: de burgemeester, landbouwers, syndicalisten, handelsvertegenwoordigers, veearts, aannemer, werklieden.

De LIBERALEN gaven voorrang aan grootse optochten, met veel omhaal en veel muziek daarrond. Betogingen, feestzittingen, zoveel mogelijk persoonlijk contact met de kiezer.

Zo liet de partij in de maand MEI, dus een viertal maanden voor de gemeenteverkiezingen, de hulding van Dr. V. Van Cauteren bij gelegenheid van zijn benoeming tot provinciaal senator, gepaard gaan met "EEN GROTE LIBERALE BETOGING TE ZELE" waaraan gans het arrondissement deelnam. De fanfare werd vanaf de zaterdag ingeschakeld met een feestelijk openingsconcert in het lokaal "De Korenbloem" Kloosterstraat. De Zondag stroomden vijftien muziekkorpsen naar Zele, achttien gemeenten lieten zich vertegenwoordigen, ruim vier duizend betogers stapten op in een indrukwekkende stoet met opvallend veel vrouwen. De toespraken van eminente redenaars als Dr. Lamborelle van Lokeren, Meester Boedt van Brugge, vakbondsleder Colle van Gent, Meester De Vuyst van Dendermonde, Provinciaal afgevaardigde Van Impe, volksvertegenwoordiger Boeckx van Antwerpen onderstreepten de vlaamsgezindheid en de verheven sociale inslag van de gevierde. Een gevat wederwoord van Pionier Van Cauteren op al de lofbazuinen was eenvoudig "dankbaarheid en onverbloemde hulde aan de democratische krachten van de liberale partij, diepgaande erkentelijkheid van de "volksjongen die naar het senaat werd gestuurd om zijn volk voor te spreken," Hij herinnerde daarbij aan de sombere oorlogsjaren en de hoop op een blijde en verlichte toekomst.

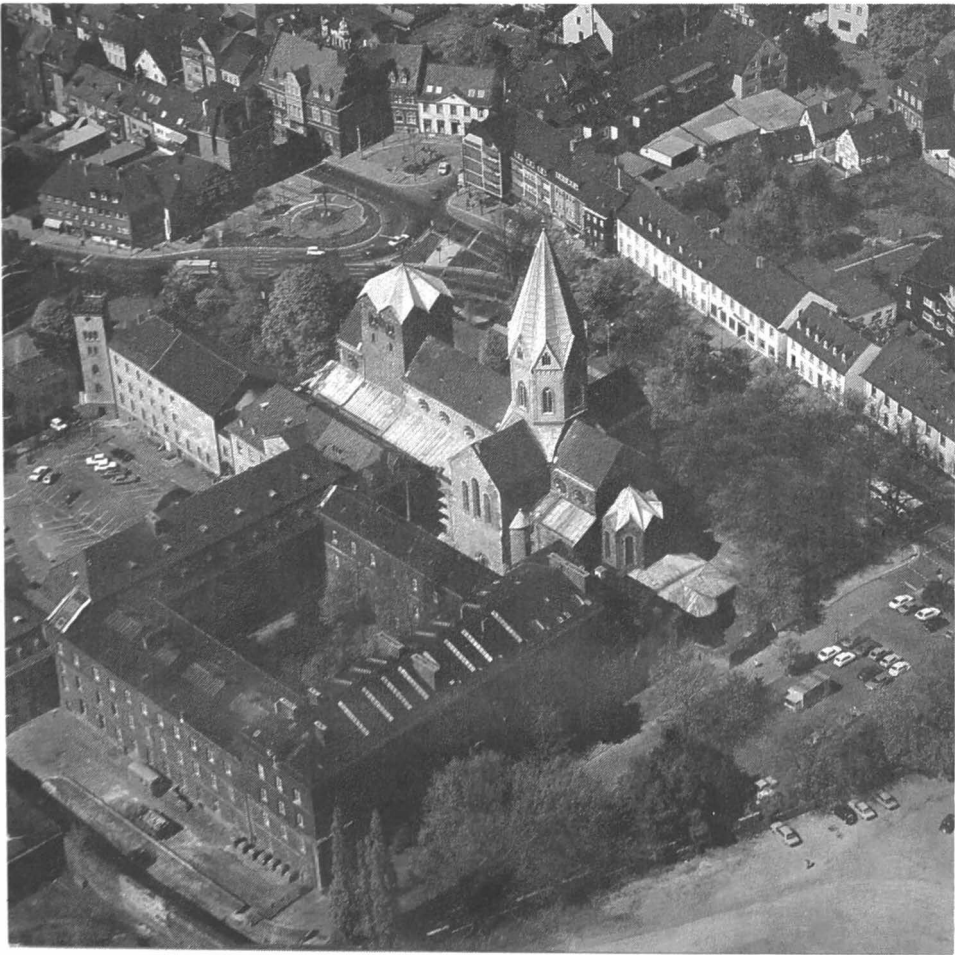
De SOCIALISTEN streden dit jaar met een ongewoon provocerende heftigheid. De aanvoerder was, zoals hij zichzelf noemde, de "Hamse slaper Jan Van Callenbergh die gans Zele ging wakker schudden", zo staat het in een manifest. De katholieken werden uitgedaagd en uitgenodigd op een publiek tegensprekelijke meeting in het Volkshuis op de Kouter. Deze gebeurtenis maakte heel wat ophef vooral omdat de katholieke woordvoerder Joris Smet de uitdaging aanvaardde en in het midden van de socialistische gelederen zijn waarheid ging verdedigen.

De V.N.V. KANDIDATEN MET LIJSTTREKKER OCTAAF DE BEULE pakten uit met een wel doordacht en goed gestructureerd kiesprogramma. Voor en Door het Volk - Met een breed kristelijke nationaal-vlaamse, vooruitstrevende sociale geest - dienen, niet onszelf, niet een stand, niet een partij, maar heel de bevolking" dit waren enkele standpunten en slagzinnen om hun politiek ideaal te schragen.

Frans De Loose (+)

EEN PELGRIMAGE NAAR DE BAKERMAT VAN ZELE

Al wie enigszins vertrouwd is met de geschiedenis van de parochie en de gemeente Zele, zal het wel hierover eens zijn: het merkwaardigste gegeven in onze historie is de nauwe band die eeuwenlang heeft bestaan tussen Zele en de rijksduitse abdij van Werden aan de Roer, in Rijnland-Westfalen. Dit befaamde Benediktijnerklooster beschikte hier inderdaad over een uitgebreid grondbezit en tot in de 15e eeuw ook over een eigen proosdij (*praepositura*) met monniken. Het behield zijn tiendenrechten en kerkelijke rechten op Zele tot op het einde van het Ancien Régime.

De middeleeuwse abdijkerk van Werden (voornaamste bouwdata: 943 en 1275), nu "Propsteikirche St. Ludgerus". Aanpalend: het barokke kloostergebouw (1745-1794).

Volgens middeleeuwse bronnen werd Zele in het begin van de 9e eeuw door Karel de Grote geschonken aan Ludgerus, eerste bisschop van Münster en stichter van de abdij van Werden. Deze markante figuur uit de Karolingische tijd stamde uit Friesland waar hij in 742 werd geboren (volgens recente studies te Nifterlake in de Vechtstreek) en stierf op 26 maart 809 te Billerbeck in Duitsland. Zijn stoffelijk overschot werd een maand later bijgezet te Werden, waar het nog steeds rust. Ludgerus is patroon van Zele sinds 1592, maar voordien was hem in de parochiekerk een "kapelanie" met zijaltaar toegewijd.

De laatste officieel bekende akte van de abt van Werden te Zele betreft de benoeming van koster Benedictus Nelis in 1796. Enkele jaren later, in 1802, hebben Pruisische soldaten de stad Werden bezet en in 1803 werd de abdij opgeheven. Meteen stond ook de parochie Zele niet langer onder Duits "patronaat". Over Ludgerus, Werden en de vroegste geschiedenis van Zele hopen wij in de nabije toekomst een grondige studie te publiceren in een uitgave die de kerkfabriek van Zele wil wijden aan de Sint-Ludgeruskerk. Hier willen we alleen het heemkundig belangrijk feit memoreren dat onlangs het contact tussen Zele en Werden (sinds 1929 een distrikt van de grootstad Essen) werd hersteld.

De aanleiding daartoe hield verband met de schildering van de kerk en de herschikking van het interieur (schilderijen). E.H. Deken J. Van Driessche wenste de vrijgekomen ruimte bovenaan rechts van het orgel (gezien vanaf het altaar) op te vullen met de uitbeelding van twee wapenschilden, dat van de Sint-Baafsabdij te Gent (die in 1183 van de bisschop van Doornik het personaat en altaar van Zele had verkregen, maar deze rechten in 1194 weer moest afstaan aan Werden), en dat van de abdij van Werden zelf of van een betekenisvolle abt. De keuze viel op het blazoen van Ferdinandus, dat staat afgebeeld in de publicaties van J. De Keyzer en F. Michem (daar gedateerd 1675). Abt Ferdinand Freiherr von Erwitte is inderdaad een belangrijk figuur m.b.t. Zele. Hij bestuurde de abdij van Werden van 1670 tot 1705. Het was dus hij die in 1682 voor de Raad van Vlaanderen het beruchte proces inspande tegen de "ruil" van de parochie Zele tussen pastoor Daniël Van Wichelen en diens neef Jan Van Wichelen. Het beroep van beide geestelijken voor de Grote Raad van Mechelen (die de abt in het gelijk stelde door het vonnis van de Raad van Vlaanderen van 1684 te bekrachtigen), heeft ons het belangrijkste document uit het kerkarchief van Sint-Ludgerus opgeleverd, nl. *de Ghelibel-leeerde Sententie* van de Grote Raad uit 1688. Van doorslaggevender gewicht nog is de omstandigheid dat onze huidige dekanale kerk onder het abbatiaat van Ferdinandus werd opgetrokken (1699-1701) (1).

(1) *Dat kanunnik J. De Keyzer voor zijn verhandeling bij de Koninklijke Academie (1943) daarom het blazoen van Ferdinandus koos (p. 7), werd mij bevestigd in een telefoongesprek met E.H. F. Michem, pastoor te Deinze-Vinkt en auteur van Zele en zijn geschiedenis (gepubliceerd in 1957, toen hij hier nog onderpastoor was).*

Het door Roger De Wilde ontworpen blazoen van abt Ferdinand von Erwitte in de Sint-Ludgeruskerk te Zele (foto Baziel De Block).

Omdat wij de kleuren van het betrokken wapenschild niet kenden, en liever dan de regels van de heraldiek na te pluizen, richtte ondergetekende, op voorstel van E.H. Deken, een rechtstreeks schrijven naar de "kerkelijke verantwoordelijke" van Werden-Essen (zonder een precies adres te kennen) met verzoek om nadere informatie over het blazoen. Op deze brief van 30 juni 1983 kwam een uitvoerig antwoord, dd. 5 augustus 1983, vanwege de heer Rudolf Ludger Schütz, voorzitter van de *Arbeitskreis Sankt Liudger*, die mijn brief had gekregen van Dr. Heinrich Engel, pastoor ("Propst") van Werden. Wij wisten nu alles over de kleuren van het wapen en dus kon Zelenaar Roger De Wilde, die belast was met de picturale uitvoering ervan, aan het werk. Doch uit het antwoord van de heer Schütz bleek meteen duidelijk dat Werden het hierbij niet wilde laten. Men wenste deze voor hen blijkbaar onbekende Ludgerusparochie in België beter te leren kennen en de brief eindigde reeds met een uitnodiging om naar Werden te komen in 1984 (hierover onmiddellijk meer).

R.L. Schütz zelf kon zelfs niet zolang wachten. Op 13 en 14 oktober 1983 bracht hij met zijn gezin al een bezoek aan Zele. De Werdenaars logeerden in het "motel" bij de oprit van de E3 te Lokeren en lieten zich rondleiden in de Sint-Ludgeruskerk, de dekenij en de Kouterkapel. Hoe meer herinneringen aan Ludgerus hij in de pas gerestaureerde en voor hem verrassend mooie kerk en in de dekenij ontdekte, hoe verbaasder de heer Schütz zich toonde over de onwetendheid die er nu in Werden heerste m.b.t. Zele (2). Daarin moest spoedig verandering komen, te meer daar men in Werden-Essen en in Münster reeds volop bezig was met de voorbereiding van het Ludgerusjaar 1984, o.m. met opzoekingswerk betreffende alle "Liudgergemeinden" in en buiten Duitsland. Er werd afgesproken de banden met Zele verder aan te halen, zodat in de daaropvolgende maanden tussen dhr. Schütz en ondergetekende een regelmatige schriftelijke correspondentie werd gevoerd met uitwisseling van documenten en fotomateriaal. Men beseftte in Werden alras dat Zele één van de merkwaardigste buitenlandse bezittingen van de voormalige abdij was geweest.

In 1984 werd dan in de bisdommen Münster en Essen, en in het bijzonder in Werden zelf, de 1175e verjaardag van Ludgerus' dood herdacht. Zo'n jubileumjaar vindt om de 25 jaar plaats. Het vorige dateerde dus van 1959, d.w.z. 1150 jaar na het sterfjaar van de heilige. Ook nu werden weerom geld (de Duitsers hebben dat!) noch moeite gespaard om de viering te doen uitgroeien tot een luisterrijk én zinvol gebeuren, wortelend in een eerbiedwaardige traditie maar tevens aangepast aan onze tijd. Dit doel werd bereikt door allerhande (uitstekend verzorgde) publicaties, door lezingen, religieuze plechtigheden, een tentoonstelling over leven en werk van Ludgerus in de schatkamer naast de abdijskerk, een speciale postzegel, een zilveren Ludgerusmedaille, de vervaardiging van een gloednieuw bronzen reliëf-schrijn voor het gebeente van de heilige (mede gefinancierd door de uitgifte van zeven bronzen reliëfplaten met scènes uit het leven van Ludgerus), enz.

De meeste activiteiten werden geconcentreerd in de "Festliche Woche", de feestweek die liep van 25 augustus tot 2 september 1984. Naar schatting 20.000 pelgrims hebben aan de ceremonies deelgenomen, niet alleen Essenaars en Duitsers, maar ook vertegenwoordigers van de vele buitenlandse Ludgerusparochies, zelfs uit Taiwan. Verschillende bisdommen uit binnen- en buitenland zijn voorgegaan in de talrijke eucharistievieringen, meestendeels in de imposante middeleeuwse abdijs-

(2) *Het Werden-fonds in het Staatsarchief van Düsseldorf bevat nochtans heel wat gegevens betreffende Zele. Trouwens, in zijn lijvig boek Die Reichsabtei Werden an der Ruhr (Berlin & New York, 1980), handelt wijlen W. Stüver, in leven archivaris te Düsseldorf, herhaaldelijk over Zele en de "dochterkapel" Grembergen.*

kerk, die sinds de secularisatie van de abdij in 1803 fungeert als parochiekerk. Zo celebreeerde daar op zondag 26 augustus Mgr. Adriaan Simonis, aartsbisschop van Utrecht, waar Ludgerus destijds een belangrijk deel van zijn geestelijke vorming kreeg. Op zaterdag 1 september kwam een groep katholieken uit de Sint-Ludgerusparochie van Balk (bisdom Groningen) op bedevaart naar Werden o.l.v. hun pastoor die 's avonds in de krypte waar de heilige begraven ligt een mis opdroeg in het Fries. Diezelfde dag kwam er nog een talrijke delegatie aan uit Helmstedt, eens de voornaamste "dochterabdij" van Werden (elke abt van Werden heette officieel *abbas Werthinensis et Helmstediensis*) en nu beruchte "grendelstad" tussen de Bondsrepubliek en de D.D.R. (in de film *The Day After* komen de sovjettroepen langs daar het Westen binnen...). Hoogtepunt van de "Festwoche" was de geconcelebreerde sluitingsmis, op zondagmorgen 2 september, op het binnenhof van het vroegere (niet meer middeleeuwse, maar barokke) klooster (nu de "Folkwang Hochschule"), in aanwezigheid van ca. 7000 gelovigen. Als hoofdcelebrant fungeerde kardinaal Joseph Höfner die, voor hij aartsbisschop van Keulen werd, bisschop was van Münster en als dusdanig een verre opvolger van Ludgerus. Na dit "Pontifikalamt" droeg men zoals elk jaar, maar nu met meer luister, de relikwieën van Ludgerus in een indrukwekkende processie door de straten van Werden.

Herhaaldelijk had men dus vanuit Werden erop aangedrongen dat Zele op deze jubileumviering zou vertegenwoordigd zijn en werden de nodige faciliteiten aangeboden inzake logies. De steller van dit artikel is dan ook op deze uitnodiging ingegaan, meer bepaald van vrijdag 31 augustus (na een bezoek aan Aken, stad van Karel de Grote, tijdgenoot en vriend van Ludgerus) tot en met zondag 2 september. Het onthaal was bijzonder hartelijk. Op zaterdag 1 september was er ook een officiële ontvangst vanwege het stadsbestuur van Essen voor alle buitenlandse afvaardigingen. Op zondag 2 september maakte een ruimere delegatie van de kerkfabriek van Zele de reis naar Werden o.l.v. E.H. Deken Van Driessche (die enkele jaren geleden al ten privaten titel Werden had bezocht). Na de processie, in de namiddag, werden wij allen deskundig rondgeleid in de abdijkerk, in de krypte en de schatkamer, waar ons niet alleen toelichtingen werden verstrekt bij de speciale Ludgerustoonstelling maar waar wij ook de vaste stukken van de "Schatzkammer" konden bewonderen: o.m. een laatantieke ivoren pyxis met in reliëf de oudste westerse voorstelling van het kerstverhaal, verder één van de oudste westerse miskelken (ca. 900) en het massiefeiken zgn. "draagaltaar" van Ludgerus met benen graveerwerk. Ook tal van kostbare handschriften lagen ten toon (Werden bezat eertijds inderdaad een beroemde bibliotheek met meer dan 11.000 banden, maar de meeste zijn elders terechtgekomen).

Mij is opgevallen dat deze grootse Ludgerusherderking in Duitsland niet alleen maar een "traditie" weerspiegelt. Er bestaat in Werden en elders

Festliche Woche

25. August bis 2. September 1984

Festfeiern in der Grabeskirche Essen-Werden

SAMSTAG, 25. AUGUST
 11.00 Uhr Eröffnung der Ausstellung „St. Liudger – Leben und Werk“ in der Schatzkammer
 17.00 Uhr Eröffnung der Festwoche Benedizierung des neuen Schreines und Umbeibung der Gebelne Liudgers
 Pontifikaamt der Bischöfe Dr. Reinhard Lettmann, Dr. Franz Hengsbach, Essen
 Musikalische Gestaltung: Domchor Münster

SONNTAG, 26. AUGUST
 10.00 Uhr Pontifikaamt Erzbischof Dr. Adrian Simons, Utrecht
 Diözesanwallfahrt der Kolpingfamilien im Bistum Essen
 11.30 Uhr auf dem Abteihof Pontifikaamt Bischof Dr. Franz Hengsbach, Essen
 15.30 Uhr Festandacht

MONTAG, 27. AUGUST
 Diözesanwallfahrt der Kath. Arbeitnehmerbewegung im Bistum Essen (KAB)
 10.00 Uhr Pontifikaamt Bischof Dr. Franz Hengsbach, Essen
 15.00 Uhr Pilgerandacht

DIENSTAG, 28. AUGUST
 Wallfahrt der Ordensfrauen des Bistums Essen
 10.00 Uhr Pontifikaamt Bischof Dr. Franz Hengsbach, Essen
 16.30 Uhr Vesper

Diözesanwallfahrt des Kath. Deutschen Frauenbundes
 15.00 Uhr Pontifikaamt Erzbischof Dr. Johannes Dylba, Fulda

MITTWOCH, 29. AUGUST
 Diözesanwallfahrt der Kath. Frauengemeinschaft des Bistums Essen (KFD)

10.00 Uhr Pontifikaamt Bischof Dr. Franz Kamphaus, Limburg
 15.00 Uhr Pilgerandacht
 19.30 Uhr Ökumenischer Gottesdienst Agape

DONNERSTAG, 30. AUGUST
 8.00 Uhr Pontifikaamt der Marienschule Weibischhof Wolfgang Große, Essen
 Diözesanwallfahrt der Kath. Frauengemeinschaft im Bistum Essen (KFD)
 15.00 Uhr Pontifikaamt Bischof Gerhard Geibel, Tromsø/Norwegen
 18.30 Uhr Pilgerandacht

FREITAG, 31. AUGUST
 10.00 Uhr Pontifikaamt Bischof Dr. Josef Homeyer, Hildesheim
 15.00 Uhr Pilgerandacht

SAMSTAG, 1. SEPTEMBER
 – Tag der Mission und Diaspora –
 10.00 Uhr Pontifikaamt Weibischhof Julius Angerhausen, Essen
 15.00 Uhr Pilgerandacht
 18.30 Uhr Pontifikaamt Bischof John W. Gran, Oslo/Norwegen

Bischofsmessen in den von Werden abstammenden Gemeinden

SONNTAG, 2. SEPTEMBER
 – Fest der Umtragung der Gebeine des hl. Liudger –
 9.30 Uhr Pontifikaamt auf dem Abteihof Joseph Kardinal Höffner, Erzbischof von Köln
 Konzelebrierend mit den anwesenden Bischöfen
 Reliquienprozession durch Werden, Schlußfeier auf dem Kirchberg
 18.00 Uhr Rückführung des Schreines in die Krypta

ST. LIUDGER

1175 Jahre

Affiche met het programma van de feestweek in Werden (in de zomer 1984 ook uitgehangen in het kerkportaal van Zele).

klaarblijkelijk nog een echte Ludgerusverering (ook de *Arbeitskreis St. Liudger* bestaat in 1984 25 jaar) die men poogt te actualiseren in postconciliaire geest (alle affiches droegen een moderne tekening van de missionaris Ludgerus onder het motto: "Ich verkünde euch Christus"). De festiviteiten kregen ten andere een eucumenisch karakter dank zij de samenwerking met de protestantse gemeente van Werden, ook dank zij de aanwezigheid van een katholieke én protestantse afvaardiging uit het Nederlandse Muiderberg, waar zeer onlangs (1984) een prachtig boek werd uitgegeven onder de titel: *Liudger, 742-809. De confrontatie tussen heidendom en christendom in de Lage Landen*. Eindredacteur Kl. Sierksma vertelde mij trouwens dat de belangstelling voor dit "voorreformatorisch" verleden van Nederland in zijn streek momenteel groter is bij de protestanten (die nochtans geen heiligencultus kennen) dan bij de katholieken. Dit verschijnsel loopt ongetwijfeld samen met de recente wetenschappelijke herwaardering van de hagiografie als historische bron (men vergeet daarbij niet dat de bibliotheek van de Bollandisten te Brussel nog steeds een centrum van wereldformaat is op dit vlak) en met de erkenning van de toonaangevende rol die laatantieke en vroegmiddeleeuwse heiligenfiguren hebben gespeeld in de wording van de Europese christelijke beschaving (3). "Liudger-erster Europäer" (4), zo bloklettert één van de vele krantenknipsels die dhr. Schütz mij achteraf toestuurde (met in een andere krant ook een foto van de Zeelse delegatie in de tuin van het "Kolpinghaus").

Het jubileumjaar is nu voorbij en reeds suggereert dhr. Schütz dat Zele voortaan elk jaar bij de Werdense Ludgerusomganging in september zou vertegenwoordigd zijn. Misschien is dit wat veel gevraagd, maar toch moet m.i. alles in het werk worden gesteld opdat naast de "verbroedering" met het Beierse Cham (meer bepaald tussen onze beide Maristenscholen), ook het nu herstelde contact met onze échte historische bakermat in Duitsland duurzaam zou blijven. Het blazen van abt Ferdinandus dat nu in de dekanale kerk hangt, moge ons blijvend daarop attent maken.

Dr. Marc Van Uylfanghe

-
- (3) *Goed verwoord door M. Fuhrmann, Europa - Zur Geschichte einer kulturellen und politischen Idee (Konstanz, 1981 = Konstanzer Universitätsreden, 121), pp. 9-10: "... das Ideal des Heiligen hat offenbar ein erstes, wenn auch noch so bescheidenes europäisches Zusammengehörigkeitsgefühl begründet" ... "Der Heilige als der massgebliche Repräsentant der frühmittelalterlichen Gesellschaft, der Bischof von Rom als die höchste Instanz der Christenheit: diese ersten Ansätze eines Europa-Bewusstseins wurden überboten und gewissermassen absorbiert von der karolingischen Europa-Idee..."*
- (4) *Men bedenke inderdaad dat Ludgerus in de streek van Utrecht (toen "Friesland") werd geboren, deels werd gevormd in Engeland, en de Saksen en de Friezen missioneerde. Men staat telkens weer verbaasd over de Europese "mobiliteit" van dit soort figuren, ook bv. van Ludgerus' "voorgangers" Willibrord en Bonifatius.*

ZELE - DIJK

VROEGER EN NU

DEEL 2

VI HET VISBESTAND.

Het water van de Schelde was vroeger, en dit tot in de oorlog van 1940-1945, betrekkelijk zuiver. De stroom was evenwel niet zo visrijk als vele andere natuurlijke waterlopen en kanalen. Er kwam heel wat paling in voor, verder blik, louw, snoek en wat de Dijkenaars noemden «geuven», een veel voorkomende vissoort van ongeveer 15 cm lengte. Men spreekt nu nog van een soort vis — meivis — van ongeveer 30 cm lang dat in de twintiger jaren veel voorkwam.

Zelfs werd er een soort garnaal (gernout of krabbeke-steur genoemd) gevist. Het was vooral de jeugd die met primitief materiaal op garnaalvangst toog. Dit vissersgetuig bestond uit een ronde ijzeren band — het ijzerbeslag van een kruiwagen of fietswiel — overtrokken met een lap jute die aan de omtrek vastgehecht was met koordjes of lichte ijzerdraad. Op de jutedoek werd een opengesneden puit (kikvors) of een haringkop vastgemaakt. De band werd in een horizontale ligging met vier koorden aan een lange stevige steunstok gehangen. Vanaf de punt van die stok tot op de hoogte van de handgreep vertrok een sterke koord om het geval in het water te laten zakken. In feite was dit het principe van een kruisnet. De beste plaats om dit soort garnaal te vissen was achter een vooruitstekend stuk dijk waar er minst vloed was.

Na enkele minuten trokken de jeugdige vissers hun pseudo kruisnet boven water en kon men een paar garnalen van de zak afnemen. Deze werden door de jeugd rauw gegeten...

De wijze van palingvissen had veel gelijkenis met het lijnvissen. Aan een stok met een koord hing een dobber (een stopsel van een fles) met daaronder een «kla teek», een klauw pieren, aan een draad gebonden. De tandjes van de paling haakten in het touw met de pieren, hij werd boven getrokken, afgehaakt en in een omgekeerde, half in het water

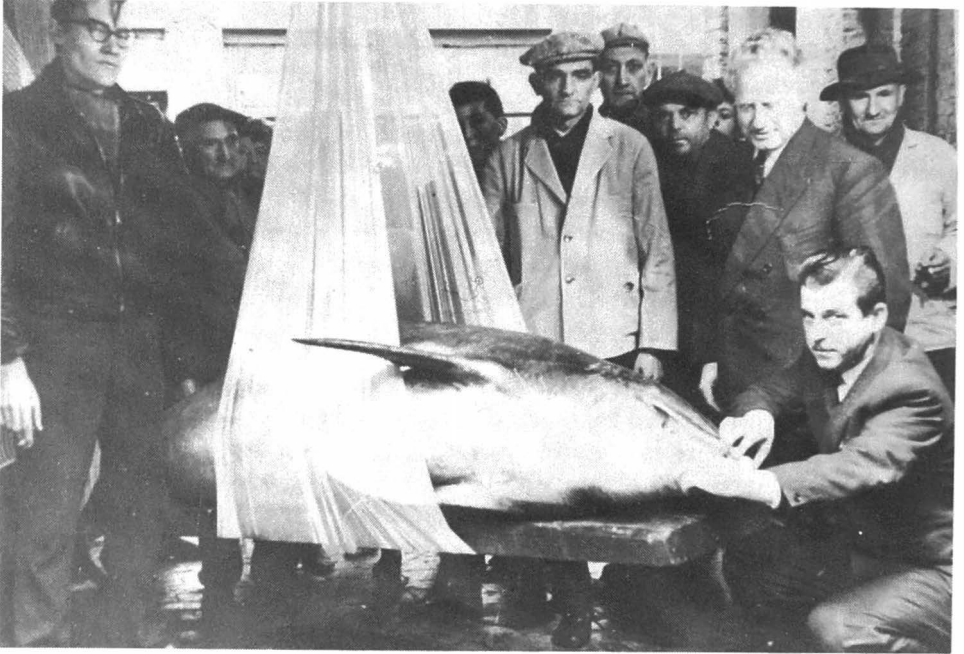
liggende parapluï geworpen. Men diende wel te zorgen dat de regenscherm door de stroming van het getij niet te diep in het water kwam te liggen...

De eigenlijke visvangst door echte vissers beoefend, gebeurde met een grote kruisnet vanaf de oever maar meer nog vanuit een roeibootje op de stroom zelf of in de krekken van Sint-Onolfsdijk. De palingvangst of het «poren» geschiedde vanaf de oever maar evenzeer in de killen en grote beken die in de Schelde uitmondten. De meest gekende beken waren de Korte Kille (tegen St-Antonius) de Lange Kille (Kasteel), de Mortelgoot en de Polgracht, ook de vaart genoemd.

Putten in de killen en aan de sluizen werden regelmatig "afgehoosd". Enkele personen maakten bij laag water gauw een dam rond zo'n een put en met emmers werd het water over de dam gezet totdat de put bijna leeg was. Op deze wijze konden de palingen en ook wat vis, zomaar gepakt worden. Dat bracht per grote put soms een emmer paling op en zelfs meer. Ook in de veldputten gebeurde dit veelvuldig. De rootputten waarin de boeren hun vlas en hennep (kemp) te roten legden, bleken minder geschikt voor de visvangst omdat de paling ieder jaar door het roten wordt gedood. Momenteel bestaan nog enkele dergelijke rootputten, doch zij zijn stilaan toegeslijkt.

Na W.O.II geraakte het visbestand tengevolge van de waterbezoedeling, volledig te niet. Vanaf de jaren 1981-1982 werd opnieuw wat vis gesignaleerd te Zele-Dijk. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de werking van de waterzuiveringsinstallaties langs de stroom of misschien nog meer aan het stilvallen van watervervuillende fabrieken. Ouderen van de wijk vertelden dat zij in vroegere tijden een paar keren getuige waren van de jacht vanuit bootjes op een bruinvis. Dit is een zoogdier dat tot de tandwalvissen behoort. Het dier heeft een massief lichaam, een ronde kop met korte snuit en een driehoekige rugvin. Bruinvissen leven in groepen in koude en gematigde zeeën, vooral in de wateren rond Groenland. Zij voeden zich met vissen en hebben de gewoonte de schepen te volgen. Zij springen niet uit het water zoals hun verwanten, de dolfinen, maar moeten toch regelmatig aan de oppervlakte komen om met een licht snuivend geluid te ademen. Af en toe zwemmen zij de rivieren op waarschijnlijk als gevolg van de een of andere stoornis (storm of ziekte). Zij kunnen tot 2 m lang worden en een lichaamsgewicht bereiken van ongeveer 70 kg. Na een drietal dagen in het Scheldewater heen en weer te hebben gezwommen, stierf het dier van uitputting door de jacht en de honger.

Zo vertelt men nu nog dat vóór de oorlog van 1914 een dode bruinvis op de Scheldeoever te Zele-Dijk werd gevonden. In die jaren, op zekere periodes van het jaar, passeerden in de Schelde enorme scholen jonge paling, hoogstens een paar millimeter dik. Waarheen?

Aan de brug te Wetteren werd de dode dolfijn op 't droge getrokken.

Begin van de vijftiger jaren werd ook een echte dolfijn gemeld. Hij zou ter hoogte van Zele-Dijk... geschoten zijn geweest en geraakt, want het water kleurde rood van het bloed. Uiteindelijk is het dode lichaam aangespoeld aan de brug te Wetteren en op het droge getrokken.

Af en toe — en dat gebeurde minstens een paar keren in de zomermaanden — ging het gezegde onder de Dijkenaars: «'t Is vuil water in de Schelde». Dan zag je heel wat vis tegen de oever naar boven komen om zuiver water en zuurstof op te zoeken. In die periodes was het mogelijk om door middel van een schepnet op korte tijd heel wat kilo's vis op te doen. Weldra dreven er grote hoeveelheden dode vissen op het water en dan was de nog levende zieke vis niet erg meer in trek. Die vuilwatertoestand duurde gewoonlijk een drietal dagen, hoogstwaarschijnlijk het gevolg van een lozing van schadelijke afvalstoffen van een of ander chemisch bedrijf langs de oever.

VII IJSPRET

De winter van 1963 was ontzettend streng. Niet alleen de beekjes en vijvers — uiteraard ook de Donk — waren met een meterdikke ijskorst bedekt, ook de Schelde vror dicht. Waar anders de aken traag en geruisloos varen, zag men nu groepen schaatsers met groot armgezwai voorbij rijden.

Ouders met hun kinderen beleefden in deze ouderwetse strenge winter een unicum in hun leven. Ijspret op de Schelde is vanzelfsprekend een attractie. De Dijk beleefde een grote volkstoeloop om er te schaatsen of met de ijsstoelen te rijden of gewoon maar om over het ijs te lopen.

Winter 1955-56.

Schaatsen en ijspret op de Schelde. Op de achtergrond het kasteel en rechts de kapel van Sint-Onolfsdijk.

Men beweert wel eens dat de Schelde stroomafwaarts niet meer zo gauw zal dichtvriezen omwille van de overvloedige olieafval in het water voortkomende van de scheepsmotoren. Nochtans is de stroom de laatste jaren zuiverder geworden en werd er bovendien weer vis waargenomen. Een strenge vorst, welke een periode aanhoudt, zou ons waarschijnlijk evengoed tot de vroegere strenge winters leiden.

In het Dendermondse loopt de legende dat tijdens de vrieswinter van 1880 de "grote mannen" en zelfs het Ros Beiaard zich op het Scheldeijs zouden gewaagd hebben. Een feit is dat tijdens de harde winter van 1911 een kermis werd gehouden op de stroom. Kramen met allerlei attracties en zelfs een paardjesmolen stond in de buurt van Zevenkoten opgesteld. Doch het verrassend snel invallen van de dooi zou de verdrinkingsdood van de molen tot gevolg hebben gehad...

Ook in Temse was het kermis op de Schelde, een evenement dat ruime belangstelling lokte. Van uren uit de ronde kwamen de mensen om dit fenomeen te bekijken. Een feestelijk Temse liet zich onafgebroken op het ijs fotograferen...

Vaak hoort men zeggen: we krijgen geen winters meer zoals vroeger. ouderen kunnen getuigen dat de Schelde te Zele-Dijk gedurende de laatste vijftien jaren, vijfmaal dichtgevroren is geweest. In vier verschillende winters werd er zelfs ijspret beleefd op de stroom.

De laatste tijd hebben wij evenwel geen winters meer gekend zoals in 1880-1881 en van 1963. In eerstgenoemde winter vroom het wekenlang aan één stuk - 71 dagen - tot in Antwerpen, waar alle scheepvaartverkeer gestremd was. Men liep over de bevroren Schelde zoals op de vaste grond. Op 25 januari 1881 daalde het kwik tot -21 graden.

Wij zijn verwonderd als wij de oude kronieken van onze voorouders raadplegen.

In 1074 vroom het van 1 november tot half april 1075. In 1407 reed men met paard en kar op het ijs van de Schelde tot voor Antwerpen. In het jaar 1434 hield de vorst aan, zonder onderbreking van 30 november tot 22 maart 1435. Dan viel de dooi in, doch een paar dagen nadien herbegon het vriesweer zodat de bevolking werd geteisterd tot in de meimaand. Gedurende 150 dagen d.i. vijf maanden, had het echt gewinterd.

In 1464 lag de Schelde - voor zover men uit de oude kronieken te weten kwam - vijf weken dicht vlak voor Antwerpen. Ook in de winters van 1517, 1543 en 1564 reed men te Rupelmonde met kar en paard over de Schelde. In 1600 lag de Schelde nogmaals dicht voor Antwerpen. Ook in 1607 en in 1622 liep het volk over de stroom. In dat laatste jaar vroom het zo hard dat de ijskorst een dikte bereikte van zes voet.

In 1683 lag de Schelde vóór Antwerpen dicht van 't Kranenhoofd tot Austruweel en eigenaardig, net voorbij die twee grenslijnen kon men met bootjes overzetten.

In 1715 lag de Schelde weer dicht voor Antwerpen en deze toestand hield gedurende een viertal weken aan. Vanaf Antwerpen tot Temse, Dendermonde en verder stroomopwaarts vierde men overal kermis op het ijs.

De winter van 1812-1813 was niet alleen rampzalig voor Napoleon die met zijn leger de aftocht blies uit Rusland, ook de winter moet verschrikkelijk geweest zijn.

In de eerste vier maanden van 1855 vroom het gedurende 74 dagen en lagen de rivieren dicht.

Dan volgde de strenge winter van 1880-1881 waarover wij het reeds hadden. Tien jaar later, op 26 november 1890, begon het te vriezen en het zeer koude vriesweer hield aan tot 26 januari 1891. Wekenlang liep geen enkel schip de haven van Antwerpen in of uit. Op 24 december lag

de stroom dicht voor Temse, op 2 januari voor 't Mosegat te Hemiksem en op 11 januari vóór Hoboken en Antwerpen. Te Hemiksem trokken onze troepen met ruiterrij en geschut over de Schelde als oefening.

Ook in de meer recentere winters van 1928, 1942, 1953, 1956 en 1963 vvoor alles dicht. Van deze winters kunnen de Dijkbewoners zich nog heel wat herinneren. er bleef wel altijd een communicatie bestaan tussen de bewoners van de beide oevers via de veerdienst, doch gedurende de tijdstippen dat de Schelde dicht lag werd het "heen en weer toerisme" toch bijzonder in de verf gezet.

De oeverbewoners gingen elkaar bezoeken en de toenmalige herbergen deden gouden zaken. Het kleine volkje van de Dijk wist de mannen van de overkant wel bijzonder te verwelkomen:

"De die van over
hebben nen pover
hebben nen buik
gelijk een palingskuip".

Behalve de traditionele ijspret werden ook sommige spelen gedaan op het ijs, zoals het kaluiten. Dit was een zgn. kegelspel op het ijs waarbij men platte bollen gebruikte, voorzien van een handgreep die men één voor één naar de reeks geplaatste kegels liet glijden. Het kaluitenspel was bij dergelijke bijzondere gelegenheden erg in trek.

VIII DIJKBREUKEN

Bomen hebben steeds een erg nadelige invloed gehad op de structuur van de dijken. Felle winden, sterke waterdruk of overstromingen verhogen de kansen van het uitwaaien. De aarde rond de wortels van losgetrokken of omgewaaide bomen wordt voor het water een gemakkelijke prooi en wordt verder weggespoeld. Vandaar dat nagenoeg alle bomen en vooral de notelaars, die de dijken zo lommerig en stemmig maakten, werden verwijderd.

Ook de talloze gangen en pijpen veroorzaakt door schadelijke dieren verzwakken de stevigheid van de dijken. Breuken kunnen eveneens ontstaan wegens achter de dijk liggende slechte gronden die door de waterdruk wegschuiven waardoor de dijk kan wegdrijven.

Doorgaans ontstond er in het verleden waterellende, wanneer hoge getijden bij felle winden de watermassa onophoudelijk tegen de dijklanken deed beuken. Een gevaarlijke toestand ontstaat evenwel nadat een paar dagen een hevige storm uit het zuidwesten woedt en daarna overslaat naar het noordwesten.

Bij felle westenwind wordt er veel water in de Noordzee gejaagd. Wanneer er een noordwestenstorm opsteekt, wordt de watermassa in de

Schelde tegengehouden waardoor er in feite geen eb ontstaat door nieuwe watermassa's uit de Noordzee. Bij de volgende vloed verhoogt de waterstand zo zeer totdat hij veelal een zwak gedeelte in de dijken vindt, die onder de druk moeten begeven.

Het samenvallen van de aantrekkingskracht van de zon en de maan geven getijden met hogere waterstand en veroorzaken «springtijden». Als deze factoren samenvallen met storm en overvloedige neerslag, kan het waterpeil tot twee meter hoger komen dan voorzien en leiden tot een ramp in het Scheldebekken.

Men onderscheidt verschillende soorten dijkbreuken. Beperkt een bres zich tot het wegspoelen van de dijkkruij of zelfs van de gehele dijk tot op de hoogte van het maaiveld, dan heeft men te doen met een eenvoudige breuk. Gewoonlijk loopt het water slechts eenmaal door de bres en kan deze reeds gedicht worden voor de volgende vloed. Wanneer de dijk dieper uitgespoeld is dan het maaiveld — soms met het ontstaan van grote wielen (putten) of stroomgaten — worden de herstellingswerken heel wat bemoeilijkt. Te Zele-Dijk liggen zo enkele kleinere putten en één grote put aan De Kroon te Berlare. Uiteraard zijn de gevaarlijke bressen deze met een stroomgat.

In regel worden de bressen gedicht door middel van zinkstukken; grote matten vervaardigd van twijghout- nu vervangen door metalen netten — gezonken door zware stortsteen. Deze werkwijze wordt herhaald en voortgezet tot dat men boven de laagwaterstand komt.

Vervolgens wordt er begonnen met het plaatsen van pakwerk en betuiningen waarna men eindelijk kan beginnen met het aanbrengen van zandzakjes. Duizenden jutezakken dienen gevuld, liefst met vette aarde, en ter plaatse gebracht. Houten piketten worden geslagen om de zandzakken in geweven ligging te bevestigen. Daarna worden de geplaatste materialen dichtgezend.

Wanneer de bres te groot is, worden de geplaatste zandzakken beschermd met dekzeilen en bestortingen om verdere uitspoeling bij vloed te voorkomen. Deze werkwijze wordt herhaald totdat men de vereiste hoogte heeft bereikt.

De Dijkenaar is over het algemeen goed van inborst en vooral gul in de ontvangst van zijn evenmens. Dienstbaarheid is geen ijdel woord. Deze eigenschappen werden destijds gevoed door de regelmatige omgang met zowel gekende als vreemde schippers en met zoveel mensen van te lande, landbouwers en handelaars.

De bereidwilligheid was de Dijkenaars niet vreemd want in tijden van gevaar, bij storm of overstroming waren de inwoners op elk ogenblik van de dag behulpzaam voor elkaar. Steeds waren zij paraat om in te

springen, om de gevaarlijke plaatsen in de dijken te versterken of behulpzaam te zijn bij het dichten van bressen.

De strijd tegen het water was één der meest treffende verschijnselen in de ontwikkeling van de Zeelse waterkant. Sedert de 10e eeuw werden er zowat overal dijken gebouwd en sloten gegraven waarbij de omliggende gronden geschikt werden gemaakt voor de landbouw. Vanaf de 13e eeuw werd de afwatering van de polder geregeld via het systeem van sluisen.

In de loop der tijden heeft ook de Dijk erg te lijden gehad van overstromingen. Het woord «dijkbreuk» roept vooral in de geest van ouderen, nare herinneringen op, herinneringen aan schrik, watersnood, vernieling en ellende. Springvloed, giertij, dijkbreuken, storm zijn begrippen die gegrift staan in het geheugen van deze mensen. Angst en bezorgdheid voor wat komen zou bij die gevaarlijke noordwesten stormwinden, toen het water over de dijken liep of hier en daar doorsijpelde door de «slechte stukken dijk».

Uit de eerste helft van de 20e eeuw dateren de ergste overstromingen in het Scheldebekken: 1906, 1928 en 1930. Zele-Dijk bleef niet gespaard van deze onweerstaanbare waterkracht.

Maar ook in de vorige eeuwen sloeg het vernietigende water zorgwekkend toe. Daniël Waterschoot maakt voor het eerst melding van een drietal overstromingen in zijn «Beschryvinge van de Princelyke en yverryke Parochie van Zele» (1775). «Ao. 1570. begonst het den 10 Decembris te sneeuwen, en van den 15. December tot, op O.L.V. Lichtmis avond begon het geduerig te vriesen en daer en was geen eenen dag zonder sneeuw; in 't zelve jaer was 't den hoogsten Water-vloed, zoo dat'er verscheyde mensen op hunne zolders verdronken: men wilt dat als dan de Meirdyk zoud doorgebroken zyn geweest.»

Over de dijkbreuken van 1714 schrijft hij «dat een Gat aen de Klippeleire Gote gevallen geweest». Voor 1763 vermeldt hij meerdere details: «Ao. 1763 den 2. December dat van Moerseke, by de Nieuwstad; waer door eenen hoek van Moerseke, gansch de Parochie van Grembergen, als ook 3. Wyken van de Parochie van ZELE, te weten; Hansevelde, Huyvelde en Veldeken groote schaede geleden hebben, en waer van het water zelf door Avermaet, Meirschkant, en Kammers-hoek zou geloopt hebben, ten waere het op O.L.V.Lichtmis-avond Ao. 1764. op de Heerweg, door 6. à 700 Spaeyhiers had geweirt geworden (1)»

Waterschoot gaat verder; «Men zegt, dat de Parochie van Grembergen, als ook de reeds genoemde 5. Zeelsche Wyken, over 7. à 800. jaeren, noch zouden bevloeyt zyn geworden en gedreven hebben; 't welk den naem van Meirschkant en de oogzienelyke leegte noch genoegsaem kunnen getuygen.»

(1) *Spaeyhiers, spadeniers; spadenieren = pionnieren.*

Inondations de Mars 1906. — Overstromingen van Maart 1906.

Phot. L. Lagaert, Bruxelles

La Commission provinciale et le Ministre visitant les inondés.

Overstromingen in het Scheldebekken (maart 1906). De minister en de provinciale commissie bezoeken het rampgebied. Op de voorgrond (met baard) dr. Armand Rubbens.

"Het Schipken" na de dijkbreek in november 1917. De opruimingswerken zijn aan de gang. De heer met de hoed is de "garde rivier" uit Gent; verder Leonard Vercauteren (met kruivagen), tussen het puin Alfons Temmerman (met schop), Desiré Verhaegen (eveneens met schop), daarachter Odile en Emeliene Temmerman (met witte schort). Ook de kinderen Isidoor, Madeleine en Clementine staan op de achtergrond.

In de 19e eeuw hadden er overstromingen plaats in 1809, 1825 en 1897. De 20e eeuw, met zijn techniek en wetenschappelijke doorbraak die de ontsluiting bracht van de mysteries van aarde en schepping, kende een aantal dijkbreuken waarbij de mens nog steeds machteloos stond tegenover de ontketende natuurelementen. De overstromingen van 1906, 1928, 1930 en 1953 zullen gegrift blijven in het hart van «de mensen achter de dijk».

Op 12 maart 1906 braken bij een springvloed de dijken door te Moerzeke met het gevolg dat uitgestrekte gebieden van Hamme, Moerzeke en Grembergen onder water kwamen. Deze waterramp die een onbeschrijflijke miserie en ellende te weeg bracht, zou twee maanden aanslepen. Roeibootjes doorkruisten de uitgestrekte polders die herschapen waren in onoverzichtelijke waterplassen. Aan deze ramp kwam een einde in mei 1906.

In november '17 viel te Zele-Dijk ter hoogte van het veer een gat aan de sluis rechtover «Het Schipken» uitgebaat door het *gezin Alfons Temmerman-Odile Van Assel*. Door de kracht van het water spoelde de voorgevel gedeeltelijk weg waarbij de kruidenierswinkel en de keuken volledig verdwenen. De kinderen Clementine, Madeleine en Isidoor waren gevluht naar het kelderkamertje naast de herberg. Ook het schaap, dat in allerijl kon gered worden, werd in veiligheid gebracht op die zelfde kelderkamer en lag vastgebonden aan de voet van het bed.

Op 16 januari 1915 zijn, volgens het dagboek van Eugène Burm, «twee gaten gevallen aan «'t Schellebroek» naar «'t Strooien Huisje» toe, waarbij een gedeelte van Avermaat en Meerskant onder water liepen.

Het jaar 1928 was een jaar van talrijke dijkbreuken. Vooral Grembergen had erg te lijden onder het water. Een grote bres werd in de Scheldedijk geslagen waardoor het water tot in de Hekkenhoek stond. Ook Hansevelde, de huidige Buffelstraat, had met de overstroming af te rekenen. Op de grote baan, vanaf «Den Anker» tot aan Halfweg — de herberg stond toen langs de baan naar Dendermonde — bouwden de landbouwers een afdamming met aarde aan de rand van de kasseiweg, om te beletten dat het water over de baan zou stromen. Daarna begon het langdurig te vriezen en was het overstroomde gebied één ijsvlakte.

In hetzelfde jaar viel aan Sint-Antonius eveneens een bres in de dijk zodat het omliggende akkerland alsook de grote baan naar Dendermonde volledig blank stond. De weg was uitgespoeld en alle verkeer was onderbroken.

Ook de Kleine Dijk kreeg zijn deel van de waterellende. Op 23 november 1930 werd de dijk doorbroken ter hoogte van «'t Strooien Huisje». De achtergevel van de woning Basile Poppe-Moens werd totaal weggeslagen

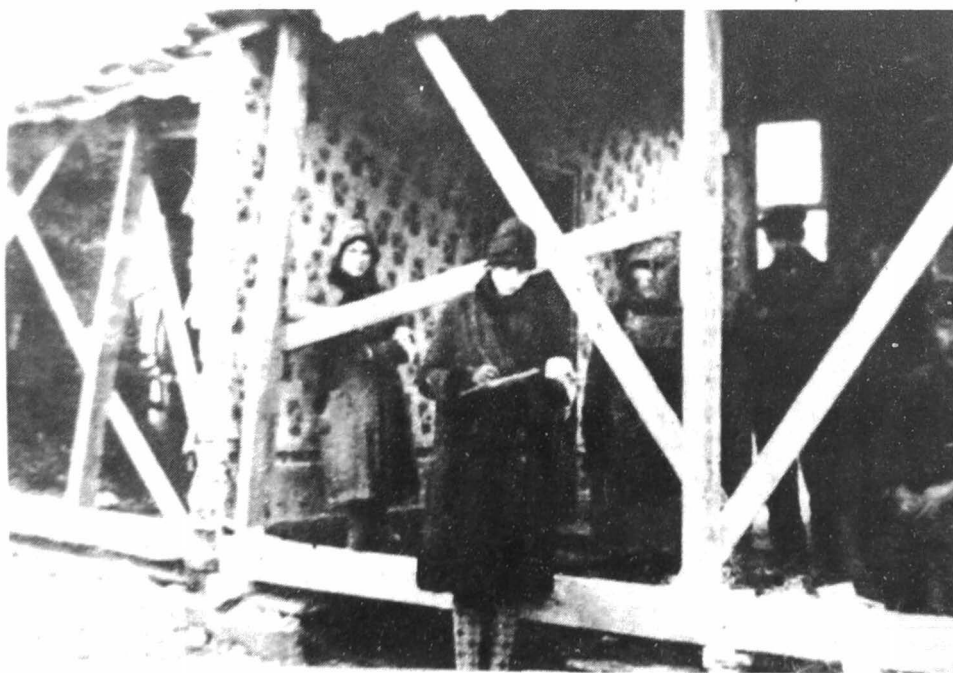
*Oude prentkaart van een vroegere dijkbreuk te Zele (Kleine Dijk).
Datumafstempeling 12.06.1914.*

Bij de overstrooming aan 't Strooien Huisje op 23 november 1930 werd de woning van Basiel Poppe op de Kleine Dijk erg geteisterd. De achtergevel werd door de stroming weggeslagen en de inboedel dreef buiten. In de linkeropening bemerken wij Cyriel Burns, de gezusters De Backer, Basiel Poppe met kleinzoon Kamiel Burns en Jules Van Wichelen. Op de voorgrond Clemence Baetens.

De woning van Basiel Poppe werd gestut en vertegenwoordigers van het Rode Kruis kwamen de schade van de inboedel opnemen.

en het water stroomde door het huis waarbij heel de inboedel verloren ging. Ook de andere huizen van de wijk leden enorme schade. Aan de noodlijdenden werden op het gemeentehuis dekens uitgedeeld. Alfons van Wichelen gehuwd met de dochter Mathilde woonde er tijdelijk na hun huwelijk en ze moesten hun toevlucht nemen tot het kelderkamertje. Vader Basile overleed in 1932 ten gevolge van een ziekte opgelopen tijdens de watersnood.

Aan de getroffen gezinnen werden door toedoen van het Rode Kruis dekens uitgereikt die afkomstig waren van het leger (overstroming van 23 november 1930). V.l.n.r. Maria Troch, Estella Van Hoey, Delfine Troch, Mathilde Poppe, v. een afgevaardigde van het Rode Kruis en Louise De Bock.

Foto genomen aan het gemeentehuis.

In 1930 grepen nog een paar breuken in de Scheldedijk plaats waarvan de sporen heden ten dage nog terug te vinden zijn achter de dijk. Door het kolkken van het water zijn enorme putten uitgespoeld welke tot op heden als drinkputten voor het vee of als visputten worden aangewend.

In datzelfde rampjaar van 1930 deed een dijkbreek aan de kille, tegenover «Het Schipken» het Ceciliafeest van de vriendenkring «De Lustige Vissers» letterlijk in 't water vallen. Alle voorbereidingen waren 's zaterdags al getroffen voor het jaarfeest; het zaaltje bij Odile was versierd, de groenten gekuist, de aardappelen geschild en het vlees besteld. Dertien jaar vroeger werd de woning half verwoest en nu, op die zondagmorgen stroomde het water langs deuren en vensters, uiteraard ook bij de burens en in de omtrek van de wijk. Noodgedwongen moest het Ceciliafeest afgelast worden en visten de lustige vissers achter het net. Opnieuw liep de omgeving veel waterschade op.

*1930 - Verscheidene dijkbreuken aan Sint-Antonius, de Grote en Kleine Dijk.
Niets dan water, zo ver men kon kijken.*

Tegenover de boerderij van Thienpondt werd eveneens in een zwakke plek van de dijk een bres geslagen op de plaats waar momenteel de watersportvereniging «Costa Zela» gevestigd is. Lange tijd hebben de inwoners van de wijk aldaar met volle mankracht hulp geboden. Tussen twee hoge tijden in moesten zoveel mogelijk «vaderlanderkens» gevuld en aangebracht worden om de bressen te dichten. Nog een drietal putten tussen de Grote en de Kleine Dijk zijn de sprekende resten van wat eens diepe uitgespoelde putten waren achter de dijken. Tussen de Kleine Dijk en De Kroon, Berlare liggen eveneens nog een viertal putten die door bestendige stuwning en hevige draaikolken diep uitgespoeld zijn. De meesten zijn na zoveel jaren al enigszins verkleind en dichtgeslijkt.

Bij de grote ramp van zondag 1 februari 1953 in Nederland en België is Zele-Dijk betrekkelijk gespaard gebleven. Loeiende, ijsskoude stormwinden gierden over de streek. Ter hoogte van «Den Anker» liep het water over de dijkrug en over de muurtjes langs de Schelde die de tuintjes en de gebouwen welke op de dijk stonden, tegen een al te hoge tij moesten beschermen.

Over de gehele lengte van de Scheldemuur, langs de siertuin van het kasteel van Julien Van Damme, stroomde het water gedurende enkele minuten ongeveer 20 cm over die muur. De watermassa welke door de

De bres aan Sint-Antonius (1928) waarbij de weg naar Dendermonde diep werd uitgespoeld en lange tijd onderbroken was.

gebouwen langs de straat werd tegengehouden, vond een uitweg langs het toegangshek. Door de zware stuwung ontstond op die plaats een enorme put van verscheidene meter diepte waarbij het kunstig smeedijzeren

De gaten tussen de Grote en de Kleine Dijk worden hersteld (1930). Werklozen en dijkbewoners hebben na zware arbeid lange tijd aan de herstellingen gewerkt. 's Zaterdag betaalde een ingenieur in "Het Schipken" het loon uit aan de arbeiders.

hekken volledig in de diepe afgrond wegzonk. Het hekken is in de grond blijven zitten want bij de latere herstellingswerken heeft men het aangewend als draagrek om de bodem met zakjes zand te vullen.

Gelukkig bleef het verder bij enkele dijkbeschadigingen terwijl de overige dijken stand hielden. Het water steeg verder niet meer, wat liet vermoeden dat er stroomafwaarts bressen werden geslagen. Het bleek dat vooral Hamme, Moerzeke en Grembergen erg getroffen werden door talrijke breuken met bressen tot 60m breed. Over een lengte van

*2 april 1973. Alarm op de Kleine Dijk.
Gemeentewerklieden en brandweer voorkomen het ergste.*

ongeveer 600m begaven de zomerdijken zodat gedeelten van genoemde gemeenten overspoeld werden. Vooral Drijgoten, de Broekstraat en de Bootdijk kregen het hardst te verduren. Twee mensenlevens vielen ten prooi van de niets ontziende natuurelementen.

Op 26 november 1974 werd het Scheldebekken verrast door een zeer hoge tij met het gevolg dat op verschillende plaatsen breuken werden gemeld in de dijken. Aan «De Kroon» viel een groot gat in de buitendijk.

Volgens de informatieboekjes verwachtte men nog een giertij rond de jaarwisseling. Tengevolge van de onophoudelijke regenval sedert september, dat voor zeer veel opperwater zorgde, was men bevreesd voor een krachtige noordwestenwind. Op oudejaarsavond werden de brandweer, de technische diensten van de gemeente en het werkliedenpersoneel opgevorderd. De manschappen werden uitgezet om de zwakke delen van de dijken te bewaken en te controleren om alle doorsijpelingen af te remmen en onmiddellijk te zorgen voor de aanvoer van een hoeveelheid gevulde zandzakjes. Gelukkig bleef het bij een alarm.

Bij het springtij in de nacht van 4 februari 1983 liepen de Scheldemeersen totaal onder, nadat in de zomerdijk tientallen kleine gaten werden geslagen. Alles beperkte zich tot de potpolder.

IX WEGEN EN VELDEN

De dertienhonderd-meter-lange-baan langs de Scheldedijk werd in 1847 onder burgemeester P.J. Everaert 1.50m opgehoogd en van kasseien voorzien. Deze bestrating was er broodnodig in de buurt van de loskaaien. In het regenseizoen hadden de voermannen en de kooplieden erg te kampen met de drassige wegen langs de stroom.

De grote baan op Dendermonde was reeds eerder van een bestrating voorzien. Op het einde van de 18e — begin 19e eeuw werden drie straten op gemeentekosten aangelegd of verbeterd w.o. in 1806 de baan vanaf «Den Anker» tot aan de Zandberg (met 20 000 nieuwe kasseien) en reeds eerder in 1798 vanaf de Zandberg over de Markt tot aan de Langemunstraat. In 1750 werd immers de eerste Zeelse kalseide aangelegd tussen de Kattenbriel en de Langemuntstraat, gaande langsheen de zuidermuur van het kerkhof rond de kerk.

De overige straten, van de brede heirbaan over de Bareel, Veldeken en Dijk tot de smalste kerkwegel, waren in de zomer stofferige en bochtige zandwegen met een dikke laag mul zand en in de winterperiode drassige modderwegen met diepe «karreslagen».

Een Engels officier die, enkele weken voor de slag van Waterloo (18 juni

*Fragment uit de "Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden" (1771-1778)
van Zele-Dijk en omgeving, vervaardigd op initiatief van graaf de Ferraris.*

1815) van Gent naar Dendermonde door Zele marcheerde schrijft over de toestand van de wegen (1):

«Deze steenweg (van Gent) eindigde te Lokeren. Toen we onze mars voortzetten, trokken we over een slechte zijbaan, die ons naar Zele leidde, een groot volkrijk nijverheidsdorp met een brede nette straat en huizen in landelijke stijl... Daarna kreeg het landschap een heel ander uitzicht. We betreden nu een akelige, drassig en volstrekt eentonig terrein. Geen bomen, noch huizen en maar weinig vee terwijl de afschuwelijke baan zo glibberig werd dat onze paarden met moeite op hun poten konden blijven. Ongeveer een halve mijl voor Dendermonde stonden wij voor de Schelde. We konden er echter niets van zien, evenmin als van de streek aan de overzijde tengevolge van de hoge dijk, waardoor de rivier hier ingesloten ligt. Onze weg liep een eind langs de voet van de dijk, totdat die ons voerde naar een houten brug, die zich ongeveer dertig voet boven het water verheft en zeer wankelbaar bleek »

Ook na 1815 bleek de staat van de wegen ongewijzigd. Enkel de weg van Lokeren naar Dendermonde kwam ingevolge een KB van 25 juli 1816 op de lijst van de grote wegen, waarbij het onderhoud tot in 1819 ten laste viel van de Staat en nadien van de Provincie.

(1) Frans Michem: «Zeel en zijn Geschiedenis»

Mercer: «War-diary of the Waterloo campaign (vertaling dr M. Cordemans).

De meest ondernemende buurtschappen staken inmiddels zelf van wal om de verharding van hun « wagenwegen » op eigen kosten uit te voeren. De gemeenteraad onder burgemeester E. Van Meldert ging hiermede akkoord echter op voorwaarde dat de benutte kasseien een afmeting hadden van 10 X 12 cm en dat de kasseiweg een breedte had van 2,75 à 3,00m. Op deze wijze ging men te werk o.a. tussen « Den Anker » en « De Schabbe » (1857).

Onder het burgemeesterschap van Pieter Frans De Cleene werden meerdere wegenwerken uitgevoerd o.a. de bestrating van de weg tussen het Dorp en Appelsveer, over de wijken Veldeken, Avermaat en Meerskant. Het werk — uitgevoerd in 1871-73 — ging over een lengte van ongeveer 3 km en reikte tot aan de grens met Berlare. Hiervoor werden 835 000 stenen aangewend en bedroeg de totale prijs 49 000fr.

Uit dezelfde periode dateert de aanleg van de buurtweg tussen Avermaat en « 't Strooien Huisje », op de Kleine Dijk.

In de tachtiger jaren, onder burgemeester Cesar Meeus werden meerdere verbeteringswerken aan deze wegen uitgevoerd en kwamen de buurtwegen nrs en 49 (Dijk) aan de beurt.

Vermelden wij nog dat de aanleg met bestrating van de « nieuwe straat », die de naam zal dragen van Drieputtenstraat, in 1892 werd uitgevoerd door Eugène Burm welke deze werken in openbare aanbesteding toegewezen kreeg. Nog altijd hoort men bij de ouderen over de « nieuwe straat » spreken.

De officiële straatnamen van de Dijk zijn van heel recente datum. In vroegere tijden sprak men gewoonweg van « den Dijk », de allesomvat-

Pieter De Waele en Adele Hulpiau vierden op 12 mei 1913 hun diamanten bruiloft.

tende benaming van de Grote Dijk. Er was ook nog een « Kleine Dijk » en « Sint-Antonius ». Bij de Dijkenaars zelf werd hun wijk in verschillende plaatsen gelokaliseerd. Zo sprak men van « aan 't kasteel », « aan Den Anker », « aan Het Schipken », « den Heirweg », « In 't straatje » (de weg langs de dijk vanaf 't Scheepken naar de Kleine Dijk), « Aan de zwarte schuur » (ook in 't straatje).

In 1967 en 1970 keurde de gemeenteraad een heel pakket straatnamen goed. Voor wat de Dijk betreft situeren wij volgende straten. De weg van Veldeken tot aan de kalvarie noemt men voortaan de Kalvariestraat. Aan « Het Schipken » richting Kalvarieberg en Avermaat begint de Heirbaan, vroeger in de volksmond ook zo genoemd. De Dijkstraat is zeer lang en wordt gegeven aan de weg gaande vanaf Sint-Antonius (grens met Grembergen—Dendermonde) tot aan de Kleine Dijk, uitsluitende echter voor de weg die naast de Schelde loopt. De Pieter Gorusstraat werd voorbehouden aan het gedeelte van de oude staatsbaan vanaf de grote baan naar Dendermonde tot aan « Den Anker » (Dijkstraat). De baan die loopt vanaf Veldeken over het kruispunt van Avermaat in de richting van de Kleine Dijk noemt men de Scheldestraat. Tenslotte is er nog de Vaartstraat, of de weg die leidt van Meerskant naar de grens met Berlare (richting Appels-veer). In 1984 kreeg de straat gelegen tussen Veldeken en de Heirbaan ook een naam: de Kapelleveldstraat.

Tot een veldkompleks samengevoegde gronden kregen in de omgeving van de wijk vaste benamingen. Deze, in de vorige eeuwen veel gebruikte plaatsnamen, zijn vooral bij de landbouwers nog erg in trek.

De « groene Meersen » liggen achter de dijk tussen het kasteel en de « korte kille » naast Sint-Antonius. Vóór 1940 waren het vruchtbare vloeimeersen. Door de herhaalde overstromingen is dit gebied nu een « plodder » geworden, beplant met bomen. Er heeft zich in deze rustige omgeving een rijk bestand ontwikkeld van eerder zeldzame watervogels en -planten.

Een andere tiendwijk noemt de « Spildoorn » tussen het kasteel en de Waterstraat of het veld naar Sint-Antonius toe (in de buurt van de zgn. Koperstraat). Daarnaast ligt de « Winninge » (misschien ontstaan uit « winine: weide) destijds doorkruist met een doorlopende veldweg vanaf de kaai van Verhaegens' naar Halfweg toe. Het Kapelleveld is het akkerkompleks dat zich uitstrekt tussen de Winningen en de Pieter Gorusstraat. Het « Cappellevelt » ontleent hoogstwaarschijnlijk zijn oorsprong aan de aanwezigheid van een eenvoudige veldkapel, die er tot vóór 1798 zou gestaan hebben op de plaats waar —reeds meer dan honderd jaar geleden— een kalvarieberg werd opgericht.

De Moortels (aan de Moortelgote) liggen tussen de Grote en de Kleine Dijk. Even verder achter de Kleine Dijk ligt de tiendwijk de « Cleyne

Schelde » en verderop de « Groote Schelde » met het « Schelbroek » — de Scheldemeersen ten zuiden van de Polsgracht — dat reikt tot Avermaat en de grens met Berlare.

De Scheldemeersen, tot de grenslijn met Berlare, vormen een 25 ha groot natuurgebied. Men treft er een rijke biotoop aan. De Schelde stroomt hier door een mooi polderlandschap, met kreken en dijken. Vooral de uitgestrekte weiden — een heel mooi hooilandschap — met tal van sloten, vormen een uitgelezen broedplaats voor weidevogels en een voedselgebied voor steltvogels, reigers en overwinterende ganzen. Dit prachtig landschap wordt doorsneden door een brede afwateringsbeek, de Bartsloot.

X HERBERGEN

Zelee-Dijk, waar rond de eeuwwisseling de handel en nijverheid floreerde, kende een welvarend bestaan. De plaatselijke arbeiders konden na hun noeste arbeid ook een stevige pint verdragen. De dagelijkse bezigheden aan de kade of de zenuwslopende arbeid aan de dijken om de Schelde in bedwang te houden waren allerlei gelegenheden om met vrienden een pint te drinken. Ook bij de overkomst van schippers-familieleden of gewone kennissen die een tijd aan boord verbleven van binnenschepen, was er reden om de thuiskomst te vieren. En daarvoor waren er drankgelegenheden genoeg.

De Dijk en omgeving kende heel wat herbergen.

«IN SINT-ANTONIUS», een aloude pleisterplaats, gekend door de inbraakpoging van Jan Praet en zijn bende. Ook Leo Smet (later in « De Fontein » op het Marktplein) en Frederik Temmerman woonden er. De herberg werd in 1914 door Duitse voorposten in brand gestoken nadat zij in de naast gelegen beerputten twee achtergelaten uniformen van Belgische soldaten vonden. «In Sint-Antonius», later genoemd de «Oude Sint Antonius» stond rechts van de kasseiweg naar Dendermonde op het grondgebied van Zelee. Pas na de aanleg van de nieuwe weg in 1946 werd een nieuwe «Sint-Antonius» gebouwd (links) met een beeld van de heilige in een nis (op het grondgebied van Grembergen).

In de omgeving van «Den Anker» kenden wij drie herbergen: «DE STEENKAAI» met een winkeltje, met o.a. als uitbaters Victor Matthijs en later Frederik Temmerman welke daarna naar «Sint-Antonius» gingen wonen.

«DEN ANKER» zou er reeds in 1740 gestaan hebben. Vroegere uitbaters Van Wiele-Cardon, Karel D'Heer en Alfons Michiels. Aan de herberg welke vroeger verbonden was aan de abdij van Boudeloo, grensde een ruime opslagplaats met zolderverdieping. Zij werd later nog gebruikt voor het opslaan van hout en vlas.

De decoratieve, in porcelein gebakken steentjes vormden het uithangbord van de herberg "Den Anker". Ze werden in 1983 verwijderd.

«DE BEERSCHUIT» met wed. Steeman, Philemon Staes en in de zestigerjaren Mil Vermeir; verbouwd als restaurant. Van «De Beerschuit» en «De Steenkaai» langs de dijk is tengevolge van de vernieuwde dijken niets meer terug te vinden.

Drie herbergen stonden in de omgeving van de loskaai Verhaegen.

«DE SCHABBE», genoemd naar de loskaai en laatst uitgebaat door Mandje Raemdonck.

«DE STOOMBOOT» van de kinderen Verhaegen en daarna van Donatus Tas. Beide herbergen stonden naast elkaar en werden verbouwd tot de woningen van de Gebroeders Van Akeleyen, handel in bouwmaterialen.

«DE SCHELDE» stond rechtover genoemde herbergen en werd uitgebaat door Merckx (bij Bakes).

Even verder in de richting van de sluis stonden nog vier herbergen; «HET SCHIPPERSHUIS» bij Bernard Matthijs en Hortence Van Langenhove, tevens met winkel van kruidernierswaren. Deze herberg is reeds geruime tijd verbouwd tot twee woningen. Destijds was er een drukbezochte bolbaan, volledig overdekt. Nog twee bolbanen zorgden voor het gezelschapsleven op de dijk: deze van «'t Scheepken» en van «Het Schipken». Bij slecht weer was het volle bak in «Het Schippershuis» vermits de herberg over een overdekte bolbaan beschikte.

«DEN OTTER» naast de beek van de sluis. Uitbaters Désiré Verhaegen

en Emeliene Van Assel (zuster van Odile). Eveneens een portaal met twee deuren: voor de herberg en de kruidenierswinkel.

«HET SCHIPKEN», tevens met winkel. Constant Temmerman, veerman woonde op Sint-Onolfsdijk. Zoon Alfons huwde met Odile Van Assel en vestigden zich in 1914 in de herberg «Het Schipken» op de Dijk. Hij volgde zijn vader op als veerman. Dochter Clementine (1912) werd op Sint-Onolfsdijk geboren, de tweede dochter Madeleine (1914) in 't straatje naast de dijk en de zoon Isidoor (1915) in de huidige woning langs de Heirbaan. «Het Schipken» is niet alleen de enige overgebleven herberg van de Dijk, zij wordt tevens uitgebaat door de oudste hergierster van 't land. Odile Van Assel (02.10.1886) werd vorig jaar gevierd voor haar jubileum van 70 jaar herbergierster en is momenteel 98 jaar oud. In 1959 overleed haar echtgenoot Alfons Temmerman, veerman tot na W.O.II. Het veer, bediend met een eenvoudige overzetboot, bevond zich aan de sluis, rechtover zijn woning.

«'T SCHEEPKEN», estaminet. Oorspronkelijk bewoond door Emiel en Theofiel Meyskens. In 1898 overgenomen door Alfons D'Heer. De herberg bevond zich op de splitsing van de Dijkstraat en de Heirbaan. Nog steeds bevindt zich voor de herberg een metalen buis op houten palen waaraan de paarden of de hondekar werd vastgemaakt. Lange jaren hebben zoon Gustaaf en dochter Judith D'Heer de herberg uitgebaat. Alfons en Gustaaf waren schrijnwerkers van beroep, werkten voor burgers, voor de brouwerijen De Smedt en Rosseels maar vooral voor het kasteel. De oude timmerwerkplaats is nog volledig intact gebleven met al het materiaal en het meestal zelfgemaakte gereedschap. Toen werd alles nog met de hand bediend.

De tapkast en een gedeelte van het buffet met interieur getuigen nog steeds van de voorbije welstand en van de gemoedelijke herberggezelligheid van toen. Vooral de jagers kwamen er destijds eten en een smakelijk pintje drinken. Judith toont nog met fierheid de «stekpotten» en de drie soorten pinten waarin vóór 1914 getapt werd. Een «kapper» op een voet kostte toen 6 ct; voor een «striep», een luxepint, betaalde men 8 ct en een groot glas bier (een stevige glazen pint) kostte toen 12 ct. Uiteraard was de inhoud groter. Voor elke bestelling moest men naar de kelder gaan tappen waar zware vatten van 140 l inhoud op een verhoog lagen.

In het straatje langs de dijk — nu de Dijkstraat- kenden wij twee herbergen.

«DE CONGO», herberg met een winkeltje waar men bij blokmaker Cesar Bogaert houten blokken kon kopen. Mie (Maria) Matthijs en Cesar Bogaert waren de laatste uitbaters. De herberg is nu prachtig verbouwd tot een woning voor Kamiel Michiels.

«DE ENGEL», uitgebaat door Bernard Vercauteren, stond naast «De

Congo» De herberg stond een einde op de hof. De woning is gebleven en wordt nu bewoond door de zoon Rafaël.

Tenslotte stond op de Heirbaan de 14de herberg van de wijk.

«DE TELEGRAAF», het tweede huis voorbij de calvarieberg, laatst uitgebaat door Leonard Verlaeckt, bijgenaamd «papa». Aan de herberg was een kleine danszaal verbonden voor allerhande feestelijkheden en kermissen.

Ondanks de geringe bevolking waren er op de Kleine Dijk destijds vier herbergen rond de loskade.

«'T STROOIEHUISJE». In vroegere jaren liep een kleine weg tussen het huis en de Scheldedijk. Een stuk muur waarop nog het opschrift «'t Strooien Huisje» stond, is onlangs weggenomen. In de tuin staat nog een duiventil, doch die is nu helemaal begroeid met klimop. De herberg was vooral gekend als palingshuis. Er was een bolbaan aan verbonden, een winkel in kruidenierswaren en tevens een kleinhandel in kolen en kalk. De herberg was de eigendom van de brouwerij L. Roels en laatst uitgebaat door een zekere Van Acker. Het huidige gebouw vertoont duidelijk twee delen; het hogergelegen gedeelte zou destijds gebouwd zijn in opdracht van een politiecommissaris van Zele die er zijn vrije dagen doorbracht. Thans wordt het huis bewoond door Richard Ydens.

De herberg, oorspronkelijk genoemd «IN 'T BROEK», op de hoek van de Schelde- en Dijkstraat, nam na de sluiting van «'t Strooien Huisje» deze naam over. De herberg is gebouwd in opdracht van Gustaaf Van Acker. Het was deze persoon die de naam heeft veranderd. Deze herberg werd gedurende de hooitijd in 't Schellebroek druk bezocht en was lang de enige overgeblevene van de Kleine Dijk. Enkele jaren geleden is zij uitgebrand en staat nu nog even troosteloos te kijken. De laatste uitbater was Gustaaf Witman.

Een HERBERG waarvan de naam niet gekend is, werd o.a. uitgebaat door een zekere Leon Van Extergem. Ook de grootouders van de gebroeders Christiaens, afkomstig van 't Veer te Berlare, — de vader was riviervisser — hebben de herberg nog uitgebaat. Daarna zijn zij verhuisd naar «Het Palingshuis».

Een vierde herberg «HET PALINGSHUIS» was gelegen op de plaats waar nu de woning staat van Rene Christiaens (nr 182, voorheen 46). De herberg uit 1900 werd betrokken door de grootmoeder van de gebroeders Christiaens doch Edmond, vader van de gebroeders Christiaens heeft deze herberg niet meer opgehouden.

Tot rond 1930 heeft het uithangbord «Het Palingshuis» de gevel blijven sieren, doch enkele jaren voordien had de herberg opgehouden te bestaan. Met een zekere fierheid haalt Rene Christiaens het bord nog te

Uithangbord "Het Palingshuis" met de foutieve benaming.

voorschijn dat duidelijk heeft te lijden gehad van de sporen van de tijd. Aan de herberg was ook een handel in kolen, kalk en beer verbonden. Er lagen in de nabijheid en op de hof meer dan 100 m overdekte beerputten w.o. een grote centrale put.

Keren wij even terug naar het buurthuis « Het Schipken » waar Dieleken woont, de enige nog overgebleven herbergierster van de Dijk.

Alfons Temmerman heeft met zijn echtgenote Odile Van Assel op 5 maart 1914 de herberg overgenomen. Alfons was vóór W.O. I bij de Garde Civique te Dendermonde, was gedurende en na de wereldoorlog veerman op de overzetsdienst naar Appels-Sint-Onolfsdijk en verhuurde en plaatste kermisorgels waarvan hij samen met zijn broer Freer er drie bezat.

In maart 1974 stond Odile Van Assel 60 jaar achter de tapkast. Bij deze gelegenheid ontving zij een schrijven vanwege het secretariaat van koningin Fabiola waarin zij werd proficiat gewenst om « gedurende zestig jaar in eer en deugd haar talrijke klanten aan de Zeelse waterkant te bedienen; » Zij is steeds een voorbeeld van vriendelijkheid geweest

tegenover haar cliënteel. Burgemeester Geerinck kwam de kranige herbergierster namens het gemeentebestuur gelukwensen waarbij haar een mooie Scheldefoto werd aangeboden. Vanwege de maandagkaarters en burens ontving zij een geschenk, alsook een van de brouwerij.

Een nieuw jubileum in 1979: Odile tapt kranig door. Kranig aan de kraan, van jubileum tot jubileum: 65 jaar herbergierster. Dule, zoals zij op de Dijk genoemd wordt, vertelt met verbazende helderheid van geest hoe het er allemaal aan toe ging op de Dijk, toen er aangelegd, geladen en gelost werd, van de vele schippers die over de vloer kwamen en vooral van «haar Schipken». Tweemaal per jaar was het volle bak in haar kraaknet cafeetje: met Pasen- en Sinksenkermis. In die tijd was er ook een ingericht zaaltje achter de herberg en ter gelegenheid van de kermissen was het gezellig versierd als danszaal. Een reusachtig kermisorgel zorgde met plezierige deuntjes voor de echte tijd van toen... En na elke dans de rondgang met de geldbus.

*Odile Temmerman-Van Assel (98) bij de viering van zeventig jaar herbergierster.
(Foto G. Bogaert)*

Odile en haar gezin is zoals meerdere Dijkenaars het slachtoffer geweest van overstromingen. Bij een dijkbreuk in 1930 aan de sluis — rechtover de deur — stortte een deel van haar woning in. De voorgevel van haar winkel was totaal weggeslagen. De meeste huizen in de buurt liepen toen onder water en sommige inwoners moesten tijdelijk geëvacueerd worden.

Op 5 maart 1984 woonde Odile 70 jaar in haar «Schipken». Een jubileum dat kan tellen, immers als 98-jarige is zij de oudste herbergierster van 't land.

Ter gelegenheid van de geleide wandeling op 24 juni 1984 te Zele-Dijk brachten de wandelaars van de H.O.K. een bezoek aan «Het Schipken», eindpunt van de tocht. Na een korte hulde werd Dieleken door de Kring in de bloempjes gezet terwijl de talrijke deelnemers zich wel deden aan het lekkere streekbier.

Deze attentie heeft wellicht het licht op groen gezet en is de aanleiding geweest tot een meer officiële viering. Zaterdag 13 oktober 1984 was duidelijk de dag van Dieleken. Familielieden, gemeentebestuur en kennissen hadden de oproep van de initiatiefnemers van Bieren De Bus en de brouwerij gretig beantwoord om de oudste herbergierster passend te huldigen. Men had niets onverlet gelaten om er een onvergetelijke dag van te maken. Receptie, diner, toespraken en de overhandiging van een prachtige schilderij van kunstschilder Bert Deriemaecker uit Schepdaal waren de hoogtepunten van de officiële viering. 's Avonds ging het feest voort in haar eigen vertrouwd «Schipken». Met alle ingrediënten voor handen werd er gefeest zoals ze dit alleen konden in «den goeien ouden tijd».

XI HET VEER EN DE BOOTREISJES.

Het veer was destijds het communicatiemiddel bij uitstek tussen de twee gemeenschappen van «Sint Unus» en de Dijk. Constant Temmerman van Sint-Onolfs bezat twee boten en baatte het zgn. «Oostveer» uit. Om de vijf jaar werd het veer verpacht. Samen met zijn zoons Alfons en Frederik had de veerman zijn handen vol om op geregelde tijdstippen de mensen aan de overkant te brengen.

In de week was het iets kalmer doch 's zaterdags lieten de Zeelse vissers zich overzetten om in de visrijke krekken van de overkant hun liefhebberij te beoefenen. Zij bleven er slapen in schuren en stallingen en keerden 's anderendaags terug. Anderen kwamen 's nachts naar huis via de brug van Dendermonde.

Een vaste klant van het veer was bakker Adolf Van Avermaet van de Dijk. Elke dag liet hij zich met zijn hondekar overzetten om zijn leveringen uit te voeren bij zijn vast cliënteel op Sint-Onolfsdijk. Het in-

en uitladen van het voertuig nam dagelijks veel tijd in beslag en was elke keer een hele gebeurtenis. Na zijn ronde keerde hij steeds terug langs de brug.

De inwoners op de overkant kweekten op hun vruchtbare gronden kolen, aardappelen en allerlei groenten. Men noemde Sint-Onolfsdijk vroeger ook de «kolendijk». Ook zij zetten wel eens over om hun producten aan de Dijkbewoners te verkopen.

Gedurende de kermisdagen op «Sint Unus» werd het veer bijzonder druk bezocht. Destijds was het nog echt kermis in de herbergen en in de drie opgestelde danstenten. Veel Zeelse jonge mensen trokken naar de overkant doch moesten terug zijn voor de laatste afvaart van de overzetboot. Zo'n overvaart is eens in erg dramatische omstandigheden geëindigd.

Tweede paasdag 1906. Bij één der laatste overtochten vóór zonsondergang is een volgeladen overzetboot, bediend door Alfons en Freer Temmerman, aan de sluis tegenover «Het Schipken» gekanteld. De boot schepte water, begon te wiegelen zodat er meerdere jonge mensen paniekerig in 't water terecht kwamen. Sommigen konden zich redden, doch voor anderen zal het de laatste kermisuitstap geweest zijn. Schipper Isidoor Van Cauteren had het ongeval waargenomen vanaf zijn afgemeerd schip en kwam haastig toegelopen met een lange haak. De vrouwen met hun lange klederen bleven het langst boven water. Van Cauteren kon met zijn haak meerdere jonge mensen op 't droge trekken en van een verdrinkingsdood redden.

De balans was echter tragisch: drie jongens werden verdrongen en één vermist. Hij zou later aan de brug van Dendermonde opgevist worden. Odile Van Assel kent nog de familienaam van de ongelukkigen: een zekere Goossens van Veldeken, die zich elke dag liet overzetten; een De Kimpe van de Kouter en een De Weese van de «Kleine Kouter». De vierde persoon kon Odile slechts noemen met de toen erg gebruikelijke bijnamen: de zoon van de «Blonde Ratte»... afkomstig uit het Eindeken. Het was deze jongen die te Dendermonde aan de brug uit de Schelde werd opgehaald.

Het stoffelijk overschot van de drie jongens werd overgebracht naar de schuur van Verhaegen terwijl het eerste verhoor plaats vond op de bovenkamer van «'t Scheepken». Begrijpelijk heerste er een teneergeslagen stemming op de Dijk en ook even later op Sint-Onolfs toen daar het ontstellende nieuws verspreid geraakte.

Door dit tragisch ongeval werden de kermissen op Sint-Onolfsdijk opgeschort. Later zou men te Zele-Dijk zowel de Paas- als de Sinksenkermis invoeren.

Alfons Temmerman had, nadat hij zich had gevestigd in «Het Schipken», het oostveer overgenomen van zijn vader Constant. Gedurende de eerste oorlog werd de overzetsdienst een «Bijzonder veer» en verloor het zijn gewoon statuut. De veerman werd echter door de Duitsers verplicht de overzet dagelijks te onderhouden. Daarvoor kreeg hij als bijzonder kenteken een anker op de mouw gespeld.

Rond de loskaden van Zele-Dijk was er een bestendige handelsactiviteit waar te nemen. Anders was het gesteld met de plezierboten. Vooral Temse nam, in het kader van de toenmalige toeristische ééndagsreizen een voorname plaats in. Het was dan ook sporadisch dat er te Zele een plezierboot aanlegde.

In de door Frans De Loose samengestelde bundel: «Kroniek van mensen en dingen te Zele» 1848-1924, wordt er gewag gemaakt van een paar merkwaardige plezierreisjes van de Leerzuchtige Broeders, die destijds heel bedrijvig waren en een alzijdige culturele activiteit ontplooiden.

«Op een warme, zomerse zondag in de oogstmaand van 1860 trokken de Leerzuchtige Broeders spelend naar de Dijk. Het goede lid Pé Geens, de schipper, heeft hen uitgenodigd een bootreisje te maken met zijn nieuw vaartuig. Op den Dijk stappen zij aan boord en varen naar Appels-veer. De fanfare van Appels wacht hen daar op. Onze vrienden gaan aan wal onder luid geroep terwijl kanonschoten bulderen. Aan de boorden van de Schelde spelen de Zeelse muzikanten een welkomstconcertje dat luidruchtig wordt toegejuicht. Na de wederzijdse en uitbundige begroeting en het drinken van een pinte bier, stappen onze fanfaristen terug aan boord en onder wuiven en zwaaien varen ze naar Wichelen». Fr. De Loose vertelt verder dat de maatschappij van Wichelen de muzikanten op gulhartige wijze begroet en dat het bezoek aan de inwoners van Wichelen «veel tering» brengt. «Ze vermengen zich met de bevolking en genieten van de wonderbare opstijging van een grote luchtbal. Vrolijk en lachend nemen ze noodgedwongen afscheid van Wichelen en keren terug met Pé Geens aan 't roer. Als ze voet aan wal zetten op de Dijk, groeperen ze zich nogmaals en spelend op de Dendermondse baan komen ze aan het lokaal. Wat een dag! Wat een belevenis!»

In 1894 trokken de Leerzuchtige Broeders op reis naar Antwerpen aan boord van de stoomboot Wilford III. De stoomboot werd in Temse gehuurd voor de som van 175 fr. Volgende prijzen werden vastgesteld: leden 1.00 fr; leden van het gezin 1,25 fr, andere personen 1,50 fr. Vertrek op den Dijk om 5,30 u en uit Antwerpen terug om 18 u.

Secretaris Clemens Ide schreef in het verslagboek van de maatschappij volgend relaas. «Zondag 8 juli 1894 om 5 uur 's morgens vergadering in het lokaal voor de deelnemende leden. Met rijtuigen naar den Dijk

gevoerd, zijn wij daar onmiddellijk ingescheept. Om 5,45 u van wal gestoken, zijn wij om 9,30 u te Antwerpen aangeland.

Onmiddellijk hebben wij ons begeven naar de St-Jansplaats waar wij van 10 tot 11 uur moesten spelen om deel te nemen aan het Bestendig Festival. Daarna hebben wij een serenade gebracht aan mijnheer Guillaume Smeets, die als kundig violist reeds verscheidene malen onze Concerten is komen opluisteren. Vervolgens zijn wij onze instrumenten aan den boot gaan neerleggen waarna eenieder vrij was.

Meest allen zijn dan naar de Expositie gegaan. Om 6,15 u (1) vertrokken wij te Antwerpen en kwamen om 8,45 u voor de brug te Dendermonde waar wij een halfuur moesten wachten om den trein te laten passeren. Om 9,45 u landden wij op den Dijk aan en om 10,30 u waren wij in ons lokaal teruggebracht.

Het weder was overheerlijk. 137 personen namen deel aan die reis: 32 werkende leden, 23 ereleden, 50 leden van hun huisgezin en 32 andere personen. »

Kostte het afhuren van een stoomboot in 1894 voor een lange dagreis naar Antwerpen en terug, het bedrag van 175 fr... dan bedroeg negentig jaar later de prijs per persoon 250 fr...

Op zaterdag 7 juli 1984 werd ter gelegenheid van het Scheldefeest te Zele-Dijk een boottocht gepland. De bootreis kreeg, zoals bij bovenvermelde gelegenheden, een politiek tintje daar zij ditmaal ingericht werd door de C.V.P.-afdeling van Zele. Blijkbaar worden bootreisjes van deze aard steeds met een stralend zomerweertje begunstigd. Aan boord van de Beneluxboot kregen de 242 deelnemers Eerste Minister Wilfried Martens en zijn echtgenote als reisgezellen.

De heerlijke tocht ging langs Dendermonde, Vlassenbroek, Moerzeke, Moerzeke-Kastel, Baasrode, Sint-Amands, Mariekerke en terug. Onder het wakend oog van reus Achiël besloot een barbecue met een amusementsavond dit geslaagd Scheldefeest.

XIII DIJKBEWONER PIETER GORUS.

Helaas, wij zijn eraan voorbijgegaan! Op 23 februari 1881 werd Pieter Gorus te Dendermonde geboren. Wij tellen nu 1985 en willen dus in het 104e jaar na zijn geboorte die vergetelheid goedmaken met een huldebetoon dat, alhoewel laattijdig dan toch nog actueel wordt in het raam van de belangstelling die de Heem- en Oudheidkundige Kring betoont voor Zele-Dijk.

(1) *l'iteramrd resp. 18,15 u, 20,45 u. enz.*

De tentoonstellingsruimte was op het gelijkvloers in de woning van Pieter Gorus; het atelier bevond zich boven.

Pieter Gorus: "Sloot" en "Notelaars op de dijk".

Pieter Gorus was geen geboren Zelenaar en kwam slechts via een ommetje zich te Zele-Dijk vestigen. Een zeer logische keuze trouwens. Na de brand van Dendermonde in 1914 verhuisde hij met zijn gezin naar Overmere-Donk en bleef er tot 1918.

Het gezin groeide aan tot 8 kinderen. Georges (1911) en Stefan (1913) werden te Dendermonde geboren; Albert (1914), Vera (1916) en André (1918) werden te Overmere geboren; Henri (1922) Jacobus (1923) en Ernest (1925) zagen het levenslicht op Zele-Dijk in de vroegere woning van de familie Burm, dienstig als woonhuis en atelier.

Tot op de datum van zijn tragisch overlijden, 13de van de bloemaand 1941, heeft Pieter Gorus inspiratie gevonden in zijn onmiddellijke omgeving. De dag vóór zijn overlijden had hij nog met veel moed zijn laatste lentewerk geschilderd in de boomgaard van het huis waar nu de familie Baert woont (het vroegere huis met tuin van de familie Rosseels). De nachtelijke terugkeer na zijn verpozing in zijn stamcafé te Grembergen werd hem fataal. Zo is Pieter Gorus gesneuveld op zijn werkterrein: het land van de Schelde aan de boord van zijn geliefde stroom.

Inderdaad ontelbaar zijn de werken door hem vereeuwigd over en aan de Schelde en omgeving. Toch kunnen wij bezwaarlijk Pieter Gorus een heimatschilder noemen. Niet alleen Zele-Dijk inspireerde hem. Vooral sinds hij beschikte over zijn auto zwerfde hij uit naar verdere oorden nl. Gent (maar dat bezocht hij ook per fiets), en dan Brugge, Oostende, Blankenberge, Lissewege en omgeving. Elk landschap kon hij aan. Zelfs van zijn reis in Italië bracht hij zeer mooie akwarellen mee.

Pieter Gorus mag tot de specifieke Scheldeschilders worden gerekend. Hij ademde de atmosfeer van de stroom en beheerste er al de aspecten van. In het gewaad van elk seizoen heeft hij de Schelde geschilderd. Imponerende doeken met een sterk poëtisch accent en met zin voor het essentiële, maar vooral met een persoonlijke smaak en karakter en een eigen interpretatie van wat hij observeerde en beleefde.

Zijn factuur verraadt de temperamentvolle artiest, weifeloos, exuberant en correct. Een streling voor het oog, likeur voor de coloristische fijnproevers. Wie een doek van Pieter Gorus bezit, wil het voor geen geld ruilen.

Het werk van Pieter Gorus vereeuwigd niet alleen zijn naam en faam maar ook die van het land van de Schelde, in casu voornamelijk Zele-Dijk. Hij was en blijft een groot kunstenaar. (1)

Na hem nestelde zich nog dicht bij het water Mil Vermeir, die op zijn

(1) *Wie belang stelt in het werk van Pieter Gorus kan zich de monografie «Pieter Gorus, zijn leven en werk» aanschaffen bij de H.O.K. van Zele. Het boek werd geschreven door R. Arens, ere-voorzitter van kunstkring «Were Di».*

merkwaardige manier de stroom in talrijke werken vereeuwigde. Helaas werd hij er onverbiddelijk verbannen naar andere oorden.

Toch sterft de kunst op Zele-Dijk nog niet uit. Als uit de as van het verleden verrees het kunstatelier en tevens kunstgalerij Feniks, waarin de familie Van den Eynde zich tenvolle uitleeft. Vader Willy en zijn drie kinderen houden de faam van Zele-Dijk hoog in ere. W O Johan heeft reeds een zekere bekendheid verworven.

XIII KUNSTKRING «WERE DI» EN ZELE-DIJK.

Kunstkring «Were Di», ontstaan na een collectieve tentoonstelling ter gelegenheid van oktoberkermis in 1953, werd te Zele-Dijk boven de doopvont gehouden, dat meteen de bakermat werd van onze kring. Ten huize van Mil Vermeir, toen een wijkherberg, «De Beurtschuit» werden de allereerste vergaderingen gehouden en werd de programmatie van de activiteiten vastgelegd.

Het kind moest een naam krijgen. Tenslotte werd een naam gekozen die tevens een leuze betekende met name «Were Di». Het spreekt van zelf dat de leden in het landelijke natuurschoon van de Schelde inspiratie vonden voor hun allereerste werken.

Bij de aankoop in 1961 van een oud Scheldeschip, liggend op de werven van de gebroeders Christiaens, werd «Were Di» nog intenser gebonden aan Zele-Dijk, dat nu een vaste pleisterplaats werd voor allerlei activiteiten.

Het was een metalen motorschip, gebouwd te Boom in 1906: lengte 22,80 m, breedte 4,30 m, laadvermogen 59,197 ton. Het was voorzien van een dieselmotor Smetrijns 24 pk en ingeschreven onder het nummer AE 20029 B.

Na maandenlange schoonmaak en inrichting van die boot — die ondertussen een nieuwe naam kreeg, de zoveelste (1), die van de Zeelse kunstschilder Pieter Gorus — had onder grote belangstelling de plechtige inwijding plaats op 3 juni 1962. In aanwezigheid van mevr. Gorus en haar kinderen werd het keurig opgekalfaterde schip door deken Frans Rooms op indrukwekkende wijze ingezegend. Mevrouw Frans Bracke en de heer Octaaf Van Malderen fungeerden als doopmeter en dooppeter.

Dit was de start van een heropleven van de Dijkbewoners. Voortaan zal elk jaar in het kunstschip een collectieve tentoonstelling worden gehouden met schilderwerken van de kringleden. De boot lag gemeerd in de kille tegenover de herberg «Het Schipken» uitgebaat door wed. Temmerman en dochter Madeleine.

(1) Het schip werd in 1906 gedoopt en ontving de naam van «Louise». Bij de volgende verkopen luisterde het naar de namen «Julie» (1911), «Fientje» (1916) en «Lucie» (1940).

Inwijding van het schip "Pieter Gorus" door Deken Rooms met naast zich de meter, mevr. Frans Bracke en de peter, Octaaf Van Malderen.

Folkloristische stoet: "de beerproevers".

Die jaarlijkse tentoonstelling ging gepaard met wat we noemen de «Dijkfeesten». Het succes groeide van jaar tot jaar en bekende kunstenaars uit de Vlaamse showwereld hebben de feesten met hun aanwezigheid een speciale kleur gegeven.

De Pieter Gorus tijdens het Scheldedéfilé te Rupelmonde op 17 juni 1962.

Op 17 juni nam de «Pieter Gorus» deel aan het Scheldedéfilé ter gelegenheid van de «Dag van het Rode Kruis» te Rupelmonde, in aanwezigheid van Prins Albert (1). Op 27 oktober 1962 bracht de «Vereniging van de Oostvlaamse letterkundigen» een bezoek aan het schip. Jan Vercammen, voorzitter, schreef in het guldenboek:

«En aan de overkant ligt Appels, en een beetje verder Nap(p)els». Fernand Bonneure schreef: «Een Brugse groet aan «Were Di», Succes!»

Op 18 en 19 mei 1963 werd de eerste herdenking van de inwijding gevierd met als gastspreker Maurice Van Herreweghe, met onder de feestvierders mevr. Pieter Gorus e.a.

Op 22 mei uitgebreid bezoek van het C.O.V.-kring Wetteren met een kort tochtje op de Schelde.

Op 30 maart 1964 bezoek aan de boot van de Sous-Préfet de Montbéliard (dép. du Doubs) met in het gastenboek volgende tekst:

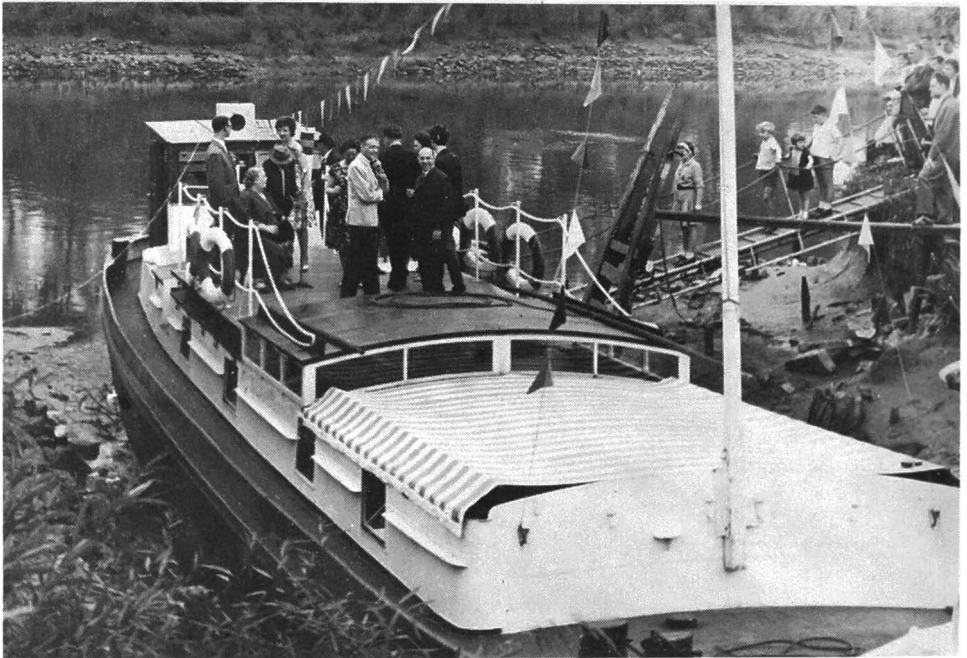
«Pour un cousin charmant et artiste les cousins de France sont heureux de porter ici un hommage de sympathie et d'admiration à l'occasion de leur voyage en Belgique et une belle visite au Pieter Gorus».

Maxime Grange
Sous-Préfet de Montbéliard.

Rosine Grange-Heirwegh (2)

(1) Te Rupelmonde bracht de «Scheldefeest» m.n. Gerda De Brauwer een sympathiek bezoek aan het kunstschip waarin een expo plaats greep.

(2) De dochter van oud-Zelenaar René Heirwegh.

Op 31 mei 1964 waren Mathilde en Sander uit de TV-serie "Schipper naast Mathilde" te gast op het schip. Een interview werd afgenomen door Robert Arens.

Op 27 oktober 1963 hield de V.T.B.-V.A.B. Oost-Vlaanderen zijn jaarlijkse goudtag te Zele. Al de afgevaardigden onder geleide van voorzitter Jozef Van Overstraeten bezochten de boot. Wij lezen Lede, Gent, Hofstade, Lokeren, Oudenaarde, Wichelen, Antwerpen, Kruishoutem, Strijpen, Zottegem, Beerse (Ant), Aalst, Sint-Niklaas, Geraardsbergen, Tervuren (Br), Hoeilaart (Br), Ronse, Rupelmonde e.a.

30 en 31 mei 1964 tweede herdenking van de «Pieter Gorus». Naast de tentoonstelling in het schip, lekker palingmaal in de zaal van «Het Schipken». Op 31 mei waren te gast in het schip: «Mathilde en Sander» vedetten uit de TV-serie «Schipper naast Mathilde». Beide vedetten werden geïnterviewd op de boot door de voorzitter van «Were Di».

24 juni 1964 groot bezoek van de leerlingen van de normaalschool voor kleuterleidsters uit Dendermonde. Er waren leerlingen uit alle hoeken van Oost-Vlaanderen. In naam van allen schreef zuster Chantal, lerares Nederlands, : «Is het een schoon ding een goed mens te zijn, het is groots en edel kunstenaar te wezen en om de schepping, en om de mededeelzaamheid aan ons, de jongeren».

1965 Derde herdenkingsfeesten.

Intussen had «Were Di» een nieuw merkwaardig initiatief genomen. Uit de tijd toen het op Zele-Dijk gonsde van lossen en laden, bleef één

van de grote opslagplaatsen over met name, de reuzegrote kolenschuur. Op voorstel van Ernest Van Driessche werden onderhandelingen aangeknoopt met de familie F. Rosseels, eigenaars van dit unieke gebouw. Vrij vlug was alles in kannen en kruiken: «Were Di» kreeg een enige gelegenheid om zijn activiteiten te verruimen en Zele-Dijk nog meer bekendheid te laten verwerven.

De inspanningen zouden zwaar doorwegen, doch het lukte. Op 20 mei 1965 werd de tot feestzaal omgevormde kolenschuur nu «Scheldeschuur» geheten, officieel ingewijd in aanwezigheid van volksvertegenwoordiger Et. Cooreman, schepen Paul Famelaer en de heer Frans Bracke. Er werd gefeest, gezongen, gedanst en gedronken tot in de late uurtjes!

Op 2 juni bracht C.O.V.-schoolkanton Zele andermaal een bezoek aan Zele-dijk. Op 7 juni bezoek van V.T.B.—V.A.B.-Lede aan het kunstschip met de ouden van dagen. Wij kijken in het gastenboek even de leeftijd na, aangetekend bij elke naam: de jongste 66 jaar, de oudste 89 jaar. Merkwaardig de handtekeningen van vaak ongeletterde oudjes. Het was een enige dag.

24 juni: tweede bezoek van de Sint-Vincentiusnormaalschool van Dendermonde. In juli en augustus 1965 werd in samenwerking met de Cultuurraad-Vlassenbroek een wisseltentoonstelling gehouden: Vlassenbroekse schilders in de Scheldeschuur en de schilders van «Were Di» in Huize Geertrui te Vlassenbroek. In het raam van deze samenwerking trad op 23 juli de keurdansgroep Freya van Denderhoutem op in de Scheldeschuur.

Op 11 november 1965 bracht letterkundige Remi De Cnodder samen met zijn fotograaf een bezoek aan het kunstschip om een reportage te maken voor het weekblad Ons Land met Iris. Wij vinden in het gastenboek:

Pieter Gorus

Dit grijze water is de Schelde,
traag glijdt het hier voorbij;
'n tere droom, toekomst en legende,
ontroerend schoon bij elk getij.

De kleine kreek bijna verloren
werd haven voor de oude boot.
Zo zal het nu de kunst behoren,
hier wordt de schoonheid groot.

16.11.1965

(get) Remi De Cnodder

1966. De vierde Dijkfeesten kenden een uitzonderlijk succes op 5 juni ingevolge de demonstratie op de Schelde door de Skiannawaterskiclub van Antwerpen.

1967. Eerste lustrumviering van de Dijkfeesten met het bezoek van Theo Van den Bosch en Suzy Marleen in de bomvolle Scheldeschuur.

Op 27 mei schilderprijskamp in open lucht met 17 deelnemers, allen leerlingen van de teken- en schilderschool van «Were Di».

Op 9 juni kunstavond in de Scheldeschuur met Cobi Schreyer, Nederlandse zangers, in samenwerking met het Erasmusgenootschap, afdeling van het Algemeen Nederlands Verbond voor het Land van Waas en Oost-Zeeuws-Vlaanderen.

Op 27 en 28 juni extra-activiteit in het lustrumjaar nl. de doop en huldiging van de Scheldereus «Achiel», de oudste nog levende schipper Achiel Tas. Meter was Julienne Van Driessche, peter Gustaaf Steeman en ceremoniemeester Robert Arens.

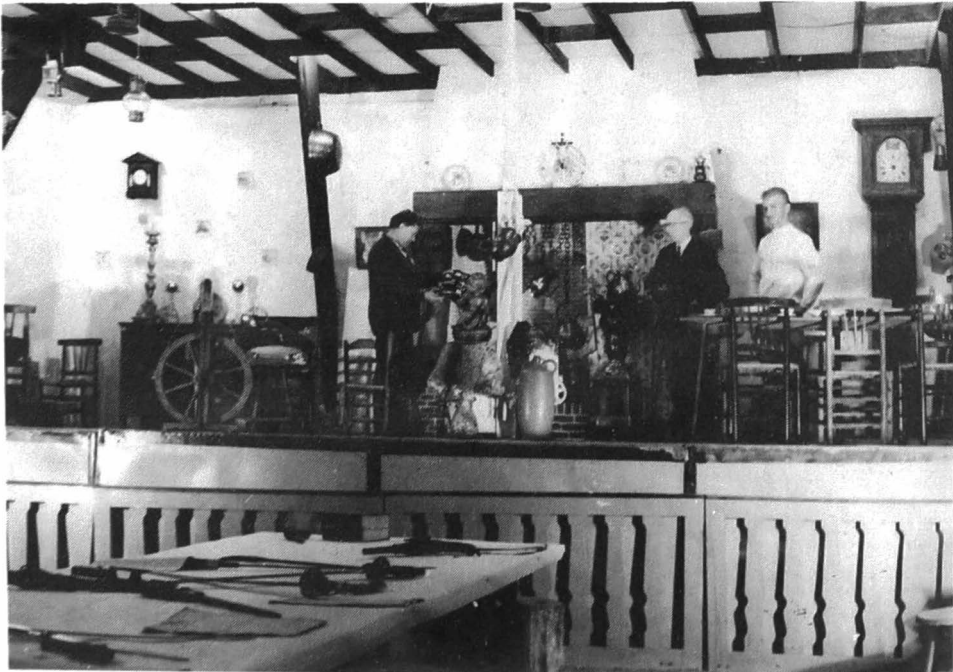
Scheldereus Achiel werd gedoopt en ingehuldigd op 27 en 28 juni 1967. Uiterst links Gustaaf Steeman (peter) en naast de reus rechts Julienne Van Driessche (meter).

Op 4 juli bezoek van de oud-leerlingen-zilvervossen van de normaalschool van Sint-Niklaas.

26 mei 1968. Zesde herdenkingsfeesten met als vedetten in de Scheldeschuur «Petatje», TV-vedette uit het feuilleton «De filosoof van Hagem», en Romain De Coninck, met interview door Godfried Verheirstraeten. Ook de Zeelse Minnezangers kenden een groot succes met hun optreden in de Scheldeschuur.

Tijdens de zomermaanden van 1968 werd een heemkundige tentoonstelling gehouden in de Scheldeschuur met een bezoek van de Televisie. De tentoonstelling kende een onverwachte belangstelling. Hier werd een belangrijke stoot gegeven in de richting van alles wat wij onder «Oud-Zele» kunnen samenbrengen.

De definitieve doorbraak kwam er tenslotte toen in oktober 1968 een viertal personen de mogelijkheid overwogen om de voorwerpen van oude Zeelse beroepen, tentoongesteld in de Scheldeschuur aan te kopen. Dit was de rechtstreekse aanleiding tot de stichting van de Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele. De wieg van de heemkring ligt in de Scheldeschuur. De pas gestichte kring kon meteen uitpakken met een fameuze collectie werktuigen en voorwerpen van de vlasbewerking, de blokmakerij, het strodekkersbedrijf, het bakkersbedrijf en het kantwerk.

Tijdens de zomermaanden van 1968 werd in de Scheldeschuur een heemkundige tentoonstelling gehouden. "Oud Zele" kende een onverwachte belangstelling.

1969. Zevende en laatste Dijkfeesten, met het bezoek van de TV-vedetten « De Heren van Zichem ». Waren present Pastoor Munte (Luc Philips), moeder Trees, Lewie, (de Witte) en meester Baeckelandt.

Er dient nog vermeld dat op Zele-Dijk het idee broeide een reeks diapositieven samen te stellen over de Schelde en de kunstenaars van « Were Di ». Zo ontstond het « Scheldediarama ». G. Verheirstraeten maakte een unieke reeks beelden over de Schelde vanuit Zele tot Sint-Amands. R. Arens verzorgde de tekst en L. Maes uit Moerzeke monteerde het geheel. Op 6 april 1964 werd dit diarama getiteld « Geen rijker kroon, dan Scheldeschoon », in première gebracht in de raadszaal van het gemeentehuis. Dit unieke document kende een groot succes in heel wat scholen.

In het kunstschip « Pieter Gorus » hielden benevens de jaarlijkse collectieve deelname van « Were Di » volgende personen tentoonstellingen: Gust De Lintdecker (tweemaal) Zele, Maurice Sterck (Moerbeke), Florent Smet (Lokeren), Chris Metdepenningen (Gent), Antoon Bogaert (Wetteren), Godfried Verheirstraeten (Zele), Robert Arens (Zele), Rik Wesemael (Lebbeke), Albert Van Hecke (Hamme), Frans Bourgeois (Lebbeke), Achiel Beckers en P.O. Van San, Rob Delange, Paul De Leenheer (Schellebelle), Marcel Vervae (Moerbeke), Jean Steeman (Appels), André Van Achte (Bassevelde) en Dick Van 't Wout (Amsterdam).

Bewaking en onderhoud van het kunstschip werden mettertijd een probleem. Onze trouwe medewerker en bewaker Charles Hofman (oud-schipper) kon het niet meer aan en er werd niemand gevonden om te voorzien in de noodzakelijke onderhoudswerken, zelfs niet tegen betaling. Onderhandelingen hadden plaats voor het behoud van het schip met het gemeentebestuur. Verschillende voorstellen werden gewikt en gewogen maar er kwam niets van terecht.

Bovendien werd vastgesteld dat het schip werd beschadigd door onbekenden. Wat wij als voorwaarde hadden gesteld « nooit mag het schip verkocht worden » werd helaas werkelijkheid. Op 16 februari 1972 werd de « Pieter Gorus » verkocht voor dertigduizend frank aan Jozef Roctus, Hendrik Borremans, François De Wilde en Gustaaf Tas, allen wonende te Buggenhout.

Meteen zag « Were Di » al zijn pogingen en inspanningen met twee merkwaardige verwezenlijkingen — het kunstschip « Pieter Gorus » (een unicum in Vlaanderen en reeds wijd en zijd bekend) en de Scheldeschuur — als een kaartenhuisje ineenstorten. « Were Di » hoeft zich echter niet te schamen voor wat het gepresteerd heeft van 1962 tot en met 1969.

Het enige wat bestendig werd als blijvende herinnering aan onze

werking is de « Pieter Gorusstraat », het « wandelpad Pieter Gorus » (inwandeling op 2 november 1975) en de gedenkplaat aan het huis van Pieter Gorus (onthulling op 31 oktober 1971).

XIV DE CALVARIEBERG.

Zoals elke wijk van Zele destijds een devotiekapel bezat, zo ook had de Dijk zijn bidplaats. Tot vóór 1798 zou op de viersprong een eenvoudige veldkapel gestaan hebben. Ze werd door de Sansculotten vernietigd. Nadien heeft men er een calvarieberg opgericht met levensgrote houten beelden van de H. Maagd en van de H. Johannes. In 1881 werden de houten beelden vervangen door gegoten metalen beelden. Het mooie gesneden Christusbeeld is nog bewaard gebleven en hangt achteraan in de kapel van O.L.Vrouw ter Nood te Avermaat.

Op zondag 23 augustus 1981 was de Dijk in feest: de calvarieberg bestond honderd jaar. Een herdenkingsplechtigheid werd gehouden waarbij om 10 u een openluchtmis werd opgedragen door medepastoor De Smedt, gevolgd door een hulde aan mevr. Josephine Abbeloos. Op een weide had een feest plaats waarbij « frieten en gekleurde lampjes » niet ontbraken. En reus Achiël was de ere-gast.

Josephine Abbeloos besteedde meer dan 40 jaar haar beste zorgen aan de onderhoud van de calvarie. Zij overleed op 91-jarige leeftijd op 12

In 't midden Josephine Abbeloos en rechts Judith D'Heer tijdens de eucharistieviering aan de "Kruis-Lieve-Heer" op de Dijk.

februari 1984. «Langs deze eenvoudige weg van dienstbaarheid was de calvarie een teken en een uitnodiging voor elke voorbijganger om voor God een plaatsje in te ruilen in zijn leven», aldus het bidprentje. «Kaarsen zullen blijven branden en dat het geloof blijft leven op de Dijk.» De onderhoud wordt nu voortgezet door haar schoonzoon Jozef Staes.

Vóór Josephine Abbeloos werd de regelmatige onderhoud gedaan door Clothilde Perseau, de tweede meid van het kasteel en vóór haar werd dit werk behartigd door Marie Cardon.

Ook op de Dijk werd «de rozenkrans» in ere gehouden bij het overlijden van een inwoner van de wijk. Meer dan twintig jaar lang werden aan de voet van de calvarieberg de voorbeden gelezen door Judith D'Heer, meestal op zondag na de middag. Na Judith werd dit gedurende een tiental jaren gedaan door Jozef Colman. Intussen had Gustaaf, de broer van Judith gezorgd dat elke zondag de kaarsen brandden...

XV WANDELPADEN.

De Dijk en omgeving lenen zich uiteraard tot het wandelen. Twee wandelpaden werden in 1971 bewegwijzerd.

Wandelpad nr 22 Het Scheldemeersenpad.

Het wandelpad start in de Pieter Gorussstraat. Aan «Den Anker» volgen wij rechts de Dijkstraat, voorbij de Scheldeschuur, het bouwbedrijf Van Akeleyen en «Het Schipken». In de Dijkstraat volgen wij de Schelgedijken voorbij de waterskiclub Costa Zela, het waterzuiveringsstation en het scheepslopersbedrijf Christiaens. Aan de «Voorde» trekken wij het Scheldebreek in tot aan het sluisje. Bij droog weer kunnen wij dwars door «Het Schellebreek» wandelen en genieten van een uitzonderlijk wijds Scheldelandschap. Vooral in de hooitijd is de wandelweg door het broek bijzonder schilderachtig. Even verder bevinden wij ons reeds op het grondgebied van Berlare en keren terug langs «De Kroon» en de Vaartstraat om zo langs Meerskant en Avermaat de Dijk te bereiken. Wij gunnen nog een blik op de calvarieberg (1881). Een wandeling van ongeveer 8 km.

Wandelpad nr 23 Het Pieter Goruswandelpad.

Start in de gelijknamige straat, doch aan de Scheldeoever links in de richting van het kasteel. Wij komen aan het vroegere woonhuis van de kunstschilder Pieter Gorus (nr 44) hier verbleef de schilder vele jaren en borstelde wellicht zijn mooiste doeken. Wij stappen voorbij de metalen afsluithekken van de kasteelhoeve en dwarsen de grote baan. Gekomen aan de Vierwies (vroeger stond hier een herberg) nemen wij rechts de Hauwstraat om zo langs de Grembergse Gaverdijk in de Buffelstraat te komen. In Hansevelde slaan wij links af naar Huivelde (bemerkt de oude hoeven). Wij nemen vervolgens de Neereindestraat. Even voorbij de

spoorweg (nr 47) bekijken wij in de gevel het beeldhouwwerk van de Dendermondse kunstenaar Van Ranst. In de Waterstraat zien wij nog wat eens een rootgracht was en keren zo langs de Koperstraat terug naar de Dijk. Ongeveer 8 km.

Dit wandelpad werd, (onthulling van de gedenksteen aan de woning van Pieter Gorus op 31 oktober 1971), door de Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele ingewandeld op 2 november 1975.

XVI ZELE-DIJK, EEN ONVOLPREZEN NATUURGEBIED.

Bij een algemene studie van Zele-Dijk hoort ongetwijfeld ook een overzichtje van de Dijk als natuurgebied.

Onze gemeente telt — andere kleine domeinen niet te na gesproken — twee grote natuurgebieden waar de recreant nog met volle teugen kan genieten van de rust en de stilte en waar de natuurkenner op geregelde tijdstippen midden die rust prachtige waarnemingen kan doen. Die twee zijn het Durmebroek en grote delen langsheen de Schelde, waarbij voornamelijk de Scheldemeersen te vermelden zijn. Alhoewel de beide gebieden ook hun deel van de milieuproblemen kennen (watervervuiling, ruilverkaveling, de bouw van weekendverblijven enz) en de Durme daarnaast nog opgescheept zit met zijn dichtslibbingsproces, blijven beide toch aantrekkelijk genoeg voor iedere natuurliefhebber.

De aanwezigheid van water zorgt ervoor dat beide gebieden een grote aantrekkingskracht hebben op vogels. Enerzijds zijn er uiteraard de watervogels (eendensoorten e.a.) maar ook de weidevogels kunnen er hun vogelhartje ophalen wegens de aanwezigheid van uitgestrekte (drassige) weiden. Anderzijds zorgt de aanwezigheid van een belangrijke waterstroom als de Schelde ook voor een zekere aantrekking van vogels op trek, als tijdelijke rust- en voederplaats. Het is namelijk geweten dat vogels zich bij hun grote voor- en najaarstrek ten dele oriënteren op waterstromen.

Wat meer in het bijzonder de Dijk en de Scheldemeersen betreft, hebben we het geluk te kunnen terugvallen op een recente, zeer waardevolle studie van de Zelenaar A. Van Doorselaer, met medewerking van R. Van Onderbergen (1). Dit werk stelt ons in staat een goed idee te krijgen van de betekenis van de Dijk als natuurgebied. Het biedt ons vooral een heel goede kijk op de vogelrijkdom. De auteur spits zich vooral toe, zoals de titel laat vermoeden, op de Scheldemeersen, een gebied van 25 ha aan de grens met Berlare. Dit is ontegensprekelijk het meest 'natuurlijke' en dus interessantste gebied van de Dijk, doch zonder veel gevaar kan de studie veralgemeend worden tot heel de Dijk.

(1) A. Van Doorselaer, *Avifauna van de Scheldemeersen te Zele-Dijk*. Zele 1982.

Een greep uit hun inventarisatiewerk van 1974 tot 1981 vertelt ons dat men in de Scheldemeersen als gewone broedvogels naast de wilde eend, ook de torenvalk, de waterhoen, de meerkoet, de waterral, fazant, patrijs, Kievit, steenuil, ransuil, koekoek, blauwborst, een drietal spechtsoorten, de grauwe vliegenvanger en de kleine karekiet kan aantreffen. In totaal kwamen de auteurs tot een 68-tal soorten (w.o. ook 'gewonere' soorten als mus, merel en diverse mezensoorten uiteraard thuishoren). Een doorde-jaarse gast is ook de blauwe reiger. Deze vogels komen in dit rijke gebied voornamelijk voedsel zoeken (zoals kikkers), maar broeden schijnen ze er volgens de auteurs niet te doen.

Daarnaast zijn er een hele reeks vogelsoorten die in de winter vanuit het noorden komen afgezakt en in onze 'warmere' streken voor enkele maanden verblijf houden. Dan wordt het echt interessant om diverse zeldzame eendesoorten als smient, pijlstaartend, slobeend, kuif- en tafeleend, bergeend alsook diverse ganze- en zwanesoorten waar te nemen. Ook prooivogels als sperwer, bruine en blauwe kiekendief komen hier geregeld hun winters doorbrengen. Moet men voor een ontmoeting met deze laatste al wat meer geluk hebben, dan is de kans heel wat groter dat men op een winterse wandeling één der eerstgenoemde eenden op zijn tocht ontmoet. Om ze te herkennen is uiteraard enige kennis en/of een goed boek een noodzaak.

Nog meer geluk op je wandelingen moet je hebben om in de herfst of lente één of andere zeldzame doortrekker 'tegen het lijf te lopen' (enkele eendesoorten, bepaalde weidevogels en prooivogels). Zulke vogels zijn slechts te observeren met veel geduld en het nodige geluk, maar het stemt de natuurliefhebber gelukkig te weten dat de Scheldemeersen hun diensten bewijzen als pleisterplaats voor dergelijke meer zeldzame verschijningen in onze contreien.

De natuur is uiteraard ruimer dan alleen maar de vogelwereld, doch deze laatste vormt ongetwijfeld één der meest in het oog springende facetten ervan. Niettemin loont het de moeite te vermelden dat er tot ongeveer 25 jaar geleden aan de Schelde otters voorkwamen. Thans is de kans groot dat deze soort in geheel Vlaanderen verdwenen is, omdat de voor hem geschikte biotopen bijna niet meer aanwezig zijn. De otter, met zijn langgerekt, aan het waterleven aangepaste lichaam, kent een in hoofdzaak nachtelijke levenswijze. Een ander 'nachtridder' is de **vleermuis**. Naast de aanwezigheid van heel wat voedsel voor deze dieren, is een gebied als de Dijk ook heel geschikt omwille van de aanwezige rustplaatsen, zoals bijvoorbeeld een ijskelder. Deze donkere ruimtes zijn voor de vleermuizen zeer geschikte slaap- en vreetplaatsen. Ontegensprekelijk vindt men ook nu nog heel wat vleermuizen (niet enkel aan de Dijk maar overal in onze gemeente), doch de kans is reëel dat bepaalde zeldzamere soorten uitgestorven zijn wegens het wegvallen van hun voedselbronnen enz.

We zouden op deze plaats ook nog kunnen uitweiden over de flora te Zele-Dijk, doch hier in detail op ingaan zou ons te ver leiden. Eerder bevelen we U aan op een voorjaars- of een zomerse dag eens rustig langsheen Zele-Dijk of doorheen de Scheldemeersen te wandelen en te genieten van de bloemenpracht. Erg zeldzaam of excentriek is deze zeker niet, maar dat belet niet dat met goed speuren en enige kennis toch een aantal zeldzame planten in het oog zullen springen, zeker in de nabijheid van het water.

U ziet dus, ook al zijn de notelaars op de dijken langsheen de Schelde verdwenen, toch is de natuur er nog meer dan de moeite waard om ervan te genieten en ze dieper te leren kennen. Deze korte bijdrage mag U daar dan vooral attent op gemaakt hebben en U meteen uitnodigen tot een wandeling langsheen de Scheldedijken te Zele. U treft er een waardevol cultureel patrimonium aan, als getuige van een rijk sociaal en economisch verleden, dat ontstaan is en zich ontwikkeld heeft in een even prachtige en rijke natuurlijke omgeving, waarmee het een aardige en harmonieuze combinatie heeft gevormd, zodat het er aangenaam vertoeven is.

XVII DE DIJK NU.

Zoals in elke wijk gaat het leven te Zele-Dijk zijn gewone gang. Het is er evenwel stiller geworden in de omgeving waar het destijds gonsde van bedrijvigheid. De negentiende-eeuwse loskaden zijn verdwenen. En terwijl de schepen heen en weer varen, leven de mensen er zoals elders.

Toch heeft de Dijk nog meerdere watergebonden activiteiten. Op de werkdagen is er een intense bedrijvigheid rond de groothandel van de gebroeders Van Akeleyen. Via de stroom worden de bouwmaterialen aangevoerd en per kamion afgehaald.

Op zon- en feestdagen viert het watertoerisme hoogtij: een nieuwigheid op de Schelde te Zele. De bloeiende vereniging van de Zeelse waterskiclub «Costa Zela» zorgt voor sensatie en attractie. Met dit waterskiparcours op de Schelde en het racen is echter niet iedereen gelukkig die van stilte en rust houdt in de natuur. Daarentegen zal men voorhouden dat de moderne sporten ook aan hun trekken moeten komen. Costa Zela bezit een clubhuis aan de boord van de stroom, telt 450 leden en beschikt over 90 raceboten (gemerkt met de letters CZ, gevolgd door een nummer), wat duidelijk maakt dat er op de Schelde te Zele-Dijk een drukte van belang heerst in de weekends.

En als een gemene deler tussen oud en nieuw staat daar het kasteel, mooi ingeplant op de oever; «Het Schipken» de enige overgebleven herberg van de wijk met de oudste herbergierster van het land en de tweede oudste inwoner van de gemeente; de reus Achiel die af en toe eens de buitenlucht ziet; «Den Anker», eens de hoeksteen van de Dijk, waarrond de hoop groeit

van het renovatieplan ; en worden de Scheldeschuur, de ijskelder, de kleine nette huisjes en de statige herenwoningen goed geconserveerd.

De huizen in de dijk zijn gesloopt. De dijken zijn nieuw, met brede voet en hoog genoeg om elke vloed te keren. Alle pittoreske inhammen en krekken, vooral in de buurt van de vaart, zijn opgedoekt ten koste van flora en fauna. Gelukkig is het natuurgebied van de Scheldemeersen nog niet zo zeer geschonden.

Ook de Kleine Dijk leeft er rustig bij. De werkzaamheden op de scheepssloperijen van de gebroeders Prosper en Rene Christiaens gaan hun gewone gang. Logge schepen die tientallen jaren onze rivieren en kusten hebben bevaren, schuiven aan totdat zij op het slijk komen te liggen. Met zware hamerslagen worden binnenschepen en zelfs mijnenvegers uit W.O.II op dit Zeels scheepskerkhof stuk voor stuk ontmanteld.

De stand der werken aan het waterzuiveringsstation, begin 1983.

In het zicht van dit bedrijf rijst in de buurt het nieuwe complex van het waterzuiveringsstation: een ingreep van de mens om opnieuw zuiver water te krijgen in onze rivieren. Het was diezelfde mens die in de welvaartsjaren het zuiver en natuurlijk water heeft bezoedeld. Vuil water wordt ontdaan van huishoudelijke afvalstoffen, van industriële afvalstoffen en onzuivere afvoerwater van landbouwgronden. In de zuiveringsinstallatie welke weldra zal functioneren, wordt dit afvalwater ontdaan van vaste stoffen en biologisch gezuiverd.

En als een stille getuige houdt de Kruis-Lieve-Heer van de Dijk op eenzame afstand reeds meer dan een eeuw een oogje in 't zeil. De Dijk is veranderd!

Robert Arens, Kamiel Colman, Marc Quintyn, Etienne Quintyn.

Fotoverzameling Robert Arens en Etienne Quintyn.

Met dank aan Odile Temmerman-Van Assel, Madeleine Temmerman, Judith D'Heer, Gustaaf Cardon (+), Philip Van Damme, de gebroeders Prosper en Rene Christiaens en Richard Ydens.

ZEELSE SOLDATEN VOOR FRANKRIJK

DE CONCRIPTIE TE ZELE GEDURENDE DE FRANSE OVERHEERSING (1795 - 1814)

door

Dr ALBERT COUCKE

*In memoriam
dr Avil Geerinck,
burgemeester van Zele
(1971 - 1980).*

VIJFDE DEEL (1)

LEVEN EN DOOD

ONDER DE FRANSE CONSCRIPTIE.

**I. TERUGSLAG VAN DE CONSCRIPTIE OP HET
LEVEN IN HET DORP.**

Hoe ouders en familie tijdens de afwezigheid van hun conscrit in angst en onrust leefden, kan men zich licht voorstellen. Samen met hem hadden ze het noodlottige jaar van zijn inschrijving op de conscriptielijst zien naderen en de lotsbepalende loting meegemaakt. Samen met hem hadden ze het verscheurende ogenblik van het vertrek doorstaan en hem een laatste afscheidsgroet gegeven. Angst en vrees voor zijn lot greep hen aan en twijfel of ze hem ooit zouden terugzien. De schaars ontvangen brieven, meestal geschreven door een meer geletterde kameraad, (maar hoe die dan nog de taal radbraakte!), brachten wel een voorbijgaande opluchting, maar ook nieuwe vrees bij. Kwellend was de kommer om hun zoon of broeder in het verre land, waarvan ze met moeite ooit de naam gehoord hadden of zich de ligging konden voorstellen. Wie geen brieven ontving kon alleen in dodelijke onrust en spanning verder afwachten en, spijt alles, het beste verhoppen. Sommigen, meer begoeden, namen zelf initiatieven om inlichtingen te bekomen, maar dit bleek meestal onbegonnen werk.

Nu en dan werd de gemeente opgeschrikt door het binnenkomen van een doodsbericht, een "extrait mortuaire". De Franse legeroverheden hechtten het grootste belang aan de nauwkeurigheid van de erop vermelde gegevens: naam en voornaam van de dode, zijn geboorteplaats, kanton en departement, zijn leeftijd, zijn eenheid. Alles moest uiterst leesbaar op de formulieren ingevuld worden. Dit extrait mortuaire was inderdaad een officieel dokument, waarmede o.a. een conscrit zijn recht op vrijstelling kon staven als broeder van een conscrit gestorven in actieve dienst. Toch brachten deze berichten soms onoverkomelijke moeilijkheden mee. Inderdaad, bij het invullen beschikte men over geen enkel geschreven stuk, zodat men moest voortgaan op mondelinge verklaringen. Deze namen, meestal nog in dialect uitgesproken, golden voor de Fransen als barbaarse klanken en kwamen er totaal verhakkeld

(1) Zie de eerste vier delen in de Jaarboeken 11, 1979-80; 12, 1980-1981; 13, 1981-1982 en 14, 1982-83.

uit. Soms gelukten de gemeentebedienden er nog in het stuk te ontcijferen, soms schreven ze het eenvoudig over zoals het toegekomen was.

Wie de vorige oorlog(en) meemaakte, kan zich intussen licht voorstellen hoe het door het dorp de gehele tijd gonsde van valse berichten en geruchten.

II. HET HARDE LOT VAN DE FRANSE CONSCRIT.

Evenmin vergt het een levendige verbeelding om zich het lot voor te stellen van onze jongens in het Franse leger, die meestal tot de min begoede klasse behoorden, daar de meer begoeden zich licht aan de legerdienst konden onttrekken door een arme duivel te kopen als plaatsvervanger. Deze eenvoudige jongens, meestal analfabeet, wier kennis van de wereld zich al niet veel verder uitstreckte dan hun eigen dorp, werden plots uit hun vertrouwde midden weggerukt. Ze kwamen in een totaal vreemd milieu terecht, waar ze door hun oversten met misprijzen werden behandeld, omdat ze de taal niet verstonden. Ook hun Franse medesoldaten, die in hen de in soldatenmiddens onontbeerlijke kop van Jut vonden, dienden ze tot mikpunt van spot en plagerij.

Zo werden ze heel Europa rondgedreven en keken met verbijsterde blikken die vreemde landen en vreemde bewoners aan. In hun brieven beschrijven ze hun rampzalige toestand (2): de hitte en de dorst in het Zuiden, de koude en ontberingen in het Oosten, de vreemde gewassen en vruchten, de honger en de afkeer voor ongewone spijzen, het slapen onder de blote hemel, de striemende regen die hun klederen doorweekte, de eindeloze dagmarsen, het achterwege blijven van hun karig broodrantsoen (750 gram per dag) en het niet uitbetalen van hun soldij (0,60 fr per dag)...

Met afschuw spreken ze over de verschrikkingen van de slagvelden tijdens en na de veldslag, waarin ze niet alleen de vijandelijke legers te duchten hadden, maar ook de overvallen van de hun vijandige bevolkingen. Verteerd door heimwee, zoeken ze steun bij enkele streekgenoten, aan wie ze hun eindeloze verhalen over thuis kunnen kwijtgeraken. Sommigen verzinken in sombere onverschilligheid, anderen zoeken afleiding in braspartijen, anderen nog haken naar de enige verlossing die hen mogelijk lijkt, de dood op het slagveld.

(2) *In het Rijksarchief te Brugge bevindt zich onder de dokumenten van het Leiederpartement een pak soldatenbrieven uit de jaren 1799 tot 1813, daar bewaard omdat ze als bewijsstuk hebben gediend van de aktieve dienst van de briefschrijver. Daarvan werden er door Dr. J. Van BR-AK'EL, Soldatenbrieven uit de Napoleontische tijd, Brugge, Orion, 1977, niet min dan 317 uitgegeven. Het zijn onschatbare dokumenten over de toestanden in de Napoleontische legers.*

III. REFRACTAIRES.

Wie zich niet op de conscriptieformaliteiten aanbood of wie dit wel deed maar daarna afwezig bleef bij de Revue du départ, of zelfs deze meemaakte maar onderweg naar zijn eenheid de benen nam, werd als refractaire beschouwd. Men kon inderdaad geen deserteur zijn zolang men niet bij zijn eenheid was ingelijfd geworden.

Zo de refractaire gevat werd, en dit gebeurde wel meestal, dan werd hij ingedeeld bij speciale eenheden voor wederspannige dienstplichtigen. De refractaires uit het Scheldedepartement kwamen terecht in de vesting van Rijsel; later kwam daar nog het fort van Lillo bij en het kamp van Wezel. Talrijk zijn de Zelenaars die in een van deze drie strafinrichtingen geplaatst werden; Petrus Degeyter, nummer 13 uit de verder volgende dodenlijst, kwam uit het kamp van Wezel.

De dagen van deze refractaires werden gevuld met militaire oefeningen en met karweien in arsenalen en elders, maar ze namen nooit deel aan de activiteiten van de andere troepen. Ze waren duidelijk te onderscheiden van de gewone soldaten: ze droegen de tenue van de infanterie, maar zonder herkenningstekens, en de kwartiermuts. Als wapen kregen ze een geweer, maar zonder bajonet. Rantsoen en soldij waren dezelfde als bij de gewone soldaten. Hun haar werd steeds kort geknipt. (3)

IV. DESERTEURS.

Soms hield een conscrit het niet langer uit en deserteerde bij de eerste gelegenheid die zich voordeed. Als wild opgejaagd in een vreemde streek werd hij meestal weldra gevat en voor de krijgsraad gebracht, waar prompt de veroordeling volgde.

De lichtste straf was de veroordeling tot de « Travaux Publics » voor drie à vijf jaar, gepaard met een boete van 1.500 frs. In de kledij van de veroordeelden moest hij, rechtstaande voor het front van de troepen, zijn veroordeling horen uitspreken, waarna zijn korps aan hem voorbij defileerde. De tot deze straf veroordeelde deserteurs werden gebruikt zowel voor burgerlijke als militaire werken. Ze droegen een nog enigszins militaire kledij en schoenen; ze mochten hun snor behouden, maar hun baard mochten ze noch knippen noch scheren en hun hoofdhaar werd alle acht dagen afgeschoren. Hun voedsel bestond uit soldatenbrood en een rantsoen rijst of gedroogde vruchten. (4)

(3) Voor de gegevens over refractaires en deserteurs werd dankbaar gebruikt gemaakt van E. de Lelys, *Onze voorouders in de legers van Napoleon*, Uitgave V.V.F. (1981), Tweede uitgave in 1982.

(4) In groten getale werden ze ingezet bij de reusachtige versterkingen die Napoleon liet aanleggen bij Alessandria in Noord-Italië en velen vonden daar de dood. Zie o.a. dodenlijst nummer 1, Blancquaert Johannes.

De zwaarste straf was de doodstraf, meestal voorbehouden aan deserteurs in het aanschijn van de vijand. Zo werd de Zelenaar D'hooghe Pierre François, cs 1808, Veldeken, die op 20 maart 1808 gedeserteerd was, op 5 mei ter dood veroordeeld, « déserté devant l'ennemi ». Gelukkig was het bij verstek. Hij is nadien, nog steeds op de vlucht, gestorven te Berlare op 29 januari 1813.

De zwaarste straf na de doodstraf was de « peine du boulot » voor minimum vijf jaar, later tien jaar. Wie daartoe veroordeeld was moest, geblinddoekt en geknield, gekleed in een boevenpak, met klompen aan de voeten en met een ijzeren kanonbal van vier kilogram aan zijn been vastgeklonken met een ketting van twee meter en half, de voorlezing van zijn veroordeling aanhoren voor het front van de troepen. Daarna defileerden de troepen aan hem voorbij, zijn eigen kompagnie voorop. Ze werkten 's zomers tien uur per dag en, van einde oktober tot einde maart acht uur. Wanneer ze niet werkten werden ze in speciale gevangenissen vastgeketend. Hun haar en snor moest om de acht dagen afgeschoren worden, maar hun baard mocht noch geknipt noch geschoren worden.

V. DE VERVANGINGEN. (5)

V.1. *Het principe.*

Reeds in de eerste conscriptiewet (23 maart 1793) lag de mogelijkheid besloten om zich in bepaalde gevallen te laten vervangen. In de loop van de jaren werd deze mogelijkheid nu eens afgeschaft, dan in min of meer gewijzigde vorm opnieuw ingevoerd. In feite was het een maatregel om de conscriptie voor de bevolking meer aanvaardbaar te maken. In de Napoleontische tijd werd het een vaste regel.

De basis ervan werd gelegd in de wet van 6 floréal XI (26 april 1803), terwijl de wet van 8 fructidor XIII (26 augustus 1805) er zijn definitieve vorm aan gaf. Wie aan de militaire dienst wou ontsnappen en daartoe de nodige middelen bezat, vond er zijn gading in, juist zoals wie het avontuurlijke soldatenleven verkoos boven een armoedig en eentonig bestaan. Maar ook voor de staat bracht het systeem zijn voordeel bij, daar het een flinke bron van inkomsten uitmaakte. Het systeem was dan ook weldra in de gewoonten ingeburgerd, zoals blijkt uit het grote aantal geboekte vervangingen.

Het zou het einde van de Franse overheersing overleven: in ons land zou het eerst afgeschaft worden bij het invoeren van de algemene dienstplicht kort voor de eerste wereldoorlog.

(5) Zie daarover E. de Lelys, *Onze voorouders*, p. 37-44.

V.2. *Modaliteiten.*

Het recht om een plaatsvervanger aan te duiden gold voor elke dienstplichtige, die daarvoor de tijd kreeg tot op het ogenblik dat de rekruten verzameld werden om naar hun eenheid te vertrekken. Om als plaatsvervanger te kunnen aangenomen worden, moest men een door de gemeente afgeleverd bewijs van goed gedrag en zeden voorleggen, waarna de rekruteringsraad een gunstig advies moest uitbrengen over de geschiktheid van de kandidaat-plaatsvervanger. Werd hij door die raad aanvaard, dan kreeg hij een attest waarin ook zijn volledig signalement beschreven stond. Van zijn kant moest de conscrit die zich wilde laten vervangen in het bezit zijn van het bewijs dat hij aan de hoofdontvanger van zijn departement de som van 100 Frs betaald had om de kledij en de uitrusting van zijn vervanger te bekostigen. In het bezit van deze attesten moesten beiden zich dan samen aanbieden bij de prefekt of onderprefekt, die dan de akte van overeenkomst tussen beide partijen moest opstellen, waarna deze door allen ondertekend werd.

Gedurende heel de tijd van zijn vervanging bleef de vervangen conscrit verantwoordelijk voor zijn vervanger. Indien de vervanger binnen de drie maanden na zijn inlijving ongeschikt werd verklaard voor de militaire dienst wegens een ziekte of een lichaamsgebrek dat hij bij zijn aanvaarding had weten verborgen te houden, dan kreeg de vervangen conscrit 15 dagen de tijd om zich een nieuwe vervanger te zoeken of om zelf op te trekken. Dit was eveneens het geval als de vervanger deserteerde. Werd de deserteur echter gevat binnen de 15 dagen na zijn veroordeling bij verstek, dan verviel deze verplichting voor de vervangene. Zo zien we o.a. hoe Jacques Emmanuel Temmerman, cs jaar XI, uit Durmen op 5 juli 1803 wordt opgeroepen en zich laat vervangen door een zekere Josse Vyncke uit Gent. Deze daagt echter niet op en op 26 september 1803 wordt Temmerman zelf opgeroepen. Wanneer hij ook verstek laat gaan, wordt hij nog op dezelfde dag als refractaire veroordeeld.

Indien de vervanger overleed na zijn inlijving in het leger, dan was de vervangen conscrit van alle verplichtingen ontslagen. Dit was evenwel niet het geval voor het omgekeerde: indien de vervangen conscrit overleed, dan moest de vervanger toch onder de wapens blijven tot aan het einde van de wettelijke termijn.

V.3. *Prijzen.*

In het begin was de prijs voor een plaatsvervanger niet zo hoog. Zo zien we dat in het eerste jaar van de conscriptie Bernard Vander Golden uit Waasmunster op 20 floréal an VII (9 mei 1799) vertrekt als plaatsvervanger voor de Zelenaar Benoit Van Hecke voor de geringe som van 60

frs. (6) Het is waar dat men dan nog niet beseftte in welk avontuur men zich waagde.

Naarmate echter de militiewetten strengere eisen stelden aan de bevolking, zag men deze prijzen de hoogte ingaan. Deze prijs werd evenwel niet alleen bepaald door het risico dat de plaatsvervanger opliep, maar ook door de eisen van de tussenpersonen, die dikwijls in de rangen van de autoriteiten zelf te vinden waren.

Wanneer, zoals we verder zullen zien, Pierre Jean Everaert, cs 1808, zich bij kontrakt laat vervangen door Jean François Debeule, cs 1807, beiden uit Zele, dan kost hem dat 4.716,56 frs. (7) Ook de staat deed er zijn voordeel bij: Everaert moest 100 frs betalen aan de balastingsontvanger voor de wapens en de uitrusting van zijn vervanger en het kontrakt laten registreren te Dendermonde tegen betaling van 51,92 frs. Het totaal zijner uitgaven bedroeg aldus 4.868,48 frs. Ter vergelijking: de jaarwedde van een kapitein in de infanterie bedroeg 2.400 frs, die van een kolonel in de infanterie 5.000 frs. (8)

In zijn « Kort Verhael van de bijzonderste voorvallen en waerachtige gebeurtenissen in dese stad van Dendermonde (1794-1809) » noteert de kroniekschrijver regelmatig de wisselende prijzen voor een plaatsvervanger. Bij de loting van de klas van het jaar 13 op 21 februari 1805 noteert hij : « Hier wordt betaelt voor die in hun plaets willen optrekken, tot 150 Louis d'or. » Bij de loting van de klas 1807 op 21 augustus 1806 luidt het « Daer word al tot 2.000 guldens aangeboden om eenen man in plaets op te trekken. » Op 1 oktober 1808 vertrekken er 1645 conscrits uit Dendermonde en « Er word besteed aen eenen remplaçant tot 4 à 5.000 guldens. » Bij de loting van de klas 1809 op 18 januari 1809 noteert hij : « Die eenen man in hun plaets gekogt hebben beliep wel tot 3.000 guldens per hoofd. » (9)

V.4. Misbruiken.

Welig tierden intussen de misbruiken bij deze plaatsvervangingen. Soms zag men de plaatsvervanger, na het opstrijken van zijn geld, in het niet verdwijnen om zich in een ander departement opnieuw als plaatsvervanger aan te bieden. Ofwel was het een rekrut die zich als plaatsvervanger liet aanwerven, om, eens de buit op zak, zich weer bij zijn regiment te voegen, waar hij veilig was.

(6) Zie Jaarboek HOK Zele, 11, 1979-80, p. 104, noot 33.

(7) Zie Jaarboek HOK Zele, 13, 1981-82, p. 69, nr. 3.

(8) M. Baldet, *La vie quotidienne dans les armées de Napoléon*, Parijs Hachette, 1964, p. 123.

(9) A. Blomme, *Chroniques de Termonde, Dendermonde*, A. De Schepper — Philips, 1900, p. 372, 376-377, 383 en 384.

Streng traden de militaire overheden tegen deze misbruiken op en trachtten ze, zoniet te vermijden, dan toch in te dijken door de plaatsvervanging aan strenge voorwaarden te onderwerpen en volgens een strikt bepaalde wijze te doen verlopen. Zo was er o.a. de bepaling dat de in het kontrakt bepaalde som slechts na twee jaar mocht worden uitbetaald en dan nog enkel indien de plaatsvervanger zijn aanwezigheid in het leger kon bewijzen door een Certificat de présence.

V.5. Een vervanging te Zele.

In het Rijksarchief te Gent vinden we een mooi voorbeeld van een vervanging. (10)

REPLACEMENT.

CONSCRIPTION 1808

N.º de la désignation. DÉP.º DE L'ESCAUT. ARROND.º d'Arrimonde CANTON de Zele

52

LE Conseil de Recrutement certifie qu'il a admis pour suppléant du sieur Pierre Jan Everaert conscrit de l'an 1808 né à Zele domicilié à Zele canton de Zele le sieur Jean François De Beule conscrit de l'an 1807 né à Zele le 29. 8. 1787 domicilié à Zele canton de Zele arrondissement de Arrimonde fils de Pierre Jan et de Marie Anne Buyse ; taille d'un mètre 750 millimètres, cheveux et sourcils bruns yeux gris, front bas, nez ord., bouche grande menton rond, visage allongé, teint ord., marqué de petite vérole, profession de Cultivateur A Arrimonde le 30 Mai 1807.

Le Major.

Le Préfet.

Le Général command.º le Dép.º

Signé Laclede, Signé Faipoult, Signé Larabrie Pour

De te Zele geboren Pieter Jan Everaert (11), wiens beide ouders overleden waren, verbleef als partikulier te Doornik. Als conscrit 1808 wou hij zich laten vervangen door zijn neef, Jan Frans Debeule, landman, Bos, conscrit 1807. (12) De moeder van Everaert, Agnes

(10) RAG, Hollands Fonds A 18..

(11) P.J. Everaert, 1788-1875, burgemeester van Zele 1836-1846, grondbezitter en jonggezel. Zie F. Michem, Zele en zijn geschiedenis, p. 277-281. Met portret.

(12) Jaarboek HOK, nr 13, 1981-82, p. 69.

Département de S. Oise

Arrondissement de Compiègne, Canton de Jole,

Le dix huit cent Sept le deux Juin, pardevant nous, Juges de l'arrondissement de Compiègne, sont comparus les Sieurs Pierre Jean Verant conducteur de l'artillerie mil huit cent huit de la commune de Jole & Jean François De Beule né et domicilié au même Jole; lesquels ont déclaré le premier comparant qu'il a présenté au conseil de recrutement pour le Supplier dans la conscription, le Sieur De Beule dénommé ci dessus, lequel a été accepté; & le deuxième comparant qu'il s'engage volontairement par les présentes à servir au lieu & place du dit Sieur Verant dans le régiment qui lui est ou sera assigné, le tout aux conditions suivantes, à savoir:

Qu'il sera payé au deuxième comparant une somme de quatre mille Sept cent seize francs cinquante six centimes, de quelle somme il recevra avant son départ, Sept cent vingt cinq francs soixante deux centimes, et le restant qui sera alors de trois mille neuf cent quatre vingt dix francs quatre vingt quatre centimes, ne lui sera remis que lorsqu'il aura déchargé le premier comparant de toute responsabilité du service militaire, durant cet intervalle il sera payé au deuxième comparant pour la somme restée en dépôt chez le premier, un intérêt annuel de cinq pour cent.

Et il arrivera que le premier comparant qui a

obtenue lors d'utirages au sort le N° 10, ne dut pas
marcher, le Dixieme comparant J. Loutorera, pour
avoir couru cette charge, d'une somme de mille
quatre vingt huit francs quarante trois centimes, sans
pouvoir prétendre à quelque autre indemnité.

Fait & dressé le present acte de remplacement
sur le vu des receptations de remplaçant par
le conseil de recrutement, ainsi que de la quittance
du versement de la somme de cent francs pour
son équipement & habillement, lequel a été signé
avec nous par les parties, après qu'il leur en a été
donnée lecture.

En témoin de ce qui dessus.

Le Sous Secrétaire Signé C. De Vost.

Les comparans Signé Everaert, Joannes François
Debeulef.

Enrig^e à Vermennes le trois Juin mil huit cent
sept. Que cinquante six francs quatre vingt onze
centimes y compris subscription Signé Moly

Pour copie conforme

Le Sous Secrétaire des arrond^{is} de Vermennes

Le Maire de la Commune
de Zela, chef-lieu de Canton 3° arrondissement
du Département de l'Oscaut, certifie qu'il a été
parvenu à sa connaissance, qu'un (Pierre)
De Doule, Jean François, fils de l'un et de
Marie Anne Daupt né au dit lieu. Le
19. Octobre 1807 consent de lui donner le
Lieu 1807 désigné sous le N° 94 du sort,
admis pour Suppléer et servir de remplaçant
au Citoyen Etendant, fils de feu Jean Baptiste
et de feu Agnes De Doule, né au dit lieu
le 2 Juin 1788 consent de lui donner le
Lieu 1808 désigné sous le N° 82 du sort,
conformément à l'acte N^o par Monsieur
Le Sous-Préfet de cet arrondissement en date
du 2 Juin 1807. ai desobéi.

fait à la Mairie de Zela, le 19. Octobre,
1800 u. s. /

A. Hoel

Debeule, was de zuster van de vader van Debeule, Pieter Jan. Op 30 mei 1807 verschijnen beiden samen voor de Conseil de recrutement te Dendermonde, waar de vervanging wordt aangenomen. Zij krijgen daarvan een officieel dokument, waarmede ze zich op 2 juni aanbieden bij de onderprefekt te Dendermonde, waar het vervangingskontraakt wordt opgemaakt en ondertekend. Debeule zal Everaert vervangen voor de som van 4.716,50 frs. Voor zijn vertrek in dienst zal hem daarvan 725,62 frs uitbetaald worden; de rest 3.990,94 frs zal vereffend worden als aan alle militieverplichtingen van Everaert door Debeule is voldaan. De dag van de ondertekening van het kontraakt is het nog niet zeker dat Everaert zal opgeroepen worden. Daarom wordt in het kontraakt bepaald dat, ingeval Everaert niet wordt opgeroepen, Debeule slechts 1.088,48 frs zal opstrijken, dit als vergoeding voor het risico dat hij gelopen heeft. Bij deze ondertekening heeft Everaert het kwijtschrift moeten inbrengen van 100 frs vanwege de ontvanger van belastingen voor de wapens en de uitrusting van zijn plaatsvervanger. Ook de registratiekosten zijn voor hem: 51,92 frs.

Jatamangie le 24 août 1809

Beninde Goyens
Uw laatste uil: ~~is~~ welken den Staat van mijn goede
gebedigheid en verhoop van uil: het zelfde want dat
het anders ware dat zonder mij groote pijn doet
vervolguit ik in groote agterdrinking ben om je twee
jaars verspreken zijn dat wij onze affatien gedaan
hebben of uil: de goedheid ~~van~~ zonder willen hebben van
het geld te behouden gekocht zij het de twee jaeren
hebt waer ~~in~~ abree wij van ons land bes in hope
dat zij het moet en zult weggereind tot dat ik het
gekocht hebbe ~~van~~ wat naeder het land te komen datt
Zullen wij het alles makken te stellen tot en
in zou lang niet en zonder gewagt hebben van uil: mijn
men ~~is~~ het laatste weten maek het my ~~is~~ ~~is~~ ~~is~~

Brief van J.F. De Beule (RAG, Hollands Fonds, A 18.)

Salamanque le 25 août 1809

Beminde Cozijns,

Ik laete UL weten den staet van mijne goede gezondheid en verhope van UL het zelve, want dat het anders waere dat zoude mij groote pijn doen. Vervolgens ik in groot agterdenken ben omdat de twee jaeren verschenen zijn dat wij onse affairen gedaen hebben of UL de goedheyd zoude willen hebben van het geld te behouden gelijk gij het de twee jaeren hebt, want ik alree wijd van ons land ben en hope dat gij het niet zult weygeren tot dat ik het geluk hebbe van wat naeder het land te komen. Dan zullen wij het alles maeken te stellen en ik zoo lange niet en zoude gewagt hebben van UL mijn wens te laeten weten, maer het (was) mij niet toegelaeten, want er ses maenden geweest hebben dat er geen brieven uyt Spaengen getrokken en zijn.

Voorders het nieuws van dees land dat is veel van het bezonders, van veelderleyen soorten van slaegen en gevegten: en wij met onse canonen alwat afgestaen hebben, want er dry en feertig nagten geweest hebben dat wij onder onze canonen geslaepen hebben; maer ik Godlof tot desen nog gezond ben, maer vele die het leven verloren hebben door den bal en die anders gekreveert zijn; en ik versoeke dat gij zout volkomen aen mijn verzoek en verzoeke sito antwoorde zoo gij desen ontfangen hebt en de complementen aen mijn ouders en geheel de famiele en blijve in afwagtinge van mijn verzoek en blijve met respect UL dienaer ende cozijn.

getekend: Joannes Francis De Beule.

Mon adres

A Monsieur Monsr Jean François Debeule canonier du 1ere
regement 14e compagnie attache au parc de reserve du
6ieme corps d'armée an Espagne
au grand armee d'Espagne
a Salamanque

Kort nadien wordt Debeule opgeroepen en op 16 juli 1807 komt hij aan bij het 1er Regiment d'artillerie in Spanje. Twee jaar later, op 19 oktober 1809, levert maire Roels het door de wet vereiste getuigschrift af om de uitbetaling van het kontrakt toe te laten: Debeule is bij zijn weten niet gedeserteerd. Debeule had dit mogelijk gemaakt door een brief aan zijn «beminde cozijns», gedateerd Salamanca, 25 augustus 1809. Hieruit blijkt dat hij zijn geld aan Everaert heeft toevertrouwd en het verder aan zijn goede zorgen aanbeveelt. De brief geeft ook enkele details over zijn leven bij het leger en is een interessant tijdsdokument.

Voor Debeule liep het avontuur goed af: op 8 april 1814, dus na zeven jaar dienst, kwam hij goed en wel te Zele terug, na te Châlons zijn regiment verlaten te hebben. Hij huwde en vestigde zich te Appels.

VI. EEN OPLICHTER AAN HET WERK.

Het volgende voorval toont, meer dan vele woorden, de angst waarmede de jonge mannen en hun familie het tijdstip voor de loting zagen naderen, wat zij er voor over hadden om aan de legerdienst te ontsnappen en hoe ze aldus in hun lichtgelovigheid en argeloosheid de voorbestemde prooi werden van gewetenloze oplichters.

Op zekere dag kreeg de familie Laurent Dhoey — Petronella Hendrickx op de Kouter het bezoek van Bernard Coppieters, «Vétérinaire — expert» te Lokeren. Deze spiegelde hen voor dat hij de weg kende om hun zoon Judocus (Josse), conscrit 1807, achteraan het depot te doen plaatsen, om hem aldus van de oproeping naar het leger te vrijwaren. Hij zou daarvoor zekere personen moeten gaan vinden te Gent. Kort daarop kwam hij verklaren dat hij zojuist uit Gent teruggekeerd was met als resultaat dat Judocus definitief van elke militaire verplichting was ontslagen. Daarvoor moest hem echter de som van 89 florijnen, 7 schellingen en 3 penningen Brabants geld terugbetaald worden, die hij te Gent op het bureau voor vrijstellingen had moeten betalen. Moeder Dhoey, die over zoveel geld niet beschikte, was Charles Debeule gaan opzoeken, bij wie haar zoon als dagloner werkzaam was. Deze was bereid het geld voor te schieten en er werd bepaald dat de terugbetaling zou gebeuren door elke week de helft van het loon van Judocus af te trekken.

Zo gebeurde het. Tot op 3 februari 1808 de familie opgeschrikt werd: Judocus kreeg zijn oproepingsbevel. Op dat ogenblik bleef van de aangegane schuld nog 25 florijnen te betalen. Gealarmeerd kwam moeder Dhoey haar beklag maken bij maire Roels, die Coppieters ter verantwoording riep. Nu deze zijn bedrieglijke handelwijze niet langer kon loochenen, voer hij uit tegen de burgemeester dat hij zelf de schuld was dat Dhoey werd opgeroepen. Daarbij dreigde hij de maire aan te klagen bij de prefekt te Gent en zelfs rechtstreeks te Parijs, wat de maire de ontzetting uit zijn ambt zou kosten.

L'an dixhuit cent et huit le cinq du
 Mois de Mars l'An 7. Jacques Louis d'Harmer, Comis-
 saire de Police de la Commune de Helze, chef-lieu de l'ancien
 3.e arrondissement du Département de l'Escaluyant ou
 par les clamours publiques, le nommé d'Ernard Copp-
 peters expert Veterinaire habitant de la Commune de
 Solerno arrondissement d'asdit a été exigé de l'argent de
 l'An 7. D'hoey, concour de la Clotte de l'an 1807, Comis-
 saire de cette Commune, nous proteste qu'il l'aurait procuré
 son congé de l'office militaire, nous donnons traces
 portés dans les documents du dit congé, et sur au bureau
 contre, on était arrivé sous l'interrogé. Sa mère, ~~du dit~~
~~Coppeit~~, nommée l'écrite l'eyndrick ^{de Helze, fait d'act d'agit,} ~~de Helze~~ a
 déclaré qu'elle n'avait vu au dit Coppeit ^(in quelle) ~~leur ayant~~
 fait croire qu'il aurait procuré un congé à son fils, et
 qu'il aurait traité cette affaire, à Gand. Et voulant ~~à l'effet~~
 et qu'il aurait fait ~~valoir~~ des ~~autres~~ pour qu'il ait vu, à la fin du dépôt
 et qu'au surplus ~~il était~~ le décret pour ~~ou~~ ~~refuser~~ ~~la~~ ~~commune~~ ~~de~~
 qu'immédiatement après il s'est rendu, et étant de retour il annonca à
 elle déclarant, que son affaire était terminée, son fils
 pourrait rester tranquillement chez lui et que bientôt il
 aurait obtenu son congé moyennant une somme de
 30 florins 7 sols 3 deniers argent de brabant qu'il
 pour ~~le~~ ~~disait~~ avoir de bourse à Gand. ^{de l'Accalmus} ~~de l'Accalmus~~,
~~mais~~ qu'elle déclarante n'était fiée par les paroles
 du dit Coppeit et se trouvait hors d'état à poursuivre
 payer cette somme de quittes attendu qu'elle était
 indigente, s'est rendue chez le Sieur Charles De Deul
 chez lequel son fils travaillait au journal, et lui
 le pria de vouloir bien faire cette avance, après ^{qu'elle lui} ~~avoir~~
 eul expliqué le sujet pour lequel cet argent était destiné,
~~et lui à Helze sans fiée par la promesse du dit~~
 Coppeit, et voulant en d'ausant cet argent rendre
 l'écrite à la déclarante pour la confirmation de

et qu'il aurait fait valoir des autres pour qu'il ait vu, à la fin du dépôt et qu'au surplus il était le décret pour ou refuser la commune de

~~la quel la loi a bien voulu avancer~~
~~sur quoi le dit de Bouc de lui aura fait l'avance,~~
 que ~~son fils~~ ^{pour en obtenir} ~~de lui a voulu et arguant,~~ sous la condition
 cependant que ~~il en aurait fait~~ ^{il en aurait fait} ~~la obtention~~ le remboursement par
 les ~~prélèvements~~ ^{prélèvements} de la ~~denrée~~ ^{denrée} paye que son fils en sur
 les journées que son fils mériterait chez lui par son
 travail, que ceci a été continué jusqu'au 2e février
 dernier jour au quel Monsieur le Maire de cette Communauté
 a fait Oignifier un ordre de la part de Monsieur le
 Prefet pour le depart de son fils, de sorte que a
 cette époque il ne restait plus redressable qui ^{autrou}
 2e f. ~~plus~~ Sur les dites sommes avancées ^{à valant qu'il en}
 qui ~~elle ne s'est aperçue~~ ^{qu'elle ne s'est aperçue} de la tromperie des ~~dit coppistors~~ ^{dit coppistors}
~~le dit coppistors~~ ^{ayant} J'informe de cet ordre, ^{le dit}
 ne pouvant plus cacher son esroquerie s'est permis
 de se servir des propos injurieux contre M^r le Maire
 et ~~annonçait~~ ^{annonçait} au public qu'il l'aurait été devoué à
 Monsieur le Prefet, et si il n'y aurait ^{pas} obtenu droit
 il se serait adressé ~~à~~ ^{directement} à Paris et que
 bientôt le maire aurait été deslité attendu ^{qu'il était}
 la cause, ^{la cause} que le fils de la déclarante avait ordre
 de marquer ^{les} ~~ce qui est~~ ^{de lui} de lui communié de ~~ff.~~
 et connue.

Différents habitans et notamment de celle de
 Mr Guicot Bogart
 Crapan de Barre
 de cette Communauté
 Les fonctionnaires
 attendus qu'il est manifeste que le dit coppistors
~~a commis une esroquerie, a par sa conduite usur~~
~~les déclarantes, et qu'il exigeait de l'argent sous~~
~~un faux prétexte, et qu'il en outre il a voulu rendre~~
~~un faux procès, et que ces dits ont méprisé comme~~
~~il méprisé un acte de justice, et notamment que par l'infamie de~~
~~son fils de la déclarante, et de ce fait les présent~~
 procès verbal pour être agi à sa charge, ^{à sa charge} ^{et} ^{comme il}
 sera jugé continué

fait à Nele l'an, mois et jour et mois que de par
 et comme il est manifeste que le dit coppistors,
 par sa conduite usure les déclarantes, a commis une
 esroquerie, en exigeant de l'argent sous un faux
 prétexte, et en outre les présent procès verbal pour être
 agi à sa charge conformément à la loi
 fait à Nele les jours, mois et an que de par

Daarop liet de maire door politiekommissaris Jacques Lievin D'haemer een officiële aanklacht indienen, waarvan hij zelf de tekst opstelde. (13) Wat het gevolg was van deze aanklacht is niet geweten. Judocus Dhoey is wel moeten optrekken en kwam op 1808 aan bij het 14de Régiment de Ligne. In 1815 stond hij in de registers van de gemeente opgetekend als vermist.

VII. ZIJ DIE NIET WEDERKWAMEN. (14)

Na de ineenstorting van het Franse Keizerrijk in 1814 werden alle niet-Fransen uit het Franse leger op bevel van de geallieerden naar hun land van oorsprong teruggezonden. Hoeft het gezegd met welke spanning de families bleven uitkijken naar de terugkeer van hun conscrit? Van sommigen wist men dat ze niet zouden terugkeren, hun *Extrait Mortuaire* was, vooral sedert 1806, reeds in de gemeente aangekomen. Anderen waren reeds vroeger teruggekeerd, uit dienst ontslagen wegens verwondingen of ziekte. Van de overigen zag men er nu velen terugkeren, maar sommigen bleven achterwege. In de registers staan de namen van een vijftigtal conscrits als vermist opgetekend. Sommigen daarvan bleken overleden, van de anderen bleef men zonder nieuws. Het spreekt vanzelf dat in deze beroerde tijden menige vergissing werd begaan en dat de wildste geruchten de ronde deden.

Om enerzijds de beroering in het land te bedaren en anderzijds de families de onontbeerlijke akte van overlijden te bezorgen, werden er onder het Hollands bewind grootscheepse opsporingen gedaan, vooral in Duitsland en Rusland. Er verschenen lange lijsten van overleden militairen van wie doodsextrakten te bekomen waren «gelegalizeert door den Franschen Minister van Uitlandsche Zaken en S.E. den Minister der Nederlanden.» (15)

Ook in ons land werd een bureau opgericht tot opsporing van de militairen die «volgens de registers van hunne corpsen agter gebleven

(13) *Het klad van deze aanklacht, van de hand van de maire zelf, bevindt zich in RAG Zele Modern 47.*

(14) *Op 27 januari, 3 en 10 februari 1957 publiceerde F. Michem in het Parochieblad van Zele een «Lijst van de gesneuvelde Napoleonisten te Zele, 1805-1814.» Als (niet vermelde) bron gebruikte hij de registers van de Burgelijke Stand en de Extraits Mortuaires te vinden in het archief te Zele. Hij komt tot een lijst van 79, gedeeltelijk geïdentificeerde, doden en in een aanhangsel voegt hij er nog de namen bij van 2 doden en 9 vermisten. Met dank aan dhr. B. Matthijs.*

In het jaar 1972 verscheen in de Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde, 3e Reeks, XX, p. 1-84, een uitgebreid artikel van M. Bovijn, Overleden Napoleonisten van het arrondissement Dendermonde. Hierin vermeldt hij, zonder identificatie, de namen van 417 doden zoals ze opgetekend staan in de registers van de Burgelijke Stand van 25 gemeenten uit het arrondissement. Voor het kanton Zele vermeldt hij er 88, namelijk 58 voor Zele zelf, 15 voor Berlare, 6 voor Grenbergen, 6 voor Overmere en 3 voor Uithbergen.

(15) *Zie affiche.*

zijn in de campagne van 1812 in Rusland en 1813 in Duytschland». Indrukwekkende lijsten werden hiervan gepubliceerd, waarvan 2200 exemplaren in Rusland zouden verspreid worden. Voor de som van 10 frs kon men zich op die lijsten abonneren op «het bureau van den Heer Paulic, op de Gersemerckt N° 426, op den hoek van de Puttereye te Brussel.» (16) Hoeveel families in Zele hiervan gebruik hebben gemaakt, weten we niet en nog minder hoevelen er hiermede uitsluitel bekomen hebben over het lot van het vermiste familielid.

VII.A. Alfabetische lijst van de conscripts uit Zele die de dood vonden in het Franse leger.

Schema :

1. Naam, voornaam en conscriptiejaar. 2. Geboorteplaats en datum. 3. Ouders. 4. Wijk. 5. Plaats, datum en oorzaak van overlijden. 6. Datum van de inschrijving in het register van de Burgelijke Stand (BS) of andere bron. 7. Bewoordingen van deze inschrijving. 8. Eventueel E.M. : Extrait mortuaire in het archief te Zele.

1. BLANCQUAERT Joannes — Z, 18 april 1782 — Josephus & *cs Jaar 11* Joanna Franisca De Kinder — Avermaat — Opgenomen in het Hôpital militaire te Alessandria (It.) op 27 juli 1807 en er + dezelfde dag. Koorts. BS : 11.01.1808 — Blankard Jean, fusilier au 112e Rég't de Ligne.
2. CLOPTEROP Joannes Baptista — Hamme, 23 aug 1784 — Emma-*cs Jaar 13* nuel & Anna Jacoba Baetens — Rinkhout. — Gesneuveld te Villafranca (Katalonië, Sp.) in juli 1807 — niet in BS — RAG, ZM 49, nr 833, Brief d.d. 14 nov 1812 — Clopterop Jean Baptiste.
3. COENJAERT Guilielmus — Z, 21 sept 1782 — Albertus & Maria *cs Jaar 11* Anna Vandenheede — Hoek — Opgenomen in het Hôpital te Castellazzo (It.) op 21 mei 1809 en er + op 1 aug 1809 — Geweerkogel in linkerbil — BS : 16.01.1810 — Coignant Guillaume, fusilier au 106e Rég't de Ligne — EM.
4. COPPIETERS Joannes Franciscus — Z, 8 juni 1783 — Jacoba Cop-*cs Jaar 12* pieters — Veldeken — Opgenomen in het Hôpital te Rijsel op 16 feb 1806 en er + op 9 maart 1806 — Aanhoudende koorts (synoque putride) — niet in BS — RAG, HF A 243 : Coppieters Jean François, 21 ans. — EM.
5. CORNELIS Judocus Josephus — Z, 29 maart 1784 — Clara Jaco-*cs Jaar 13* ba Cornelis — St. Gillis Dendermonde — Opgenomen in het Hôpital de la marine te Saintes (F.) op 1 okt 1805 en er + op 12 dec 1805 — bloeduitstorting — BS : 03.05.1816 — Cornelis Joseph, soldat au 7e Rég't de Ligne.

(16) Zie affiche. De Gersemerect is de Grasmarkt.

6. DE BAERE Bernardus — Z, 12 mei 1782 — Jacobus & Petronilla *cs Jaar 11* Theresia Laureys — Bos — + in het Hôpital civil te Susa (It.) op 13 dec 1806 — Kwade koorts — BS: 03.07.1807 — De Baere Bernard, fusilier au 112e Régnt de Ligne.
7. DE BEULE Petrus Franciscus — Z, 5 juli 1785 — Ambrosius & *cs Jaar 14* Joanna Maria Van Puyenbrœck — Durmen — Opgenomen op 29 april 1806 in het Hôpital de l'Ile d'Oléron (F.) en er + 's anderendaags — ontstekingskoorts — BS: 19.03.1807 — De Beule Pierre François, fusilier au 66e Régnt de Ligne.
8. DE CALUWE Jacobus Franciscus — Z, 26 nov 1784 — Joannes & *cs Jaar 14* Joanna Verherbruggen — Kouter — + te St. Mihiel (bij Verdun, F.) op weg naar zijn regiment (56e Régnt de Ligne) op 1 feb 1807 — BS: 12.02.1817 — De Caluwé Jacques François.
9. DE CONTRERAS Joannes Baptista — Beveren, 3 aug 1775 — *cs Jaar 8* Joannes Baptista & Petronilla Havix — Dries — + in het Hôpital ambulant te IJzendijke (N.) op 12 sept 1809 te 2.30 uur in de morgen — BS: 21.09.1809 — De Contreras Jean, fusilier de la Garde Nationale, Cohorte de l'Escaut. — EM.
10. DE CONTRERAS Josephus Constantinus — Z, 4 mei 1785 — Joan-
cs Jaar 14 nes Baptista & Petronilla Havix — Dries — + Hôpital ambulant te IJzendijke (N.) op 12 sept 1809 rond 2 uur in de morgen — BS: 21.09.1809 — De Contreras Joseph, fusilier de la Cohorte du Département de l'Escaut, Garde Nationale. — EM.
11. DE GEEST Daniel — Z, 30 sept 1783 — Petrus & Catharina De
cs Jaar 13 Kimpe — Kamershoek — + te Aracena (Estramadura, Sp.) op 7 sept 1811 — Koorts — BS: 26.02.1812 — De Guestre Daniel, grenadier au 100e Régnt de Ligne.
12. DE GEEST Egidius Franciscus — Z, 2 jan 1785 — Joseph & Anna
cs Jaar 14 Catharina Peleman — Meerskant — + in het Hôpital militaire te Braunau (O.) op 14 juli 1807 — Verdrinking — BS: 19.05.1816 — De Geste Egide François, voltigeur au 7e Régnt de Ligne.
13. DE GEEST Joannes — Z, 9 nov 1748 — Jacobus & Joanna Saeys —
plaatsvervanger? Meerskant — + in het Hôpital civil te Poitiers (F.) op 18 maart 1806 te 11 uur 's morgens — BS: 13.05.1816 — De Geste Jean, soldat au 7e Régnt de Ligne, quarante neuf ans.
14. DE GEYTER Jacobus Franciscus — Z, 22 okt 1785 — Josephus &
cs 1806 Maria Jacoba Christiaens — Kouter — + in het Hôpital de la marine te Cherbourg (F.) op 16 april 1809 — BS: 10.05.1809 — De Geyter Jacques, chasseur au 5e Régnt de Ligne.
15. DE GEYTER Petrus — Staden, 10 maart 1794 — Josephus & Ma-
cs 1814 ria Jacoba Christiaens — Kouter — Vertrokken met ziekentransport uit Wezel, aangekomen te Zele op 19 dec 1813 en er dezelfde dag + (typhus) — BS: 20.12.1813 — GAZ, Rapport van de maire.

16. DE KIMPE Joannes Baptista — Z, 16 sept 1786 — Petrus & Maria *cs 1806* Anna Verstraete — Dijk — Opgenomen in het Hôpital militaire in de Antwerpse haven op 4 dec 1809 en er + op 17 jan 1810 — BS: 21.08.1811 — De Kimpe Jean Baptiste, marin sur le vaisseau Le Commerce de Lyon.
17. DELANTSHEER Joannes Judocus — Z, 24 sept 1785 — Petrus Jo- *cs 1806* hannes & Clara Kets — Dijk — + in het kamp voor Badajoz (Sp.) op 4 maart 1811, te 6 uur 's morgens, bajonetsteek aan het hoofd. — BS: 15.02.1812 — Delandelschor Jean Joseph, fusilier au 100e Rég't de Ligne.
18. DE LEENHEER Carolus Benedictus — Z, 18 maart 1789 — Petrus *cs 1809* & Anna Jacoba Goossens — Wezepoel — Opgenomen in Hôpital militaire te Straatsburg (F.) op 26 aug 1808 en er + op 20 sept 1808 — Koorts. — BS: 14.10.08 — De Leenheire Charles Benoit 18e Rég't Dragons.
19. DE MAESSCHALCK Petrus Franciscus — Z, 21 aug 1787 — Jo- *cs 1807* annes Franciscus & Maria Anne Deneve — Zandberg — Opgenomen in het Hôpital militaire te Schlestadt (D.) op 20 januari 1809 en er + op 21 feb 1809 — Koorts — BS: 02.03.1809 en 16.05.1816 — De Maesschalck Pierre François, 4e Rég't Hussards, 21 ans.
20. DESCHRIJVER Livinus — Z, 24 maart 1785 — Jacobus & Isabella *cs Jaar 14* Van Lokeren — Kamershoeck — Opgenomen in het Hôpital te Worms (D.) op 21 feb 1807 en er + op 9 april 1807 — BS: 05.09.1808 — De Schrivert Livin, sapeur au 4e Bon. de sapeurs.
21. DEVARÉ Petrus Franciscus — Z, 18 okt 1786 — Marcellus & Maria *cs 1806* Francisca Goossens — Dries — + te Valencia (Sp.) op 4 feb 1812 — Koorts — BS: 06.11.1813 en GAZ, Lijst Klassen 1806 — 1811, p. 8, nr 3. — EM — Devarest Pierre François.
22. DEVYLDER Donatus Theodorus — Z, 14 aug 1788 — Josephus & *cs 1808* Petronilla Saeys — Hoek — Opgenomen in het Hôpital civil te Sedan (F.) op 5 nov 1807 en er + op 18 nov 1807 — Koorts — BS: 10.04.1808 — Devylder Donat Théodore, fusilier au 14e Rég't de Ligne, 20 ans.
23. DEWILDE Dominicus Josephus — Z, 23 juni 1786 — Egidius Fran- *cs 1806* ciscus & Maria Josepha Lockafeir — Zandberg — + in het Hôpital van Treviso (It.) op 27 aug 1807 — niet in BS — Gaz, Geboortelijst 1786, p. 4, nr 6.
24. DEWILDE Josephus Benedictus — Z, 9 juli 1787 — Joannes Baptis- *cs 1807* ta & Joanna Maria Desmet — Wezepoel — +, geen plaats, geen datum — niet in BS — GAZ, Geboortelijst Klassen 1806 — 1811, p. 17, nr 4.
25. DHONDT Emmanuel — Z, 24 maart 1787 — Petrus & Anna Cat- *cs 1807* harina Vanhecke — Heikant — Opgenomen in het Hôpital militaire te Breslau (Silezië) op 25 sept 1807 en er + op 30

- sept 1808 — dysenterie — niet in BS — GAZ, Geboortelijst Klassen 1806—1811, p. 15, nr 3 — EM opgestuurd door het Hôpital militaire te Breslau op datum van 24 dec 1806, op naam van Pierre Manoval, fusilier au 103e Rég't de Ligne, fils de Pierre & Cathérine Hanesch, âgé de 20 ans, natif de Zeel. Bevestiging door de Conseil d'administration du 103e Rég't dat het gaat over Manoval Emmanuel, foutief aangeduid als Pierre, fils de Pierre et Cathérine Vaneck, né le... 1786 (sic) à Zele. Volgens een brief van Dhondt aan zijn ouders d.d. 24 maart 1808 behoorde hij inderdaad tot het 103e Rég't (GAZ, Brief van de maire op 22 juni 1808. Manoval is klaarblijkelijk een verbastering van Manuel.)
26. DHOOGHE Seraphinus — Z, 7 sept 1789 — Petrus Cornelius & Anca 1809 gelina D'hooghe — Dorp — Opgenomen in het Hôpital te Rioseco (Sp.) op 1 feb 1810 en er + op 10 maart 1810 — Koorts — BS: 27.03.1811 — Bookge Séraphin, 26e Rég't de Ligne, Armée d'Espagne — EM.
 27. FELIES Jacobus — Denderbelle, 10 juli 1788 — Egidius & Isabella ca 1808 Van Driessche — Kouter — Opgenomen in het Hôpital du St. Esprit te Ciudad Rodrigo (Sp.) op 25 okt 1810 en er + op 22 november 1810 — Koorts — BS: 13.05.1816 — Cely Jacques, fusilier au 15e Rég't de Ligne.
 28. GEERAERT Jacobus — Z, 22 juni 1791 — Guilielmus & Maria Jacs 1811 coba De Kimpe — Dorp — + in het Hôpital te Hamburg (D.) op 15 dec 1811 — BS: 31.01.1812 — Geeraerd Jacques, fusilier au 30e Rég't de Ligne.
 29. GOOSSENS Carolus Joannes — Z, 9 feb 1793 — Egidius Franciscus ca 1803 & Maria Catharina Raes — Veldeken — Gesneuveld in de slag bij Lutzen (D.) op 2 mei 1813 — BS: 19.11.1813 — Goossens Charles Jean, fusilier au 88e Rég't de Ligne.
 30. GOOSSENS Daniel — Z, 5 sept 1790 — Jacobus & Theresia Bauca 1810 wens — Kamershoek — opgenomen in het Hôpital te Leon (Sp.) op 1 aug 1810 en er + op 15 aug 1810 — Koorts — BS: 04.11.1811 — Goossens Daniel, chasseur au 25e Rég't de Ligne, Armée d'Espagne.
 31. GOOSSENS Egidius Franciscus — Z, 25 sept 1789 — Jacobus & ca 1809 Theresia Bauwens — Kamershoek — + te Metz (F.) op 3 aug 1813 — koorts — niet in BS — Gaz, EM, Goossens Gilles François, canonnier au 6e Rég't d'Artillerie à cheval.
 32. HAEMELINCK Franciscus — Asse, 4 okt 1789 — Joannes & Judoca 1810 ca Van Overdeyn — Durmen — opgenomen in het Hôpital du Collège te Salamanca (Sp.) en er + op 5 sept 1810 — waterzucht — BS: 14.01.1813 — Haemelinck François, canonnier au 1er Rég't d'Artillerie à pied.
 33. HEIRMAN Benedictus — Z, 15 feb 1781 — Petrus & Maria Joseca Jaar 10 ha Vanden Berghe — Veldeken — opgenomen in het Hôpital te Chartres (F.) op 18 feb 1806 en er dezelfde dag + — niet

- in BS — RAG, HF A 243 — Heirman Benoit, en route pour son régiment le 7e Régt de Ligne à Poitiers.
34. HEIRMAN Egidius Franciscus — Z, 23 dec. 1787 — Livinus & *cs* 1807 Francisca Van Vossel — Hoek — + Hôpital te San Sebastian (Sp.) op 14 april 1810 — BS: 06.05.1811 — Hiermand François — fusilier au 26e Régt de Ligne. — EM.
 35. LANCKAERT Martinus — Z, 29 juli 1779 — Franciscus & Catha-*cs* Jaar 8 rina De Leenheer — Wezepoel — opgenomen in het Hôpital militaire te Colmar (F.) op 30 sept 1807 en er + op 7 juli 1808 — koorts — BS: 20.10.1808 — Lancorde Martin, fusilier au 3e Régt de Ligne, à la maison d'arrêt.
 36. LANDUYT Benedictus Franciscus — Z, 9 aug 1783 — Carolus *cs* Jaar 12 Joannes & Joanna Francisca Rosseel — Hoek — opgenomen in het Hôpital militaire te Venetië (It.) op 29 juni 1806 en er + op 1 aug 1806. — BS: 18.06.1810 — Landuyt Benoit, fusilier au 13e Régt de Ligne.
 37. NELIS Benedictus — Z,... ... 1774 — Pieter & Genoveva Wante — *cs* Jaar 7 Dorp — + in het Hôpital d'Instruction te Rennes (F.) op 13 messidor jaar 10 (2 juli 1802) — niet in BS — EM: Nils Benoit, soldat à la 82e demi-brigade, né à Zelle, Dépt de l'Escaut.
 38. NELIS Joannes Baptista — Z, 22 nov 1788 — Ambrosius & Marcel-*cs* 1808 la Staeljanssens — Avermaat — + te Gent op 20 nov 1813 — niet in BS — EM — staat op de lijst van de klassen 1806 — 1811 in GAZ opgetekend als overleden, maar staat ook op de lijst van de terugkeerde soldaten: terug te Zele op 6 aug 1815 met Feuille de Route, gedateerd Parijs, 28 juli 1813.
 39. NEUS Joannes Baptista Henricus — Z, 21 april 1783 — Egidius & *cs* Jaar 12 Veronica D'Hollander — Dries — opgenomen in het Hôpital te Moncalvo (It.) op 10 okt 1807 en er + op 30 okt 1807 — kronische dysenterie — BS: 09.04.1808 — Neusse Henri, fusilier au 112e Régt de Ligne.
 40. PIETERS Josephus — Z, 4 aug 1768 — Bernardus & Maria Jacobs *cs* Jaar 7 Van Lokeren — Veldeken — + te Schlestadt (D.) op 18 juni 1800 — niet in BS — RAG, ZM 601: Brief van de Administration Générale des postes des Lettres, d.d. 22 juni 1810: trouvé dans les rebuts ouverts selon la loi: een brief uit Schlestadt met Extrait Mortuaire gedateerd 29 prairial an 8 (18 juni 1800) van Joseph Pecheus, fusilier au 95e Régt de Ligne, de Zele. Pieters was uit Zele vertrokken op 27 juni 1799.
 41. POPPE Petrus Josephus — Z, 1 april 1783 — Jacobus & Joanna *cs* Jaar 12 Catherina Dedecker — Heikant — opgenomen in het Hôpital militaire te Rijsel (F.) op 14 nov 1805 en er + op 13 jan 1806 — Longtering — BS: 25.01.1806 — Paepe Pierre, fusilier à la 13e demi-brigade. Identifikatië niet helemaal zeker. Er is in die jaren geen (De)Paepe te Zele.

42. RAEMDONCK Jacobus — Z, 7 juli 1785 — Petronella Raemdonck *cs Jaar 14* — Huivelde — + in het Hospice du Val de Grâce te Parijs op 18 feb 1807 — BS: 29.07.1807 — Rodon Jacques, Chasseur au 4e Rég't de Ligne.
43. RAEMDONCK Josephus Emmanuel — Z, 15 mei 1785 — Petrus & *cs Jaar 14* Isabella Dewilde — Dijk — + in het Hôpital Notre Dame te Bordeaux (F.) op 11 dec 1808, te 11 uur 's avonds — niet in BS — RAG, ZM 601 : Brief van de maire van Bordeaux aan die van Zele op 3 maart 1809 met uittreksel uit de overlijdensakte opgemaakt te Bordeaux op 11 dec 1808 : Joseph Dubas, fusilier au 119e Rég't, âgé de 23 ans, natif de Zillen, Département de l'Escaut, fils de Pierre et d'Isabelle.
44. RAEMDONCK Petrus Franciscus — Z, 11 sept 1786 — Jacobus & *cs 1806* Joanna Van Eetvelde — Durmen — opgenomen in het Hôpital militaire te Treviso (It.) op 26 aug 1807 en er + op 27 sept 1807 — koorts — BS: 14.02.1811 — Raemdonck Pierre François, fusilier au 13e Rég't de Ligne.
45. ROELANDT Egidius Franciscus — Z, 14 nov 1787 — Jacobus & *cs 1807* Maria Cornelia Willems — Mespelaar — opgenomen in het Hôpital militaire te Spandau (D.) op 28 aug 1807 en er + op 1 okt 1807 — koorts — BS: 05.01.1808 — Roelandt François, fusilier au 24e Rég't de Ligne.
46. ROELANDT Joannes Baptista — Z, 1 juni 1794 — Jacobus & *cs 1814* Maria Cornelia Willems — Mespelaar — opgenomen in het Hôpital militaire te Parijs op 2 aug 1813 en er + op 11 sept 1813 koorts — BS: Roelandt Jean Baptiste, militaire sans corps venant de la prison de Montaigu (Vendée, F.), âgé de 19 ans.
47. ROELS Henricus — Z, 23 nov 1790 — Joannes Baptista & *cs 1810* Maria Derijcke — Bos — opgenomen in het Grand Hôpital de l'Académie de Joséphine te Wenen (O.) op 10 juni 1809 en er + op 18 juni 1809 — koorts — BS: 25.01.1811 — Roels Henri, fusilier au 4e Rég't de Ligne.
48. ROELS Jacobus — Z, 7 maart 1782 — Paulus Judocus & Anna *cs Jaar 11* Marina Pieters — Avermaat — + te Caminha (Port.) ten gevolge van kwetsuren diezelfde dag opgelopen op het veld van eer op 16 feb 1809, rond 11 uur 's morgens, volgens overlijdenakte opgesteld op 3 nov 1810 op het getuigenis van drie kameraden bij hun bevrijding uit krijgsgevangenschap. — BS: 03.12.1811 en 16.12.1812 — Roux Jacques, voltigeur au 4e Rég't de Ligne — EM.
49. ROELS Joannes Franciscus — Z, 14 jan 1779 — Petrus Franciscus *cs Jaar 8* & Maria Magdalena Christiaens — Kouter — + getroffen door een kanonschot op het slagveld van Austerlitz (D.) op 11 frimaire an 14 (2 dec 1805). — BS: 13.05.1806 — Roels Jean François, grenadier au 61e Rég't de Ligne.

50. ROELS Sebastianus — Z, 13 juli 1783 — Paulus Judocus & Anna *cs Jaar 12* Catharina Pieters — Avermaat — opgenomen in het Hôpital de la miséricorde te Segovia (Sp.) op 22 maart 1812 en er + op 8 april 1812 — koorts — BS: 15.11.1813 — Roul Sébastien, voltigeur au 4e Rég't de Ligne — EM.
51. ROOMS Petrus Josephus — Lokeren, 9 nov 1781 — Cornelius & *cs Jaar 11* Maria Anna Tackaert — Wezepoel — opgenomen in het Hôpital civil te Chateaudun (F.) op 1 mei 1809 en er + op 22 mei 1809 — rotkoorts — BS: 06.07.1809 — Rooms Pierre Joseph, soldat au 24e Rég't Dragons.
52. ROSSEEL Joannes Franciscus — Z, 19 mei 1786 — Judocus Ignac*cs 1806* tius & Maria Catharina Goossens — Heikant — opgenomen in het Hôpital militaire te Brussel op 12 sept 1807 en er + op 16 okt 1807 — galkoorts — BS: 14.11.1807 — Rosseel Jean François, 21 ans, pionnier de la 1ère compagnie — EM.
53. SAEYS Vitalis — Z, 24 juli 1787 — Josephus & Catharina Petronilla *cs 1807* Coppens — Kouter — opgenomen in het Hôpital sédentaire te Straatsburg (F.) op 10 jan 1808 en er + op 23 feb 1808 — koorts — BS: 28.06.1808 — Saeys Vital, fusilier au 103e Rég't de Ligne.
54. SMEKENS Joannes Franciscus — Z, 22 okt 1789 — Joannes & Eli*cs 1809* sabeth Van Vossel — Veldeken — + te Aalst, Maison de dépôt op 20 april 1809 — niet in BS — EM.
55. STAES Fredericus Franciscus — Z, 8 maart 1781 — Josephus & An*cs Jaar 10* na Maria Lockafeir — Zandberg — opgenomen in het Hôpital civil te Chartres (F.) op 18 feb 1806 en er + op 6 maart 1806 — dysenterie — BS: 11.09.1806 — Staes Frédéric François, 21 ans, 7e Rég't de Ligne.
56. STEELS Josephus — Z, 4 jan 1772 — Jacobus & Isabella Bogaert — *cs Jaar 7* Wezepoel — + in het Hôpital militaire de Fort de France op het eiland Martinique (Fr. Antillen) op 13 okt 1802 en er dezelfde dag begraven op het kerkhof van het hospitaal. BS: 22.04.1817 — Stils Joseph, 30 ans, fusilier à la 82e demi-brigade.
57. THIENPONT Petrus Joannes — Z, 6 mei 1787 — Joannes & Ma*cs 1807* ria Anna Willems — Kamershoek — opgenomen in het Hôpital de l'Académie Joséphine te Wenen (O.) op 2 juni 1809 en er + op 21 sept 1809 — koorts BS: 19.10.1810 — Thienpont Pierre Jean, cuirassier au 10e Rég't Cuirassiers.
58. TOMBOY Paulus — Z, 15 aug 1783 — Marcellus & Elisabeth Van *cs Jaar 12* Uytvanck — Kouter — + te Maintenon (F.) op 17 feb 1806 — niet in BS — RAG, HF A243: Tomboy Paul, parti le 1er février 1806 au 7e Rég't de Ligne à Poitiers, mort le 17 février 1806 à Maintenon.
59. VAN AVERMAET Franciscus — Z, 1 juni 1781 — Guillielmus *cs Jaar 9* & Carolina Van Kerckhove-? — opgenomen in het

- hospitaal te Gent op 25 nov 1809 en er + op 7 feb 1810 — waterzucht — BS: 17.03.1810 — Van Havermaete François, 29 ans, fusilier de la Garde Nationale, Dépt de l'Escaut.
60. VAN AVERMAET Joannes Baptista — Z, 21 juni 1788 — Daniel *cs Jaar 1808* & Dorothea Van Raemdonck — Oudburg — opgenomen in het Hôpital Val-de-Grâce te Parijs op 11 jan 1810 en er + op 2e feb 1810 — koorts — BS: 17.03.1810 — Van Havermaet Jean Baptiste, 22 ans, chasseur au dépôt du 12e Rég^t de Ligne — EM.
61. VAN CAUTEREN Augustinus — Z, 23 feb 1788 — Joannes Franciscus 1808 & Joanna Jacoba Eeckhout — Durmen — opgenomen in het Hôpital te Aranda (Sp.) op 8 sept 1810 en er + op 6 okt 1810 — koorts — BS: 21.11.1811 — Van Cauteren Augustin, chasseur au 2e Rég^t Chasseurs de la Garde Nationale.
62. VANDENBERGHE Franciscus — Z, 14 okt 1781 — Josephus & *cs Jaar 11* Maria Judoca Vergeylen — Hansevelde — + in het Hôpital militaire te Antwerpen, geen datum. — niet in BS — GAZ, Brief van 16 aug 1813, Vandenberghe François, soldat consigné au 148e Rég^t de Ligne. — EM.
63. VAN DE WIJNGAERDE Joannes — Z, 2 sept 1785 — Jacobus & *cs Jaar 13* Joanna Van Driessche — Kamershoek — opgenomen in het Hôtel-Dieu te Clermont-Ferrand (F.) op 6 april 1806 en er + op 14 april 1806 — koorts — BS: 03.07.1806 en 13.05.1815 — Van Weingarde Jean, 23 ans, fusilier au 7e Rég^t de Ligne.
64. VAN DRIESSCHE Henricus Marinus — Z, 16 feb 1790 — Jacobus *cs 1810* & Joanna Catharina Vandermoeren — Durmen — opgenomen in het Hôpital de St. Cyprien te Gerona (Sp.) op 1 april 1811 en er overleden op 29 mei 1811 — koorts — BS: 19.04.1813 — Van Driessche Henri Marin, fils de Jacques et Cathérine Vandelay, chasseur au 3e Rég^t de Ligne.
65. VAN EETVELDE Joannes Baptista — Z, 26 juli 1784 — Adrianus *cs Jaar 13* & Anna Maria Dewaele — Veldeken — opgenomen in het Hôpital militaire te Conegliano (Venetië, It.) op 7 sept 1806 en er + op 17 sept 1806 — koorts — BS: 10.04.1807 — Van Ertvelde Jean Baptiste, fusilier au 53e Rég^t de Ligne — EM.
66. VAN EETVELDE Petrus Joannes — Z, 29 aug 1788 — Marcellus *cs 1802* & Joanna Catharina Nobels — Durmen — + te Falset (Katalonië, Sp.) op 27 okt 1808, par suite de ... (sic) om 6 uur 's morgens — BS: 13.05.1816 — Van Ertvelde Pierre Jean, fils de Martial, hussard au 2e Rég^t provisoire de Hussards.
67. VANHAUTE Mattheus — Z, 26 nov 1779 — Jacobus & Martina *cs Jaar 9* Scheers — Meerskant — + in het Hospice civil te Dreux (F.) op 20 fructidor an 12 (7 sept 1805) — niet in BS — GAZ, Brief van de Greffier de la Cour de Justice criminelle d.d. 16 vendémiaire an 14 (8 okt 1805) aan de maire te Zele. — Vanhaute Mathieu. — EM.

68. VAN HECKE Joannes Baptista — Z, 12 feb 1788 — Petrus Franciscus 1808 & Anna Catharina Heirman — Wezepoel — + bij het beleg van Zaragoza (Sp.) getroffen door een kogel op 19 jan 1809, te 9 uur 's morgens — BS: 27.03.1809 — Van Hecke Jean Baptiste, fusilier au 14e Régt de Ligne — EM.
69. VANHOESEN Jacobus Franciscus — Z, 26 april 1792 — Petrus Joannes 1812 & Anna Catharina Coppieters — Bos — + te Niedermendig (bij Andernach, D.) in het huis van Jean Roos de Oude op 1 nov 1813 te 10 uur 's morgens. — BS: 19.09.1814 — Verhoesen Jacques François, 21 ans, 11e Bon du Train d'artillerie — EM.
70. VAN KERSHAVER Carolus Josephus — Z, 27 juni 1787 — Marcus 1807 & Anna Temmerman — Hoek — + te Lyon (F.) op 31 aug 1807 — niet in BS + GAZ, EM Van Kershaver Charles, fusilier au 24e Régt de Ligne à Lyon.
71. VAN LANGENHOVE Benedictus Joannes — Z, 17 jan 1787 — cs 1807 Joannes Baptista & Anna Catharina Jansens — Dorp — opgenomen in het Hôpital militaire te Vitoria (Sp.) op 21 jan 1811 en er + op 23 jan 1811 — koorts — BS: 10.12.1812 — Van Langenhove Benoit Jean, 23 ans, fusilier chasseur de la Garde Impériale.
72. VAN LANGENHOVE Martinus — Z, 18 okt 1781 — Joannes Baptista & Petronilla Francisca Dewilde — Hansevelde — opgenomen in het Hôpital militaire te Straatsburg (F.) op 7 jan 1810 en er + op 11 jan 1810 — koorts — BS: 06.06.1810 — Van Langenhove Martin, fusilier chasseur de la Garde Impériale, 1er Régiment.
73. VAN LOKEREN Joannes — Z, 9 juni 1788 — Livinus & Theresia cs 1808 Steeman — Veldeken — opgenomen in het Hôpital militaire te Tudela (bij Zaragoza, Sp.) op 10 maart 1809 en er + op 3 april 1809 — koorts — BS: 15.12.1809 — Van Lokeren Jean, fils de Pierre et Thérèse Peleebman, fusilier au 14e Régt de Ligne.
74. VERBEKE Petrus Joannes — Z, 9 april 1787 — Joannes Angelus cs 1807 & Maria Theresia Bresseel — Avermaat — opgenomen in het Hôpital civil, salles militaires te Grenoble (F.) op 7 dec 1810 en er + op 3 jan 1811 — venerische ziekte — BS: 19.01.1811 — Verbeke Pierre, 19 ans, fusilier au 24e Régt de Ligne.
75. VERGEYLEN Joannes — Z, 11 jan 1782 — Jacobus & Anna Carolina 1806 Van Uytfanghe — Bos — opgenomen in het Hôpital militaire et civil te St. Jean de Maurienne (Savoie, F.) op 2 dec 1806 en er + dezelfde dag — koorts — BS: 11.01.1808 — Vergeylen Jean, voltigeur au 112e Régt de Ligne — EM.
76. VANHERBRUGGHEN Petrus Leandrus — Z, 17 dec 1786 — Joanna cs 1806 Maria Verherbrugghen — Zandberg — opgenomen in het Hôpital Riche (het Rijke Gasthuis) te Gent op 14 nov 1809 en er

- + op 24 nov 1809 — waterzucht — BS: 25.11.1809 — Verherbrugge Pierre, fusilier de la Garde Nationale, Dépt de l'Escaut.
77. VERLIES Bernardus Jacobus — Z, 31 okt 1781 — Joannes & Elisabeth Fruythof — Kouter — aan zijn verwondingen + op het veld van eer te 3 uur namiddag te Puerto de Santa Maria (Sp.) op 5 maart 1811 — BS: 01.07.1811 en 21.12.1812 — Verly Jacques Bernard, grenadier au 24e Rég't de Ligne — EM.
78. VERMEIRE Philippus Josephus — Z, 21 juli 1792 — Jacobus & cs 1812 Joanna Judoca Heyvaert — Hoek — niet in BS — GAZ: bericht uit Gent, 20 nov 1813, van afzenden van EM. Het stuk zelf ontbreekt.
79. VERROOTEN Josephus — geboortedatum te Z niet teruggevonden cs Jaar 11 — Guilielmus & Anna Maria ... — ? — opgenomen in het Hôpital militaire St. Paul te Barcelona (Sp.) op 23 aug 1808 en er + op 5 sept 1808 — koorts — niet in BS — RAG, ZM 50, nr 361, 29 juni 1816: de maire van Zele zendt aan de sous-intendant te Dendermonde het EM terug van Joseph Verrouten, wiens naam hij op de conscriptielijst niet terugvindt — toch in GAZ EM, d.d. Barcelona, 5 sept 1808.
80. WUYLENS Emmanuel — Z, 29 mei 1780 — Egidius Franciscus & cs Jaar 9 Joanna Maria Van Eeckhout — Zandberg — opgenomen in het Hôpital civil te Bologna (It.) op 9 juli 1810 en er + op 9 aug 1810 — koorts — BS: 27.03.1811 — Wuylens Emmanuel, 30 ans, grenadier au 35e Rég't de Ligne.

VII.B. Overzicht

Nr	Plaats	Doodsoorzaak	Jaartal	Leeftijd
1	Alesandria (It.)	koorts	1807	25
2	Villafranca (Sp.)	gesneuveld	1807	22
3	Castellazo (It.)	wonde	1809	27
4	Rijsel (F.)	koorts	1806	23
5	Saintes (F.)	bloeduitstorting	1805	21
6	Susa (It.)	koorts	1806	24
7	Ile d'Oléron (F.)	koorts	1806	20
8	St. Mihiel (F.)	?	1807	22
9	IJzendijke (N.)	?	1809	34
10	IJzendijke (N.)	?	1809	24
11	Aracena (Sp.)	koorts	1811	27
12	Braunau (O.)	verdrinking	1807	22
13	Poitiers (F.)	?	1806	57
14	Cherbourg (F.)	?	1809	23
15	Zeles	(typhus)	1813	19
16	Antwerpen	?	1810	23
17	Badajoz (Sp.)	gesneuveld	1811	25

18	Straatsburg (F.)	koorts	1808	19
19	Schlestadt (D.)	koorts	1809	21
20	Worms (D.)	?	1807	22
21	Valencia (Sp.)	koorts	1812	25
22	Sedan (F.)	koorts	1807	19
23	Treviso (It.)	?	1807	21
24	?	?	?	?
25	Breslau (D.)	dysenterie	1808	20
26	Rioseco (Sp.)	koorts	1810	20
27	Ciudad Rodrigo (Sp.)	koorts	1810	22
28	Hamburg (D.)	?	1811	20
29	Lutzen (D.)	gesneuveld	1813	20
30	Leon (Sp.)	koorts	1810	19
31	Metz (F.)	koorts	1813	23
32	Salamanca (Sp.)	waterzucht	1810	20
33	Chartres (F.)	?	1806	25
34	San Sebastian (Sp.)	?	1810	22
35	Colmar (F.)	koorts	1808	28
36	Venetie (It.)	?	1806	22
37	Rennes (F.)	?	1802	28
38	Gent	?	1813	25
39	Moncalvo (It.)	dysenterie	1807	24
40	Schlestadt (D.)	?	1800	31
41	Rijsel (F.)	longtering	1805	22
42	Parijs (F.)	?	1807	21
43	Bordeaux (F.)	?	1808	23
44	Treviso (It.)	koorts	1807	20
45	Spandau (D.)	koorts	1807	19
46	Parijs (F.)	koorts	1813	19
47	Wenen (O.)	koorts	1809	18
48	Caminha (Port.)	wonden	1809	26
49	Austerlitz (D.)	gesneuveld	1805	26
50	Segovia (Sp.)	koorts	1812	28
51	Chateaudun (F.)	koorts	1809	27
52	Brussel	koorts	1807	21
53	Straatsburg (F.)	koorts	1808	20
54	Aalst	?	1809	19
55	Chartres (F.)	dysenterie	1806	25
56	Martinique (Ant.)	?	1802	30
57	Wenen (O.)	koorts	1809	22
58	Maintenon (F.)	?	1806	22
59	Gent	waterzucht	1810	28
60	Parijs (F.)	koorts	1810	21
61	Aranda (Sp.)	koorts	1810	22
62	Antwerpen	?	?	?
63	Clermont-Ferrand (F.)	koorts	1806	20

64	Gerona (Sp.)	koorts	1811	21
65	Conegliano (It.)	koorts	1806	22
66	Falset (Sp.)	?	1808	20
67	Dreux (F.)	?	1805	25
68	Zaragoza (Sp.)	gesneuveld	1809	20
69	Niedermendig (D.)	?	1813	21
70	Lyon (F.)	?	1807	20
71	Vitoria (Sp.)	koorts	1811	24
72	Straatsburg (F.)	koorts	1810	28
73	Tudela (Sp.)	koorts	1809	20
74	Grenoble (F.)	venerische ziekte	1811	23
75	St. Jean de Maurienne (F.)	koorts	1806	24
76	Gent	waterzucht	1809	22
77	Puerto de Sta Maria (Sp.)	wonden	1811	29
78	?	?	(1813)	(21)
79	Barcelona (sp.)	koorts	1808	?
80	Bologna (It.)	koorts	1810	30

VII.C. *Bemerkingen*

VII.C.1. Aantal

Het is duidelijk dat er meer doden zijn geweest dan de 80 die we hebben gevonden.

Vooreerst lijkt het geen twijfel dat niet alle gesneuvelden door hun eenheid gemeld werden. Hoevelen zijn er niet op het slagveld blijven liggen, vooral bij veldslagen waarin de Fransen de nederlaag leden en later naamloos in een massagraf begraven? Is het niet een toeval dat de dood van Jacobus Roels (nr 48) gemeld werd? Hij sneuvelde in de slag bij Caminha op 16 februari 1809 en er zou geen haan naar gekraaid hebben, ware het niet dat meer dan een jaar later enkele van zijn kameraden bevrijd werden uit krijgsgevangenschap. Op het getuigenis van drie onder hen werd op 3 november 1810 een officiële akte van overlijden opgemaakt. Hoevelen ook zijn er niet gevallen of bezweken tijdens de rampzalige veldtocht tegen Rusland en ongeweten en onbekend in de eindeloze sneeuwvelden blijven liggen?

Vervolgens werd er niet van alle conscrits die in een hospitaal stierven een *Extrait Mortuaire* opgesteld, hetzij door de gebrekkige organisatie van de gezondheidsdienst, hetzij door gebrek aan tijd. En hoeveel van die *extraits* gingen er niet verloren door de oorlogsomstandigheden of waren onbestelbaar door hun gebrekkig adres? De brief met het *Extrait Mortuaire* van Joseph Pieters (nr 40), gestorven op 18 juni 1800 werd eerst op 22 juni 1810 door de administratie van de posterijen opgestuurd, nadat men hem onder de afval (rebut) teruggevonden had.

Zouden tenslotte alle conscrits over wier lot men zolang in het ongewisse bleef en tot 1815 in de gemeentelijke registers als vermist staan opgetekend, weer gaaf en gezond te Zele teruggekeerd zijn?

Hoe dan ook, het blijft een indrukwekkend getal, gelijk te stellen met het aantal jonge mannen dat in die tijd jaarlijks de leeftijd van 20 jaar bereikte.

VII.C. 2. Doodsoorzaken.

Slechts van 53 van deze 80 overleden conscrits is de doodsoorzaak bekend (66,25 %). Het trekt de aandacht dat onder deze 53 er slechts 5 op het slagveld zelf overleden zijn en dat 3 later bezweken zijn aan hun verwondingen. Dit maakt samen 8 op 53 (15 %); op het totaal van 80 is dit juist 10 %. Het is een opvallend klein tenhonderd dat ook voor andere gemeenten bevestigd wordt. Zo zijn er in het arrondissement Dendermonde 21 conscrits geteld die op het slagveld gesneuveld zijn en 16 die in het hospitaal aan hun verwondingen bezweken. Dit maakt dus 37 op een totaal van 417 overleden conscrits of bijna 9 %. (17)

Eén conscrit (nr 12) is verdronken, waarschijnlijk bij een zwempartij (het was half juli), en door zijn makkers naar het hospitaal gebracht, waar men alleen zijn dood kon vaststellen.

De overige 44 conscrits, wier doodsoorzaak is bekend, stierven aan een of andere ziekte (83 %). Bijna steeds (34 op 44, of 64 % op de 53) is hierbij de algemene term koorts (fièvre) aangegeven, soms meer gespecificeerd in f. maligne, f. inflammatoire, f. putride of f. bilieuse. Hieronder zal wel een of andere besmettelijke ziekte schuilgaan, zoals pest en vooral typhus. Onder de 10 overige komen waterzucht en dysenterie (bloeddiarree) elk driemaal voor. Een vergelijking van deze cijfers voor de gemeente Zele met die van het arrondissement Dendermonde geeft als resultaat:
Dendermonde: 417 overledenen — 289 of 69 % aan ziekte, 214 of 51 % aan koorts.

Zele: 80 overledenen — 44 of 55 % aan ziekte, 33 of 41 % aan koorts.

Uit deze cijfers blijkt ten overvloede de treurige lichamelijke conditie van de meeste rekruten, wier gestel door allerlei ontberingen en door de gebrekkige lichaamsverzorging ondermijnd was. Wanneer we dan zien hoe weinig tijd er meestal verloopt tussen de opname in het hospitaal en het overlijden, dan geeft ons dat een bedenkelijk beeld van de geneeskundige verzorging in de legers van die tijd. Ergst van al was de toestand in de, meestal ijlings geïmproviseerde, hospitalen: inderhaast gerekruteerde geneesheren, grotendeels slechts studenten en barbierschirurgijnen, die aan de lopende band getroffen ledematen afzetten,

(17) *Bovijn*, p. 10 à 12.

afwezigheid van elke voorzorg tegen besmetting en ontsteking, nijpend gebrek aan genees- en verbandmiddelen... Er stierven tienmaal meer soldaten in de hospitalen dan op het slagveld. (18)

VII.C.3. Plaats van het overlijden.

Het loont de moeite even een blik op de kaart te werpen en de ligging na te gaan van de lokaliteiten waar onze conscripts hun jonge leven gelaten hebben.

- acht stierven in het eigen land: Aalst, Antwerpen (twee), Brussel, Gent (drie) en Zele.
- twee in Nederland: de gebroeders De Contreras op dezelfde dag te IJzendijke.
- zevententwintig in Frankrijk (33,75%): Bordeaux, Chartres (twee), Chateaudun, Cherbourg, Clermont-Ferrand, Colmar, Dreux, Grenoble, Ile d'Oléron, Lyon, Maintenon, Metz, Parijs (drie), Poitiers, Rennes, Rijsel (twee), Saintes, Sedan, St. Jean de Maurienne, St. Mihiel en Straatsburg (drie).
- negen in Duitsland: Austerlitz, Breslau, Hamburg, Lutzen, Niedermendig, Schlestadt (twee), Spandau en Worms.
- drie in Oostenrijk: Braunau en Wenen (twee).
- negen in Italië: Alessandria, Bologna, Castellazzo, Conegliano, Moncalvo, Susa, Treviso (twee) en Venetië.
- achttien in Spanje (22,5%): Aracen, Aranda, Badajoz, Barcelona, Ciudad Rodrigo, Falset, Gerona, Leon, Puerto de Santa Maria, Rioseco, Salamanca, San Sebastian, Segovia, Tudela, Valencia, Villafranca, Vitoria en Zaragoza.
- een in Portugal: Caminha.
- een op het eiland Martinique in de Franse Antillen.
- twee op een onbekende plaats.

Op alle plaatsen, waar Napoleon hen medesleepte, vonden ze de dood, over heel Europa en tot in de verre Antillen. Op te merken is dat er van de 80 geeneen gestorven is in Rusland. Dat er ook verscheidene Zelenaren aldaar de dood vonden is klaar, maar de officiële bevestiging is hier nooit aangekomen.

VII.C.4. Jaar van het overlijden.

Het grootste aantal doden vereisten de jaren 1806 tot 1811: 62 op de 80 of 77,5%. Het zijn de jaren van de oorlog tegen Napels (1806), tegen Pruisen en de 4e coalitie (1806-07), tegen Spanje en Portugal (1807-08) en tegen Oostenrijk (1809). Dit zijn dan ook de landen waar, na

(18) *Leerzaam is in dit verband het hoofdstuk Le service de santé, Ambulances et hôpitaux in M. Baldet, p. 163-177.*

Frankrijk, het merendeel van de Zeelse conscripts gestorven zijn: Italië 9, Spanje 18, Portugal 1, Oostenrijk 3 en Duitsland 9. Samen maakt dit 40 of juist of de helft. De jaren 1806-11 zijn juist de jaren waarin Napoleon aan het toppunt van zijn macht stond en waarin een goed georganiseerde conscriptie haar volle resultaten afwierp.

Voordien, namelijk 1800-05, tellen we er slechts 7 (8,75%), wat gemakkelijk te verklaren valt, daar in die jaren de conscriptie nog in een beginstadium verkeerde.

Minder natuurlijk is dat er in de laatste periode (1812-13), de periode van de tocht naar Rusland en de ineenstorting van Napoleon's rijk, er slechts negen doden genoteerd werden. Eens te meer wijst er dit op dat er veel meer doden te betreuren vielen dan er te Zele gemeld werden en dat dit vooral geldt voor de laatste periode.

VII.C. 5. Leeftijd bij het overlijden.

Van de 80 overledenen zijn er drie waarvan de leeftijd niet bekend is: die van de overige ligt tussen twee uitersten: 18 (nr 47) en 57 jaar (nr 13). We kunnen de leeftijd in volgende tabel samenvatten:

1.	18 tot 20	:	21	of	26,25 %.
2.	21 tot 25	:	40	of	50 %.
3.	26 tot 30	:	12	of	15 %.
4.	31 tot 35	:	3	of	5 %.
5.	57	:	1		
6.	?	:	3	of	3,75 %.

Meer dan 90 % zijn dus jonger dan 30 jaar.

VII.D. Conscripts die later in het Hollands leger gestorven zijn.

De stichting van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 betekende nog niet het einde van de conscriptie. Velen die de dienst in het Franse leger overleefd hadden, moesten nu de uniform aantrekken van het Hollandse leger. Enkelenvonden hier zelfs de dood.

1. BOSTEELS Karel Lodewijk — Z, 2 juli 1794 — Bernard & Theresia Haerens — Dorp — BS: 13.05.1816 — + in het militair hospitaal te 's Hertogenbosch op 10 sept 1815 Charles Louis Borstelt, soldaat, oud 21 jaaren, geboortig van Zele in Vlaanderen.
2. COSIJN Pieter Frans — Z, 2 april 1794 — Willem & Theresia Roels — Kamershoek — BS: 13.05.1815 — + in het militair hospitaal te 's Hertogenbosch op 1. sept 1815, Petrus Frans Cousyne, soldaat, oud 23 jaaren, geboortig van Zele in Vlaanderen.
3. DESCHRIJVER Benoit Joseph — Z, 12 aug 1794 — Pieter & Catharina Christiaens — Kamershoek — BS: 13.05.1816 — + in het militair hospitaal te 's Hertogenbosch op 14 sept 1815

Benedictus Schrijver, soldaat, oud 23 jaaren, geboortig van Zele in Vlaanderen.

4. VERDONCK Jacob — Z, 14 nov 1790 — Pieter Jan & Charlotte *cs* 1810 Heirman — Kamershoek — BS: 13.05.1816 — + in het militair hospitaal te 's Hertogenbosch op 2 okt 1815, Jacques Verdonck, soldaat bij de Depotcompagnie van het 98e Bataillon landsmilitie, oud 25 jaaren, geboortig van Zele.

VII.E. Andere doden tijdens de Franse periode.

Ook van volgende personen is in het gemeentelijk archief een extrait mortuaire te vinden:

1. BLANCKAERT Carolus Benedictus — z, 5 juni 1766 — Daniel & Petronella Verrooten — burgerlijk veroordeeld tot 12 jaar ijzers — + in het Hôpital du Bagne te Lorient (F.) op 6 juni 1810 — BS: 13.11.1813 — EM.
2. BLANCKAERT Jacobus — Z, 11 sept 1781 — Petrus & Maria Judoca Mertens — + te Kallo op 27 vendémiaire jaar 8 (9 okt 1791) — niet in BS — EM: De borgers en administrateurs van Calloo aen die van Zele: overleden van eene ziekte ten huuse van Borger Joos Hertsens.
3. GARRENT Jean Baptiste — niet geïdentificeerd, er is geen Garrent te vinden te Zele — opgenomen in het Hôpital de l'Humanité in de Citadelle te Rijsel (F.) op 5 ventôse an 7 (23 feb 1799) en er + op 27 germinal an 7 (16 april 1799) — niet in BS — EM: Garrent Jean Baptiste, insurgé belge au dépôt du Fort Sauveur (Citadelle de Lille) — datum van het EM: 4 floréal au 7 (23 april 1799).
4. VAN ROSSEM Petrus — onbekend te Zele — + te Wenen (O.) op 10 april 1794 — niet in BS — GAZ: Certificaat van de Ambassade te Wenen op 3 sept 1808: Van Rossem Pierre, soldat au Régiment de Clerfayt (Oostenrijks leger).

Proces-verbaal van de dood van P. De Geyter van de hand van maire Roels (nr. 15, bl. 44).

(Klad, niet getekend) GAZ.

Devant nous, maire de la Commune de Zele, Chefliou de Canton, 3e Arrondissement du Département de l'Escaut, s'est présentée le dix-huit de ce mois vers une heure de relevée, la nommée Catharine De Geyter, laquelle a dit que son frère DE GEYTER (PIERRE), conscrit de 1814 de ma commune, soldat au 51e Rég't des Grenadiers à pied, avait quitté à Assche le transport de l'hôpital militaire de Wesel et était rentré chez lui avec une autre charrette, et qu'étant très malade, il avait été administré la même nuit.

Ensuite on est venu faire ce-jourd'hui la déclaration à Monsieur l'Officier de l'état civil, que le dit De Geyter était décédé le jour d'hier à neuf heures du soir dans la demeure de sa mère au hameau Cautre en cette commune, comme il conste par l'acte de décès ci-joint.

Sur quoi nous nous sommes transportés à la ditte demeure, où j'ai trouvé un individu mort du sexe masculin et qu'on nous a dit être le même De Geyter, mais Monsieur le médecin Fruyt m'ayant observé qu'il y avait du danger de s'approcher de près le cadavre, vu que le défunt était décédé de la disenterie, il nous a été impossible de remarquer si c'était bien le même individu.

Ayant en outre requis de nous déclarer les effets dont le défunt était pourvu lors de son arrivée, sa soeur nous a dit qu'il n'en existait plus qu'un habit ainsi qu'un chapeau traversé d'une balle et que ses autres effets étaient enfouis, vu qu'ils tombaient en lambaux et étaient pourris par suite de la maladie.

De quoi nous avons dressé proces-verbal le vingt décembre mil huit cent treize.

PLAN

- I. Terugslag van de conscriptie op het leven in het dorp.
- II. Het harde lot van de conscrit.
- III. Refractaires.
- IV. Deserteurs.
- V. Vervangingen.
 1. Het principe.
 2. Modaliteiten.
 3. Prijzen.
 4. Misbruiken.
 5. Een vervanging te Zele.
- VI. Een oplichter aan het werk.
- VII. Zij die niet wederkwamen.
 - A. Alfabetische lijst van de conscrits uit Zele die de dood vonden in het Franse leger.
 - B. Overzicht.
 - C. Bemerkingen.
 1. Aantal.
 2. Doodsoorzaken.
 3. Plaats van het overlijden.
 4. Jaar van het overlijden.
 5. Leeftijd bij het overlijden.
 - D. Conscrips die later in het Hollands leger gestorven zijn.
 - E. Andere doden tijdens de Franse periode.
- VII. Dokumenten.
 1. Het geval Everaert-Debeule (bij V,5).
 2. Het geval Dhoey-Coppieters (bij VI).
 3. De dood van Pierre De Geyter (bij VII,A).
 4. Overleden militairen (affiche) (bij VII,1).

INHOUD

In Memoriam Frans De Loose	3
Zelee in 1984	5
Activiteitsverslag 1984	7
De gemeenteraadsverkiezingen te Zelee in 1921, 1926 en 1932	13
Een pelgrimage naar de bakermat van Zelee	17
Zelee-Dijk vroeger en nu - Deel II	24
Zeelse soldaten voor Frankrijk - Deel V	74
Inhoud	111
Onze uitgaven	112